

ULDUZ

№09 (628)

WWW.AZYB.AZ
WWW.AYB.AZ

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ Sentyabr 2021

Qismət Məsim: özüylə söhbəti və şeirləri

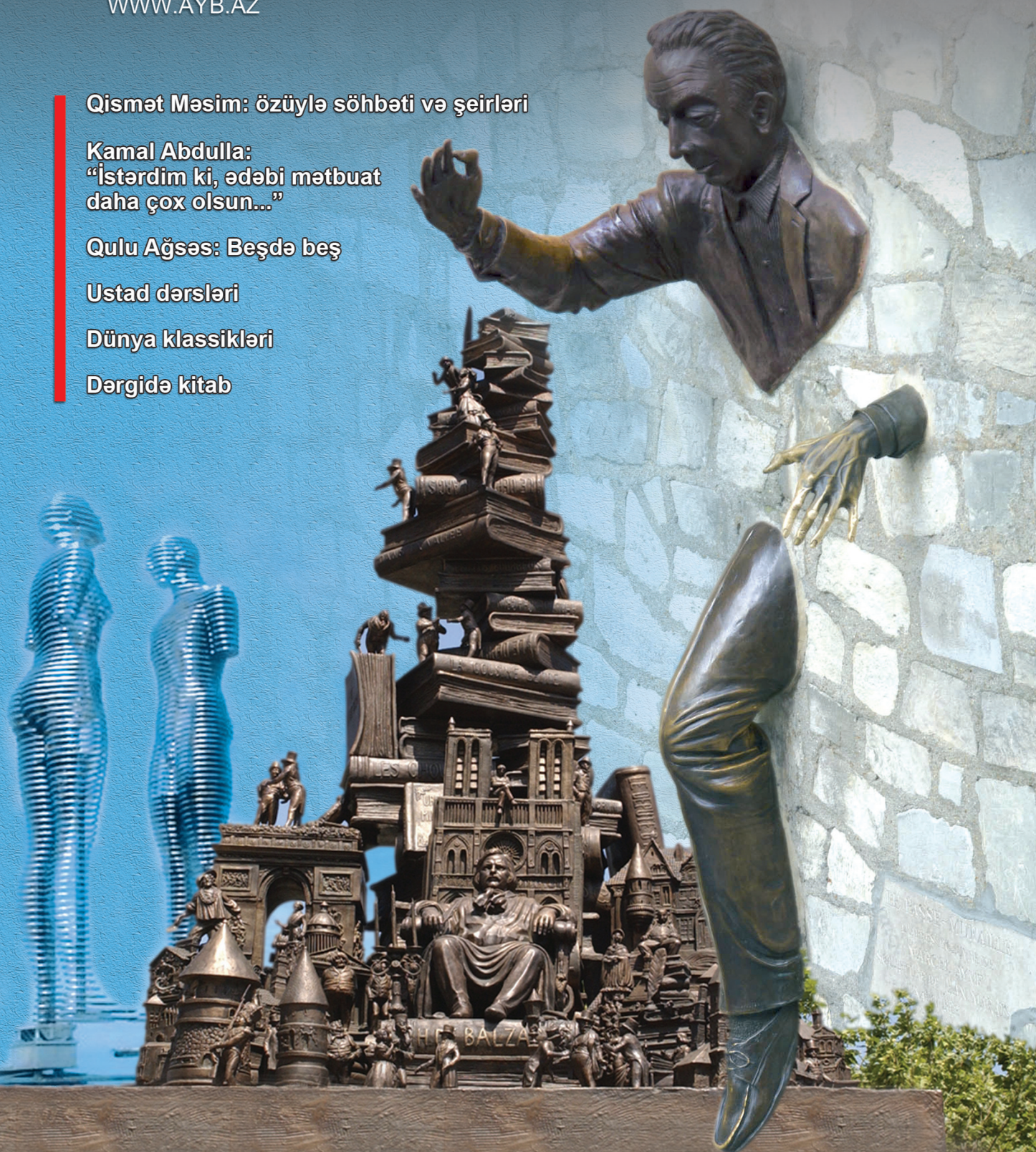
Kamal Abdulla:
"İstərdim ki, ədəbi mətbuat
daha çox olsun..."

Qulu Ağsəs: Beşdə beş

Ustad dərsləri

Dünya klassikləri

Dərgidə kitab

3

Qismət MƏSİM
özüylə söhbəti
və şeirləri

Ədəbiyyat üzrə
Nobel mükafatı
laureatları

6

10

Qulu AĞSƏS
Beşdə beş...

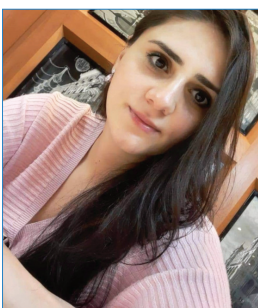
11

Amin NAMAZLI
Ömrün işığı

13

Sevda yolçusu
Sevinc Yunuslu

Əli ƏMİRLİ
Ustad dərsləri

17

BU SAYIMIZDA

20

Ruzbeh MƏMMƏD
Bal ayı şeirləri

22

Təbriz eli

28

Kamal ABDULLA
Şənbə qonağı

33

dünya klassikləri

40

Anar MƏMMƏDOV
"Kor olsun
ayrılıqları..."

Tərənə VAHİD
Yaddaşsız
kölgələr

42

46

İslam SADIQ
Aşıq Ələsgər və
Aşıq Əsəd

Yevgeni ZAMYATİN
tərcümə saati

52

Hikmət HACIYEV:
“Fulya Öztürk
Azərbaycan xalqının
haqq səsinə dünyaya
çatdırdı...”

55

58

Ayişə NƏBİ
Qucağımdaymış
Ölüm

61

Şəhriyar
İBRAHİMOV
Ömrün qara
qutusu

63

Yaşar
SÜLEYMANLI
Reinkarnasiya

69

Aygün YAŞAR
İstəsəm...

70

Aybəniz
MƏMMƏDƏLİYEVƏ
Şirmayı dillərin nəğməsi

73

Abid TAHİRLİ
Müqəddəs gün –
15 sentyabr zəfəri
mühacir qələmində

77

dərgidə kitab

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi və
"Ulduz" jurnalının kollektivi

Baş redaktor

Qulu Ağsəs

Redaksiya heyəti

Tərənə Vahid
(Baş redaktor müavini)

Hicran Hüseynova

(şöbə redaktoru)

Dayandır Sevgin

(şöbə redaktoru)

Taleh Mansur

(şöbə redaktoru)

Həyat Şəmi

Elçin Mirzəbəyli

Xəyal Rza

Səhər Əhməd

Xanəmir

Rəsmiyyə Sabir

Elxan Yurdoğlu

Nuranə Nur

Anar Amin

Elmar Vüqarlı

Ələmdar Cabbarlı

Qılman İman

Hafiz Həcxanlı

Cavid Zeynalı

Məshəti Musa

Elşən Əzim

Nargis

Şəfa Vəli

Şahanə Müşfiq

Allahşükür Ağa

Türkan Turan

Ulucay Akif

Seyfəddin Altaylı

(Türkiyə)

Xaqani Qayıblı

(Estoniya)

Baloğlan Cəlil

(Başqırdıstan)

Saodat Muxammədova

(Özbəkistan)

Nilufər Sıxlı

(Moskva)

Günay Səma Şirvan

(Voronej)

Bədii redaktor

Ədalət Həsən

Ünvanı: AZ1000, Bakı,

Xaqani küçəsi, 25

ulduz_dergisi@mail.ru

www.ayb.az

Telefon: 498-72-43

Çapa imzalanıb: 17.09.2021

"Ulduz" jurnalı redaksiyasında

yığılıb, səhifələnib.

"ASPOLİQRAF LTD" MMC-də

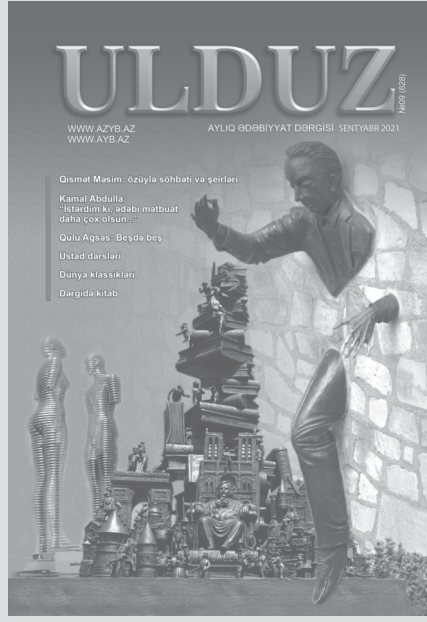
çap olunub.

Sifariş №254, Tiraj: 300

Qiyməti: 2 man.

1967-ci ildən çıxır.

Şəhadətnamə № 238

**"AZƏRMƏTBUATYAYIMI"
AÇIQ SƏHMDAR
CƏMİYYƏTİ**

"Ulduz" jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon "Mətbuatyayımı" şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

**"QAYA"
MƏTBUAT YAYIMI**

"Ulduz" jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon "QAYA" mətbuat yayımı şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

"KİTABEVİM.AZ"

"Ulduz" jurnalını burdan əldə edə bilərsiniz.

Jurnalın

1 aylıq abunə qiyməti – 2.00 man.

6 aylıq abunə qiyməti – 12.00 man.

Bakı şəhərində abunə yazılmaq istəyənlər:

**441-19-91
440-16-26**

566-77-80

498 – 79 – 89

nömrəli telefonlara zəng edə bilərlər.

ISSN 0134-522 İNDEKS AZ 1000 2 AZN

Özüylə söhbəti...

Ömrümü necə gəldi yaşayan adamam, yəni bəzən elə bilirəm, günün sonu elə ömrün sonudu, ayın sonu, mövsümün sonu. Elə bilirəm, bir günün içində bütün ömrü yaşayıram. Yox, mən bilirəm, həqiqət nədir, adamın qarşısına divar kimi çıxır. Bilirəm qardaş, bilirəm. Sadəcə, sizə demək istəyirəm ki... Əşşi, sizin nə vecinizə, axı siz evdən çıxıb normal işinə gedən, axşam işdən evə dönmən adamlarsınız... Bilirəm ki, soyuducu özündə soyutmağa bir şey tapmayanda, başlayacaq evdəki münasibətləri soyutmağa... Bilirəm, düz edirsiniz, adam normal olar, qardaş, adam üzünü vaxtılı-vaxtında təmizləyər, toya gedər, yasa gedər. Sevməyi də başlayar və bitirər. Xoşbəxt olun, mənə sevin, bu sevgi bir gün sizə lazım olacaq, ciddi deyirəm... Gülürsən, mənim dostum, şeirlər oxuyum sənə, deyəcəksən, şeiri neynirəm... Oxu, dostum, ömrümüz şeirlərimiz oxunmayanda bitəcək... Ömrün uzun olsun.

...və şeirləri

Bir dəfə dəli olmuşdum,
Hamı mənə seviridi.
Hamı bir-bir pəncərədən
Evimi seyr edirdi.
Elə bil dünyaya idim,
Hər kəs baxıb keçirdi.
İt də mənimlə
bir qabdan su içirdi...
Salam verməyən qadın
Mənə yemək verirdi,
Mənə bağışlayırdı,
Ürək-dirək verirdi.
Allah da mənə o vaxt
Ovcunda saxlamışdı.
Çiyində günah yazan
İşsiz, yuxulamışdı.
Adamlar niyə belə,

Qismət MƏSİM

Allah, niyə belədi?..
Ən çox sevdiyim kəslər,
Mənə sevsinlər deyər,
Mənə dəli elədi.

PİS VAXTDA GETDİN

Açıb çəmən üstə bu lal süfrəmi...
sənə bal süzərdim
susqunluğumla...
Saçına şəh kimi düşərdim... heyif...
Pis vaxtda getdin.
Kəpənəyə dönüb dəli baxışım
toxunardı şirin təbəssümünə,
nazımı qoyardı gözünün üstə...
Öpüb o utancaq səssizliyini
qonardı açılmış dizinin üstə...
Ən şirin gecənə dönərdim... heyif,
Pis vaxtda getdin.
Payızı seçmişdim səni sevməyə
Elə sevərdim ki, bahar olardın.
Xəzəl xışiltısı... unuqan cığır...
Axır ki... hər bir şey gözəl olardı...
Sonra yanağının qəmzə yerində
Yıxılıb sakitcə ölərdim, heyif...
Pis vaxtda getdin...

SƏNİ HARDA SEVİM MƏN?

bu dünyanın hər yeri
sevmək üçün balaca...
ağacları balaca,
çiçəkləri balaca...
yalanları dağ boyda,
gerçəkləri balaca...
dodaqlarında bir az
Tanrısız yerlər qalıb,
səni harda öpüm mən,
o yerlər də çevrilib haqqa dua eləsin.
daha əlim çatan yer
arzuma dar gələcək...
sənin o qış saçına, sanma, bahar gələcək.
gedim harda unudum, harda boğum bu eşqi?
keçməsin mələklərin,
şeytanların əlinə...
düşməsin qarılırların, gəlinlərin dilinə...
gedim harda ölüm mən,
çıxmasın ahım mənim?..
harda ölüm, İlahi?
gəlməsin qəbrim üstə bircə günahım mənim!

Ən sonda da hamı, hamı...
Bir ağacın kölgəsində
Yorğunluq kimi
Atıb gedir adamı...
Belə niyə olur?..
Əlini gülə uzadırsan, payız çıxır.
Cocuqluğun günaha böyüyür,
Çiçəklər günaha açır...
Bəzən
Tərəzidə 20 qəpiyə adamları çəkən,
Dünyanın ən çəkici qarısı qız çıxır...
Bəzən də
Əlini cibinə uzadırsan, qızının göz yaşını çıxır,
Acı olur oğluna ala bilmədiyini şirni...
Qarşına ömrün ən şirin aldanişını çıxır...
Hərə bir tərəfdən içir, gedir –
Xoşbəxtliyini, sevincini,
Çay yatağı kimi qalırısan bomboş...
Səssiz, ağırılı...
Gövdədən qopmuş budaq yarpaqları tək
Can verən yaşillığa bükülüb qalırısan..
Bəzən belə alınır, qardaşım,

Payız gəlməmiş avqustda tökülüb qalırısan...
Ən sonda da hamı, hamı...
Bir ağacın kölgəsində
Yorğunluq kimi
Atıb gedir adamı...

Sənin ayrılıqdan uzun saçını
Yenidən yoluma biçib gəlirəm.
Bütün əyin-başım sevgi tozudu,
Yüz dənə ürəkdən keçib gəlirəm.

Fələyin gözündə nə divar, nə sən;
O bilir ürəkdə hansı gedirdi.
Bu tavansız otaq, bu da ikimiz,
Qapımı bağlamaq mənasız işdi.

Bəlkə, unutmusan, yadımdan çıxıb
Hər dəfə saçını hördüyün tərəf?
O qədər əlvida sözü çırpılıb,
Qırılıb qəlbində sevdinin tərəf.

Kimə hədiyyədi, kimə yuxudu,
Arzuya açılmır bazar dünyada.
Gedirsən, ya məni, ya dünyanı al,
Tanrı da mələksiz azar dünyada.

Həsrətdən şeytanın qulağınacan
Nə qədər daş görsəm, yığmışam, oyan!
Bu qədər dərdimlə, məhəbbətimlə
Sənin ürəyinə sığmışam, oyan.

Bəlkə, şimşək kimi çaxdım ömrünə,
Bulud da bu boyda eşqi saxlamaz.
Sən yağış damcısı yarpaq könlümə,
Damcılar yarpaqda yaşayır bir az!!!

Ürəyi min dəfə yerlərə vurub,
“Baxma!” söyləmişdim gözümə guya...
Qapımı çırpırsan, divarım uçur,
Həyat düzəltmişəm özümə guya...

Sökür bu tənhalıq arzularımı,
Hamısın hirsimdən çaxıram ömrə...
Bir divar saati xoşuma gəlir,
Başımı dik tutub baxıram ömrə...

Səni unutmuşam, başım pozulub,
Aptekdən başıma kül soruşuram...
Hansımız ölmüşük, başa düşürəm,
Kimin qəbri üçün gül soruşuram?..

Bədheybət tənhalıq, nəhəg darıxma;
Mənəm o tərəgöz divin yerinə...
Hər səhər oyanıb yola düşürəm
Köhnə çarpayıdan evin yerinə...

Sənin də dərdinə gülməyim gəlir,
Nəyisə gözləmək – bir uşaq dərdi...
İndidən zəhləmi tökübdü dünya,
Çətindi bu ömrü yaşamaq dərdi...

Hələ istirahət elə, balaca sevilməyin,
böyük unudulmağın var qarşıda...

Hələ istirahət elə...
Ömrün əvvəli istirahətdir, quzu,
bir də axırı...

Gizli sevilməyin var qarşıda,
Hər gün saçını daraqla görüsdürəcək biri...
Sonra ayrılıqlar var...
Sonra,..
Nola qışqıra güzgülər xəyanətə darananda...

Böyük bildiyin dünya ...
Gəzməklə bitməyəcək sandığın kainat...
Əslində, görəcəksən,
Ananın varlığından kiçik,
Balanın öpüşü qədərdir...

Hələ harasıdır...
Məndən olsa, içdən bağışla hamını,
Hamı öləcək...
Sonra yeni inamlar
diriləcək...

Məndən olsa, az sev hamını...
Çox yaşıl qalanda payız gəlir,
Ya da barsızlıq...
İsti sevgilərdən doğulur
etibarsızlıq...

Demişdilər, mən də gördüm, yaşadım,
Həyat bütün kədər imiş, qəm imiş...
Qucaq açdım, ayağıma yıxıldı;
Arzularım məndən qabaq dəm imiş...

Hara getdim, hamı adam donunda,
Ünvanı bir cığırın da, yolun da...
Həqiqətə çırpılmaq var sonunda,
Ən yaxşısı ürək deyən çəm imiş...

Başım dəydi bir ağlayan heykələ,
Hiçqırğı yaddaşımda var hələ,
Çox oxşatdım, qorxdum sənə düz gələ,
Baxdım gördüm, tək göz yaşı sən imiş...

PSIXOLOQ XANIM

Psixoloq xanım,
Mən xəstə deyiləm...
Mən göyərçinləri sevirəm...
Mən baharın ümid gətirdiyini,
İşığın qalib gələcəyini bilirəm...

Mən nahaq hiss edirəm, psixoloq xanım,
Nahaq hiss edirəm,
Əsanın övladdan,
Payızın sevgidən
Etibarlı olduğunu...

Mən xəstə deyiləm, xanım,
Bütün darıxan siqaretləri
Yandırırım...
Mən hər səhər birinci
Eşqimi oyandırırım...

Gülürsən, psixoloq xanım,
Əladı baxışların,
Təbrik edirəm...
O gözəl gülüşlərini də,
baxışlarını da
reseptə yaz... gedirəm...

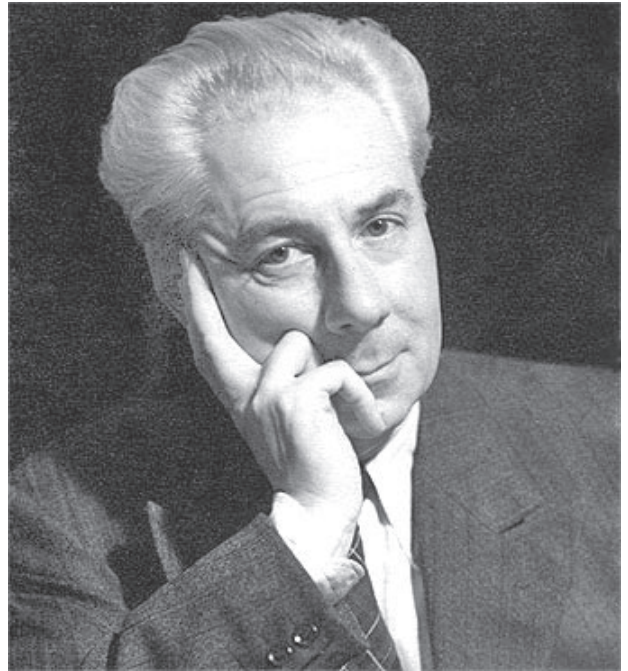

İlham ABBASOV yazır

VƏTƏNİNDƏ NARAZILIQ DOĞURAN LAUREAT

1937-ci ildə Nobel Mükafatları Komitəsinin qərarı ilə fransız yazıçısı Marten dü Qar “İnsanın və müasir həyatın ən vacib cəhətlərinin təsvirində nümayiş etdirdiyi həqiqiliyə və yaradıcılıq ustalığına görə” ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatına layiq görüldü. Yeni laureatı mükafata təqdim edərkən İsveç Akademiyası onun insan ruhunun azadlıq ideallarını vəsf etdiyini vurğulamışdı. Yazıçı özü də Nobel nitqində insan şəxsiyyətinin müstəqilliyini qorumağa və onu fanatizm təlqin edən ideologiyaların təsirindən çəkəndirməyə çalışdığını bildirmişdi. Həmin günə qədər Fransa, ədəbiyyat sahəsində Nobel mükafatçıları siyahısına liderlik edirdi. Birinci laureat Sülli Prüdomdan başlayaraq, Fransanın F.Misrtal, R.Rollan, A.Frans kimi görkəmli yazıçıları bu ali ədəbiyyat mükafatı ilə təltif olunmuşdular. Marten dü Qar bu siyahıda altıncı idi. Təbii ki, Fransa bu təltiflərin hər birini böyük ruh yüksəkliyi və coşqu ilə qarşılamışdı. Lakin əvvəlkilərdən fərqli olaraq, dü Qarın mükafatı vətəninə elə bir fərəh və qürur hissi döğürmədi. Əksinə, Fransanın ədəbi ictimaiyyəti ölkədə daha layiqli namizədlərin olduğunu vurğulayaraq bu qərara narazılığını bildirdi.

Yazıçının mükafatı barədə Parisdə çıxan bir neçə qəzet kiçik xəbər dərc etdi. Rəsmi informasiya vasitələri onun həyat və yaradıcılığı barədə cəmi 15-20 sətirlik qısa məlumat verməklə kifayətləndi. Həqiqətən də, yeni laureat Fransa ədəbiyyatında ciddi bir nüfuz sahibi deyildi. Oxucular arasında da elə bir populyarlıq qazanmamışdı. Parisin özündə 4-5 yaxın dostundan başqa, onu üzdən tanıyan da yox idi. Yazıçı daimi olaraq Alp dağlarının ətəyindəki malikanəsində yaşayı, paytaxta yalnız hərdənbir gəlirdi. Marten dü Qar ölkənin ədəbi həyatında, demək olar ki, iştirak etmir, özünü təcrid şəraitində yaşayaraq mövcud ədəbi qruplaşma və dərnəklərin heç birinə qoşulmurdu. Fransanın tanınmış ədiblərindən bir neçəsinin adı Nobel mükafatına namizəd kimi proqnozlaşdırılsa da, dü Qarın adını heç kim çəkmirdi, ayrı-ayrı əsərləri və ümumən yaradıcılığı barədə araşdırmalar da yox dərəcəsinə idi. Onun mükafata layiq görülməsi Fransa ictimaiyyəti üçün tamam gözlənilməz oldu. Hətta mükafat ona verildəndən sonra Fransanın iki nüfuzlu ədəbiyyat xadimi – Anri Massis və Leon Dode mətbuatda etiraz bildiren yazılarla çıxış etdilər. A.Massis mükafatı qəbul etdiyinə görə onu şərəf və milli təəssüb hissindən məhrum insan adlandırmışdı. Hətta Avropanın bəzi qəzetləri dü Qarın təltif olunması barədə xəbəri yayımlayarkən heç onun şəklini də tapıb dərc edə bilməmişdi...

Marten dü QAR

Bununla belə, hər yazıcının qismətinə düşməyən bu uğur – dünyanın ən nüfuzlu ödülünü qazanması dü Qara nəinki ölkəsində, hətta dünya miqyasında geniş şöhrət qazandırdı. Avropa ədəbiyyatşünasları həmin vaxta qədər dü Qar haqqında heç nə yazmasalar da, mükafatdan sonra onun yaradıcılığı barədə yüzlərlə məqalə dərc olundu. Deməli, nə isə yazmaq üçün kifayət qədər mövzu tapmaq olarmış...

Roje Marten dü Qar 1881-ci il martın 23-də Paris yaxınlığındakı Neyi Sür-Sen şəhərciyində katolik məzhəbli yoxsullaşmış zadəgan ailəsində dünyaya gəlmişdi. (Roje – onun adı, Marten – soyadı, dü Qar – isə babasından qalma malikanənin şərəfinə götürdüyü nisbət idi.) Atası məhkəmə məmuru vəzifəsində işləyirdi. Gələcək yazıçı on bir yaşında ikən Ekol Fenelon adlı katolik liseyində təhsil almağa başlamış, mütləiyə və ədəbi yaradıcılığa ilk həvəsi də hələ şagird ikən baş qaldırmışdı. Hərçənd ki, atası onun bədii yaradıcılıqla məşğul olmasının qəti əleyhinə idi. Gəncin ilk qələm təcrübələrinin meydana gəlməsində fransız neoromantizminin görkəmli nümayəndəsi, həmin məktəbdə dərs deyən Marsel Everin güclü təsiri olmuşdu. Bu ədəbi cərəyanın nümayəndələri dini ehkamları müasir elmi-fəlsəfi baxışlar mövqeyindən qiymətləndirməyi zəruri saydıqarı üçün kilsə tərəfindən küfrdə ittiham olunurdular. Bir müddət sonra məktəbdən və katolisizmdən uzaqlaşsa da, dü Qarın Marsel Ever ilə əlaqəsi uzun müddət davam etmişdi.

Məktəbdə dərslərindən yüksək nəticələr qazana bilmirdi. Sonralar özü də etiraf emişdi ki, tənbel şagird olub. Ancaq bu tənbelliyin səbəbi dərse (biliklərə) marağın azlığı yox, bütün vaxtını, həvəs və enerjisini mütləiyə həsr etməsi idi. Qrup məşğələləri ilə paralel, professor Lui Menneriodan fərdi qaydada dərs alan gənc onun təsiri altında dünya ədəbiyyatının ən yaxşı nümunələri ilə tanış olmağa başlayır. Oxuduqlarından ona ən güclü təsir göstərən böyük rus yazıçısı Lev Tolstoyun yaradıcılığı, daha dəqiqi, onun “Hərb və sülh” romanı olur.

17 yaşında ikən Fransanın ən yaxşı ali məktəbi sayılan dünya şöhrətli Sorbonne universitetinə qəbul olunur, lakin proqramın öhdəsindən gələ bilmədiyinə görə tezliklə universitetdən xaric edilir. Bundan sonra ali təhsil verən tarix-arxivşünaslıq profilli Ekol de Şart məktəbinə daxil olur. 1905-ci

ildə oranı bitirir və bir il sonra ailə həyatı qurur. Elə həmin dövrdən ilk bədii əsərlərini yazmağa cəhd edir. İlk qələm təcrübələrində L.Tolstoyu təqlid etməyə çalışsa da, tezliklə bunun mümkün olmadığını anlayaraq bu işdən əl götürür. Lakin yazmaq istəyinə üstün gələ bilməyərək, bir müddət sonra yenidən ədəbi yaradıcılığa qayıdır və avtobiografik səciyyəli “Təşəkkül” romanını yazmağa başlayır. Roman böyük sənət uğurlarına can atan, lakin ilk addımdan bədrəyib məyusluğa qarılan gənc yazıcının psixoloji sarsıntılarından bəhs edirdi. Onunla paralel “Suluq” adlı başqa bir avtobiografik əsər üzərində də işləyir. Lakin birinci əsərin ilk çapdan sonra məruz qaldığı uğursuzluq, ikincinin isə ürəyincə alınmaması gənc müəllifi o dərəcədə məyus edir ki, hər iki romanı kitab kimi nəşr etdirmədən yandırmaq qərarına gəlir.

1913-cü ildə qələmə aldığı “Jan Barua” romanı yazıçıya ilk yaradıcılıq uğuru və oxucu rəğbəti qazandırır. Bu əsərdə dü Qarın sonrakı yaradıcılığında da davam etdirəcəyi fərdi yaradıcılıq üslubunun ilk nişanələri görünməyə başlayır: O, bədii mətnə novatorcasına yanaşaraq müəllif təhkiyəsi ilə tarixi sənədlərin ifadə tərzini üzvi şəkildə qovuşdura bilir. Əsərin qəhrəmanı gəncliyində mömin katolik olsa da, sonra dindarlıqdan uzaqlaşır, amma ölümqabağı yenidən dinə qayıdır. Süjetin bu məcrada qurulması müəllifin düşüncələri baxımından maraqlı bir priyom idi. İlk gəncliyində dindar olub sonra dindən dönmək motivi yazıcının öz bioqrafiyasının detallarını təkrar edirdi.

Bu romanda müəllifin cəmiyyət həyatında ziyalıların rolu barədə düşüncələri, siyasətə və antisemit baxışlara uyduqlarına görə mənəvi missiyalarını yerinə yetirə bilməmələrindən doğan məyusluğu öz əksini tapmışdır. Romanı çapa verməzdən əvvəl müəllif onu dövrün ən nüfuzlu ziyalılarından biri, gələcəyin Nobel mükafatçısı Andre Jidə təqdim etmiş, əsəri yalnız onun müsbət rəyindən sonra nəşr etdirmişdi.

Məzmunca yeni dövr Fransa tarixinin ən əlamətdar epizodlarından biri sayılan “Dreyfus isisi” ilə bağlı olan bu əsərlə Marten dü Qar özünün yaradıcılıq istedadını ölkənin ədəbi mühitinə sübut etməyə nail oldu. Əsərdə XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində Fransa cəmiyyətinin geniş bir panoramı təsvir edilib. Əsas konflikt həyat reallıqlarına dini, yoxsa elmi baxışın üstün olması əsasında qurulub.

Müəllif həyatın müasir insanın qarşısına qoyduğu ən vacib mənəvi, dini, ictimai sualları qabardır, lakin onlara cavab verməyə çalışır.

Birinci Dünya müharibəsi başlananda könüllü olaraq orduya yazılan dü Qar müharibənin gedişində alman cəbhəsində bir sıra döyüş əməliyyatlarında iştirak edir. Düşmənin kimyəvi silah tətbiq etdiyi döyüşlərin birində ağır xəsarət alır. Müharibədən sonra qısa müddətdə Paris teatrlarının birində ədəbi işçi kimi çalışır. 1920-ci ildə özünü bütövlüklə ədəbi yaradıcılığa həsr etmək üçün Parisdən uzaqlaşaraq Qar malikanəsinə köçüb orada yaşamağa və çoxdan planlaşdırdığı genişmiqyaslı epik roman üzərində işləməyə başlayır. Bu ağır, amma məhsuldar yaradıcılıq işinin nəticəsi olaraq, 1922 – 1929-cu illər ərzində ümumilikdə səkkiz cildən ibarət olan “Tibo ailəsi” epopeyasının altı cildini oxucuların müəllifinə verir. Romanın daha iki cildi isə 1936 və 1940-cı illərdə nəşr olunur. Epopeyanın “Boz dəftər” adlı birinci və “İslah düşərgəsi” adlı ikinci cildləri 1922, “Günəşli mövsüm” adlı üçüncü cildi 1923, “Həkim günü” adlı dördüncü cildi 1928, “Atanın ölümü” adlı beşinci və “14-cü ilin yayı” adlı altıncı cildləri 1929-cu ildə nəşr edilir. Müəllifin ümumi şəkildə “Epiloq” adlandırdığı və əvvəlkilərdən xeyli sonra çap etdirdiyi yeddinci və səkkizinci cildlərində qəhrəmanların ömrünün faciəvi sonluğu təsvir edilir. Jak döyüş meydanında həlak olur, Antuan isə xəstəlikdən vəfat edir.

Müəllifin sonrakı ümidləri Jakın oğlu ilə bağlıdır. Onun anası Tibo ailəsinə düşmən olan bir nəsiləndən idi və bu amil həm onun taleyinə, həm də romanın sonrakı məzmununa ciddi təsir göstərir. Əvvəldə adi bir ailə xronikası kimi başlayan epopeya sonda insan taleyinin mənzərəsini müəyyən edən sosial-ictimai bir roman kimi tamamlanır. Müəllif bir ailənin nümunəsində cəmiyyətdə baş verən dərin və ziddiyyətli prosesləri bütün incəliklərinə qədər əks etdirməyə müvəffəq olur. Lakin o, “Hərb və sülh” müəllifi L.Tolstoyun yolunu getməyə çalışsa da, dahi rus yazıçısından fərqli olaraq, müharibə qovğaları fonunda insan varlığının, ruhunun mahiyyətini açıb göstərməyə nail ola bilmir. Bu yalnız dü Qar ilə bağlı problem deyildi. Həmin mərhələni Avropa nəsrində “Hərb və sülh”ün təsiri ilə yaranmış çoxcildli romanlar dövrü kimi xarakterizə etmək olar. Təkcə elə Nobel mükafatçılarından fransız yazıçısı Romen Rollanın “Jan Kristof”, alman yazıçısı Tomas Mannın “Budden-

bruklar”, ingilis yazıçısı Con Qolsuorsinin “Forsaydlar haqqında saqa” epopeyalarını yada salaq. Bu böyük yazıçıların hər biri təsvir etdikləri zaman və məkanın epik mənzərəsini özünəməxsus, orijinal şəkildə yaratsalar da, bunun fonunda insanın mənəvi aləmini, onun daxili dünyasını, ruhi mahiyyətini Lev Tolstoy qədər dahiyənə bir qüdrətlə ifadə edə bilməmişdilər. Dövrün Avropa ədəbiyyatşünasları “Tibo ailəsi”ni XX əsrin böyükhəcmli romanları içərisində ən faciəvi əsər adlandırırlar.

XX əsr dünya ədəbiyyatının ən möhtəşəm romanlarından biri olan, müəllifin Nobel mükafatına layüq görülməsində həlledici rol oynamış bu əsərin süjet xətti dini məzhəblərinə görə fərqlənən – biri (Antuan) katolik, digəri (Jak) protestant, lakin müəllif üçün hər ikisi eyni dərəcədə əziz və qiymətli olan iki qardaşın (və onların ailələrinin) ziddiyyətli, faciəli münasibətləri üzərində qurulmuşdur. Xristianlığın iki qolunu təmsil edən bu ailələrin həyat tərzini, əxlaq normalarını, cəmiyyətdəki mövqelərini müqayisə etməklə yazıçı onların timsalında bu qarşıdurmanı dünyanı global konfliktə – dünya müharibəsinə, eyni zamanda mənəvi tənəzzülə gətirib çıxaran səbəblərdən biri kimi xarakterizə edir.

Romanın birinci cildində müəllif oxucuları əsas personajlarla – ata, ana və oğullar ilə tanış edir; ikinci cildə Jakın evdən getməsi və həbs düşərgəsinə düşməsi təsvir olunur; üçüncü cild Jakın ilk məhəbbət duyğuları haqqındadır; dördüncü cildə Antuanın həkimlik fəaliyyəti öz əksini tapır; beşinci cildə epopeyanın ailə münasibətlərindən bəhs edən hissəsi başa çatır; Altıncı cildə başlayaraq hadisələrin ictimai məzmunu ön plana çıxarılır və baş verənlərin insanların taleyinə təsiri məsələsi bədii təhlilin əsas hədəfi kimi götürülür. Bu cildlərdə dünya müharibəsi ərafəsində və müharibə zamanı baş verən hadisələr, inqilabi hərəkət motivləri ön plana çəkilir.

Yazıçının “Tibo ailəsi” üzərində işlədiyi illərdə yazdığı digər əsərlər də mövzu və ideya yetkinliyi, süjet xəttinin və bədii ifadə tərzinin orijinallığı ilə seçilir. Onun 1931-ci ildə nəşr edilmiş “Afrika ətrafı” romanı, 1932-ci ildə tamamladığı “Susqun” pyesi, tarixə ənənəvi münasibətdən fərqlənən, orijinal baxışlarını əks etdirən “Köhnə Fransa” (1933) publisistik romanı və digər əsərləri ədibin vətəninə və dünyada ciddi yazıçı kimi qəbul edilməsinə zəmin yaratdı. Fransanın ən nüfuzlu

yazıçılardan biri olan gələcəyin Nobel mükafatçısı Alber Kamyu onun haqqında yazmışdı: “O, daim aktual olmasa da, daim müasirdir. Bu mənada ki, onun yaradıcılığı zahirən olmasa da, mahiyyətə həmişə yeni və dəyərlidir”.

1940-cı ildən sonra yazıçı bütün vaxtını və enerjisini çoxcildlik “Polkovnik Momorun gündəliyi” romanı üzərində işə sərf edir. Bu əsərin yazılma prosesi yazıçının vəfatına qədər – 18 ilə yaxın davam etsə də, Nobel mükafatçısı onu ürəyi istədiyi kimi tamamlayıb nəşr etdirə bilmir. Müəllifin sağlığında romanın yalnız bəzi hissələri dərc edilir. Yazıçı bu əsərin formasının orijinallığı naminə çox düşünmüş, çox variantlar sınıamışdı. Əvvəlcə onu xroniki ardıcılıqla düzülən novellalar şəklində yazmaq istəmiş, sonra isə “məktublar romanı” forması üzərində dayanmışdı. Süjetin mərkəzində qocaman fransız zabitinin bədii obrazı dayanır. Birinci Dünya müharibəsində qəhrəmanlıqla vuruşmuş, istefada olan polkovnik İkinci Dünya müharibəsində vətəni işğal olunarkən yenidən döyüş meydanına qayıdır və Fransa Müqavimət Hərəkatının fəal iştirakçısına çevrilir. Müəllif mətn üzərində son tamamlama işləri apara bilmədiyinə görə roman bədii cəhətdən cilalanmamış görünsə də, oxucular və ədəbiyyat dairələri onu rəğbətlə qarşıladılar.

Yazıçı son yaradıcılıq işi olan bu romanın əlyazmasını ölümündən bir neçə ay əvvəl tamamlamışdı. Xaraktercə son dərəcə qaraqabaq və qapalı adam olan Marten dü Qar şəxsi həyatını həmişə ictimaiyyətin nəzərlərindən kənar saxlamış, “mənə ailəm yaradıcılığımıdır” prinsipinə həmişə sadıq qalmışdı.

Dünyada əsərlərindən daha çox Nobel mükafatı alması ilə məşhur olan yazıçı 1958-ci ildə öz malikanəsində qəfil ürək tutmasından 77 yaşında vəfat etdi. Ölümündən sonra yazıçının arxivindən cap olunmamış bir neçə pyesi, publisistik yazılar və yarımçıq qalmış memuarları aşkar edildi.

Marten dü Qarın aforizmlərindən seçmələr

– Paxılın ən böyük dərdi odur ki, heç kim ona paxıllıq etmir.

– Zəhmətsiz istedad atəşfəşanlıq kimidir – bir anlıq gözləri qamaşdırır, sonra isə heç nə qalmır.

– Həqiqət ondadır ki, yaradıcı insan Tanrının onun qəlbində yandırdığı odun bir zərrəsini başqalarına verə bilər.

– Hamımız həqiqətdən daha çox qəlb rahatlığına ehtiyac duyuruq.

– Məftun olmaq hələ sevmək deyil.

– Səbir gözəl duyğudur, ancaq zaman keçdikcə insanı biganəliyə aparır.

– Əsl igidlik hadisələrin gedişatını səbirlə izləməkdədir.

– Tənhalıqda nə isə səksəkəli bir vahimə insanın qəlbinə hakim kəsilir.

– Sevmək – sevdiyin adam haqlı olmayanda belə onu haqlı saymaqdır.

– Yaşlı adamla gəncin bir-biri ilə danışmağa söz tapa bilmədiklərini görüncə anlayırsan ki, bunlar ata və oğuldur.

– Çox uzanan müharibə çox uzanan sülhə bənzəyir.

– Sonumuz yaxınlaşanda hamımız tənha qalırıq.

– İnsan Tanrısız keçinə bilməz. Çünki həyat üzərində ölümün hakimiyyəti var. Və yalnız iman insanı bu qaçılmazlıqla barışmağa sövq edə bilər.

– Mərhəmət hissi insanın başqalarından üstünlüyünü göstərən əsas əlamətdir.

– Kütləni fanatikə çevirmədən müharibəyə qaldırmaq olmaz.

– İnsanı insaniyyətsizlikdən ayıran yeganə maneə vicdandır.

– Özünə inanmaq lazımdır; hətta daha kəskin deyərdim – yalnız özünə.

– Ruh yüksəkliyi olmadan qəhrəmanlıq ola bilməz, yalnız igidlik olar.

– Həyatda ən dəhşətli şey idealsız yaşamaqdır; ondan da dəhşətliyi yanlış idealla yaşamaqdır.

– İnsanın əsl siması onun adi rəftarında yox, bəzən özünün də gözləmədiyi qeyri-adi hərəkətlərində müşahidə olunur.

– Möminlər öz imanlarını sarsıtmaqdan qorxduqları üçün mümkün qədər az düşünməyə çalışır, daha çox hiss və duyğularla yaşamağa üstünlük verirlər.

– İnsan harada olur-olsun, həmişə öz doğma dilinin məfhumları ilə yaşayır, buna görə də Vətən hissini qəlbindən çıxara bilmir.

– Mənəvi nəcibliyin ən böyük əlaməti öldürməkdən imtina etməkdir.

Qulu AĞSƏS

BƏS DƏ BƏS...

Ovcunu yağışa tutan cocuq... kim olacaq böyüyəndə?!

“Allah öz gözəlliyini seyr etmək üçün Kainatı yaratdı”. Seyyid Hüseyn Nasr belə buyurur. Mübahisəyə dəyər. Amma kimlə: Allahlamı, Kainatlamı, yoxsa müəlliflə? Mübahisəyə dəyməz, deməli... Yer kürəsi – Tanrının dəyirmi masasıdı (...) Bu fikirdən sonra nə işarə qoyacağımı bilmədim, ona görə yazdığımı qaraladım. Masa qaldı amma.

O, masa adamıdı: yazı masası, dəyirmi masa, yemək masası... Fikirlərini deyir və təsdiqləyir. Geri durmur!

Yarım əsrdi ki, əsir: sözün üstündə, mətnin içində, düşüncəsinin dolanbaclarında... Onu ilk dəfə ədəbiyyat dərnişində görmüşdüm, bir dəstə gənc növbə ilə şeir oxuyub, münsiflərin top atəşinə tutulurdu. Növbəti qurban mən idim, şeir bitər-bitməz hücum başladı: sağdan, soldan, arxadan... o, qabağa durdu, mətni müdafiə elədi, sonra adımlı xəbər aldı, beləcə, tanış olduq. Onda onun adı soyadından idi – Əsəd Əsədov, hələ Cahangir deyildi, Əsədov famili babasındangəlmədir, Cahangir atasının adıdır, Əsəd ədəbiyyata dədə-baba yoluyla gəldi, sonra ata mənzilinə adladı və sözün ata yurdunda lövbər saldı. Ədəbiyyatın bütün odalarına, ən azı, baş çəkib Əsəd, qələm bulamadığı janr qalmayıb, eşitdiyimə görə, indi də roman yazır: publisistkadan tənqiddə, tənqiddən esseyə, essedən şeirə, şeirdən nəsrəcən uzun bir yoldur bu! Hərdən mahını da “quraşdırır”, yəni kefinə düşəndə, hobbi olaraq... Əsədin sözünün əzəli – tənqiddi, mənəcə! Fərqi və özəlliyi: yazısı oxunur. Uzun illərdir, əməkdaşlıq edirik. Naşiri incitmir. Seyran Səxavətlə razıyam: cümlə qurmaq – dövlət qurmaq qədər çətinidir! Əsəd ən çətin işdən yapışıb – dirilərdən yazır: biri zəng edir, o biri hədələyir, başqası... Əsəd qorxmur və geri çəkilmir. Yazdıqları – əsərdi! Yaşadıqları – əsəbdi! Özü – köhnə və yeni Əsəddi!

Ovcunu yağışa tutan cocuq – sən nə tez böyüdün? 55 yaş?! İnanan daşa dönsün...

4 avqust 2021

Ömrün ışığı

Amin NAMAZLI

Şəhərdən kəndə gedən adam üçün kənddəki yappa-yappa evlər çox boz-bulanıq görünə bilər. Mən də nənə-babamın yanına kəndimizə gedəndə bu berrənglikdən olduqca sıxılırdım. Əlimi bozlaşan divarlarda, evlərin avazıyan kirəmitində gəzdirib boyamaq istəyirdim. Elə boyamaq istəyirdim ki, hər daşı başqa rəngə çalsın. Bəlkə də, özümü bu qədər kirli hiss etməyimin səbəbi yaşdım uşaqların mənə gözlərini qıyaraq, dodaqlarını büzərək istehzal baxmaqları idi. Çəlimsiz əyri ayaqlarım, xırda əllərim, səliqəli kəsilmiş dırnaqlarım onlara məzəli görünürdü. Bu halda onlara heç cür yovuşa, isnişə bilmirdim. Odun yarmaq istəyəndə baltanın ağzından qopan qırıntılar gözümə dolur, elə olurdu ki, qırmaq istədiyim oduna balta dəycək odun qayıdıb əlimə, ayağıma çırpılırdı. Çayı keçməli olanda corablarımı çıxarıb qatladığım şalvar balağının içinə qoyur, mamırlı, sürüşkən daşların üstündən ehtiyatla adlayırdım. Mən çıxmanana kimi kənd uşaqları çayın o tayına keçib qaqqıldayırdılar. Onlar gülüşdükcə üzüm boyamaq istədiyim evlər kimi bozarırdı. Dünyanı allandırmaq, rəngləmək istədikcə özüm də tutqunlaşırdım, süstləşirdim. Şəhərlər yerimdən durmaq istəmirdim. Kəndə yaslanan suyu sovuşmuş çay yatağına baxdıqca axıb

o yatağı doldurmaq istəyirdim. Dayanmadan axmaq, axaraq daşlara çırpılıb durulmaq istəyirdim.

Tərslikdən də elə bil nənəm də mənimlə nəfəs alırdı. O yana da, bu yana da keçəndə tutub sinəsinə basır, burnunu qulaqlarımın dalına dirəyib qoxumu içinə çəkir, boynumu, sinəmin böyürbaşını öpüşlərə qərq edirdi. Elə bil saçlarım yuva idi, nənəmin barmaqları quş, uçub-uçub gəlib dolurdular saçlarıma. Əlləri boşalan kimi nəşə düşünə-düşünə barmaqları ilə saçımı qurdalayır, sığayırdı. Mən də üzümü onun qırış-qırış olan sinəsinə, sallanan buxağına söykəyəndə canıma rahatlıq gəlir, yüngülləşirdim, amma tez də özümü yığışdırır, aralanırdım. Uşaqlar həmişə mənə “nənəsinin xınalı quzusu” deyirdilər. Ona görə də nənəmin canının cibimdə olmasından çox narahat olur, xəcalət çəkirdim. Bununla belə, nənəm hara getsə, qolumdan tutub məni də aparar, yanında oturdardı. Mən də belə vaxtlarda kiçilib ələ sığışacaq boyda olurdum. Utandığımdan, çəkdiyimdən başımı aşağı dikər, deyilənləri eşitməz, eşitsəm də, qulağımın birindən alıb, o birindən buraxardım.

Babam nənəmdən fərqli olaraq mənə bir o qədər fikir verməz, heç adicə başıma tumar da çəkməzdi. Bilmirəm özünəmi sığışdırmırdı, ya o

da mənim kimi utanırdımı. Arada gecənin bir yarısı başımın üstündə hənirti hiss edirdim. Babam oyananda üstümdən sürüşüb düşmüş yorğanı qaldırır, saçıma, gözlərimə ehmal və asta tumar çəkər, hərdən əllərimdən öpərdi. Belə vaxtlarda yuxumun dərinlərinə doğru axmaq istəyirdim. Oyanıb babamı duyuq salmaqdan ehtiyat edirdim. Qorxurdum ki, babam oyandığını bilib bu gecə görüşlərini kəsər, yuxuda öpdüyü əllərimə alıb əcinnələrlə savaştığımı, uşaqları məğlub etdiyim qılıncım yerə düşər, əllərim bir daha qılınc tuta bilməz. Yuxuda da bozluq hökm sürər, günəş də ay kimi sönər, başqasının işığına möhtac qalar.

Alsın* qalxırdı. Saralıb gedən otların arasından yeni-yeni çiçəklər, otlar cücərir. Elə bil dünya özü də mənimlə əlbir olmuşdu, rəng rəngə qarışırdı. Saralmış otların arasından hərəsi bir rəngdə gül-çiçək boy verirdi. Elə sevinirdim ki, az qalurdım gedib yenicə açan güllərin hamısını bir-bir qoxlayam, qoxlaya bilmədiklərimə yalvaram, yaxaram, ağlayam. Heyif, sevincim çox çəkmədi. Əlinə kərəntini alan cumdu bu körpə çiçəklərin üstünə. Biçdilər, tökdülər, ətirilərini bir-birinə qarışdırdılar. Babam da o günlər görüşümə gəlmirdi, o da bütün kəndin adamları kimi ot biçirdi. O qədər yorulurdu ki, gecələr oyanmırdı. Yuxularıma da bozluq çökürdü. İndi əlimdən qılınc da tez-tez yerə düşürdü. Qan-tər içində yuxudan oyanırdım. Çiyinlərimə çökən ağırlıq altında ləngər vururdum. İstəyirdim ki, yer aralansın, içinə girim. Yer aralandı aralanmağına, kərəntələrin ucu hərdən otu biçmək əvəzinə yerə batırdı. Sanki yer də adamların əllərindən tutmaq, bu qətləmi durdurmaq istəyirdi. Kərəntilər batdıqca yer açılırdı, yer açıldıqca mənə çağırırdı. Kimsə canıma ip bağlayıb aşağı dartırdı.

Bir neçə gündən sonra hava tutuldu, göydə topa-topa buludlar göründü. Bozlaşan dünyanın üstünü ağ-ağ buludlar alırdı. Sonra elə bil onlar da dönük çıxdı. Bir-birlərinə dəydlər. Dəydikcə bozardılar, qaraldılar, tündləşdilər. Adamlar da bir-birinə dəydi. Hamı tələsirdi, əllərinə yaba alıb ot yığmağa gəldirilər. Otları üst-üstə yığıb taya layırdılar. Hər yerdə qətl edilmiş otlardan yığımlar qalırdı. Yuxularımdansa danışmağa dəyməz, əcinnələr yığılıb əlimi, ayağımı bağlamaq istəyirdilər. Gecələr

*alsın-payızda bitən ot.

otağın işığını yanılı qoysaq da, yuxularımın qarənliyi otağıma dolurdu.

Babam da tələsirdi. Mən iki ayağımı bir başmağa dirədim, ağladım, hönkükdüm, amma xeyri olmadı. Üstümə təpinib əlimə balaca bir yaba tutuşdurdular. Qolumdan tutub mənə də ot yığmağa apardılar. Bir az əlimlə, ayağımla oynadım, yadlarından çıxdım, gözlərindən aralandım. Yabamın ucu ilə yeri eşələməyə başladım. Yeri eşələyəndə yumşaq bir yeri yabanın ucu ilə qımıldatdım. Yabamın üstünə sürətlə qara qarışqalar dırmaşmağa başladı. Ürəyim az qalırdı ayağımın altına düşə. Elə bildim ki, qaralıq, tutqunluq yerin altından da mənə haqlayacaq. Qışqırığımı oraları götürdü, dişlərim bir-birinə dəyib şaqıldadı. Səsimi ilk babam eşitdi. Yabasını tullayıb qabağıma qaçdı. Yerdən çıxan qara qarışqaları, qorxudan bozarmış simamı görüb başıma ilk dəfə oyaqkən sığal çəkdi, sinəsinə sıxdı. Sinəsi nənəmin sinəsinə oxşamırdı. Daha qaba, daha sərt idi, açıq qalmış yaxasından sinəsinin ağarmış, codlaşmış tükləri göründü. Qulağıma pıçıldadı: “Qorxma, ağrın alım. Qara qarışqadı. Yağış yağacaq. Qara qarışqa yağışın, sarı qarışqa günəşin xəbərçisi”. Bir az özümü toxtatdım, amma qara qarışqaların qara xəbəri içimi titrətdi. Yağış da bozdu, torpaq da bozaracaq. Mən də qor kimi bu yağışın altındaca cızdağım çıxa-çıxa əriyəcəm, sönəcəm.

Günü-gündən sonuncu işıqlı yerlər-nənəmin gözləri də yaş töküdü. Yaşardıqca da gözləri bulanırdı. Onun gözləri bulandıqca taqəttən düşən əlim, ayağım, dilim də düynələnirdi. Nənəm dizlərinə döyür, birçəklərini yolurdu. Babam tündlənmiş dodaqlarına qoyduğu siqareti sümürür, oturduğumuz otağı boz tüstüyə boğurdu.

Qar yağmağa başladı. Yavaş-yavaş yer ağarırdı. Mən ancaq eşidirəm, o da quyudan gələn səs kimi. Neçə gündü ancaq nənəmin səsini eşidirəm, hərdən babamın da titrəyən səsi qulağıma dəyir. Nəsə uğultuludu bu gün. Qapımıza ərəsət millət yığılıb. Burnuma qırmızı rəngin iyi dəyir. Axı qoxuların rəngi olan kimi, rənglərin də iyi olur. Son dəfə nənəmin boğuş səsini bir də qırmızıya qarışan qarın hənirtisini duydum. Həmin gün mənə qırmızılar içində qarqara qaralan torpağın içinə, atamın, anamın aralarında mənə saldıqları yerə yatızdırmağa apardılar. Daha səs gəlmədi...

Sevda Yolçusu

SEVİNC YUNUSLUYA

Sevinc Yunuslunun sözündən öncə özünü tanıyıram: ailəsiylə birlikdə, dostlarının arasında, kitab təqdimatı və ədəbiyyat məclislərində. İlk gördüyümdən diqqətimi çəkib: köhnə çağların oğlanlarla birgə ox atan, qılınc çalan oğuz qızlarına bənzərliyi, boy-buxunu, ötkəmliyi, ən başlıcası, sözünü açıq, mərdi-mərdanə deməsi ilə. Elə bil qəhrəmanlıq dastanlarımızdan, sevgi nağıllarımızdan keçib gəlib. Az adam tapılar ki, adına bu qədər oxşar olsun. Gəlişiyə dostlarının üzünə təbəssüm paylar, həmişə pozitiv enerji daşıyıcısıdır, ehtiyaca, qayğılara boyun əyməz, etibarlıdır, xoş gündə, dar gündə sevdiklərini tək qoymaz. Tez-tez yanında gəzdirdiyi oğlu Ulusu da elə bu cür şax, ürəkli böyüdür. Ulusun adı və tərbiyəsi də elə Sevincin xarakterinin başqa bir göstəricisidir.

İlk dəfə rastlaşanda onu müğənni bilmişdim, başqaları söz deyib, şeir səsləndirəndə, o, minnət və musiqi müşayiəti gözləmədən, gur və məlahətli səslə elə gözəl bir xalq mahnısı oxumuşdu ki, məşhur müğənnilər həsəd aparardı. Sonralar da bir neçə irili-xırdalı məclisdə şahidi olmuşam ki, Sevinc necə həvəslə, məharətlə, gözlənilməz ifası ilə oturanların əhvalını dəyişir, öz ürəyini boşaldıb dinləyənləri ürəkləndirir. O, dostlarının, tanışlarının sözlərinə yazılmış yeni mahnıları da öz ovqatına uyğun seçib oxuyur...

Daim başını dik tutub heç nəyi gözdən qaçırmayan, hər təhlükəyə hazır olan ana maralları xatırladan bu qızın daxili azadlığı, qayğıkeşliyi, dostlarının harayına yetmək bacarığı onu mənə sevdirib.

Yaşımızın elə vaxtıdır ki, Sevincilin nəslinə öz övladlarımız kimi baxırıq və onları istedadlı, yetkin, həm zahiri cəhətdən, həm də mənən gözəl görmək istəyir, onların şəxsində gələcək vətəndaşlarımızın simasını, xarakterini təsəvvür etməyə çalışırıq.

Şeir yazmağın az qala kütləviləşdiyi bir vaxtda Sevincin də şair olduğunu biləndə ehtiyatlandım, haqqında yaranmış təsəvvürümün dəyişilməsini istəmədim. Lakin sosial mediada rastlaşdığım yazıları, əksinə, ona olan xoş münasibətimi bir az da möhkəmləndirdi; onun fikrimdəki portreti tamamlandı.

Sevinc ya az yazır, ya da mən az oxumuşam, bilmirəm, ancaq oxuduğum yazları onun poetik istedadının təsdiqidir.

Bu günlərdə oxumağa və fikrimi bildirməyə beş-altı şeirini verdi mənə. Həmin şeirlər onun haqqında bir neçə kəlmə söz deməyimə şərait yaratdı:

Sevinc sazla sözün, aşıq şeri ilə türk sufi gələnlərinin qovşağında – Qazax mühitində dil açıb və şeirinin dili də o mühitin poetik ruhuna köklənib.

...Ömrümün yolları zülümə yoldu,
Alışb sönməyim külümə yoldu,
Bu sevda yolları ölümə yoldu,
Neynəyim, məni də belə yol çəkir.

Bir sevda könlümü alıb apardı,
Bu yanı bahardı, o yanı qardı,
Yanına gəlməyə halımmı vardı?
Yolçu olanları, lələ, yol çəkir.

“Yol çəkir” adlı şeirdən alınmış bu bəndlərdə Azərbaycan şeirinin yüzillərlə başlıca mövzu və obrazlarından olan YOL lirik qəhrəmanın yaşantılarını yeni, tərəvətli bir şəkildə ifadə edir. “Sevda yolu ölüm yolu” olsa da, çəkib aparır, çünki yolçu olanlar yoldan ayrılı bilməz. Qərb dialektlərimizdə çox işlənən “lələ” müraciətinin qafiyə şəklində işlənməsi də şeirə doğma, isti bir hava gətirir.

Başqa şeirlərindən aldığımız “Gəl, dərviş könlümün səfər sevgisi!” və ya “Sən gedən yola qurbanam, yolların daşlı olmasın” misraları da eyni ovqatın davamıdır, yol sevgisinin, səfərin, ömrün, daim dəyişkən dünyanın klassik türk təfəkküründə tutduğu yerin unudulmadığını göstərir. Məncə, şairlik elə bu “ənənəvi” şeir mövzularına, tanış obrazlara yeni can verməkdən, “bu sevginin ömürlük qadasını alaram” səmimiyyətindən başlanır. “Mərdlik şeiri”ndə olduğu kimi:

İstəsən, nöqtə ollam kitabının sətrinə,
Darıxsam, sığınaram əllərinin ətrinə.
Sənin təmiz könlünün, mərdliyinin xətrinə
Bu sevginin ömürlük qadasını alaram...

Sevgi yolçusu olmaq Sevincin ruhunda həm də məslək, yurddaşlıq, Vətənin taleyi ilə bağlı olan bütün mübarizələrin yolçusu, iştirakçısı olmaq deməkdir.

Haqq yolu, sevda yolu sözün və musiqinin sehri ilə həm də ömrü uzadan, insanı ölümsüzlüyə qovuşduran vəhdət yoluna çevrilir. Buna görə də Sevinc “Mən gözləyə bilərəm gəlişini min il də” deyərək sevginin ölümsüzlüyünə inamı özünə-məxsus şəkildə ifadə edir...

Sözə hakimlik, duyğularını yığcam, təsirli bir şəkildə ifadə edə bilmək qabiliyyəti də Sevincin “Olmasın”, “Demə”, “Sənsiz”, “Və Sən – son dayanacaq” kimi sərbəst və heca şeirlərində müşahidə etdiyim başlıca keyfiyyətlərdəndir:

Ötən qış ötdü şaxtalı,
Dedim, dedim ki, yaz gələ.
Unut məni, çıxım gedim,
Gedim, gedim ki, yaz gələ.

Göz yaşımdı yağan yağış,
Sevgin bəzək, sevgin naxış.
Gərək sevdiyimə bu qış

Yetim, yetim ki, yaz gələ.

Qışdan qışı dərib bahar,
Ömrünə göndərib bahar.
Bu qışı döndərib bahar
Edim, edim ki, yaz gələ.

Sevginin və sözün gücünə inam onun başqa şeirlərində də müşahidə edilir. Buna görə də: “Mən güclüyəm” deyə bilir. Qoy o, sözündə də, mahnısında da həmişə güclü olsun. Bu güc onun sevgisinin və gözəlliyinin qoruyucusu olacaq... Sonda sevda yolçusu Sevinc Yunusluya bir şeir də məndən gəlsin:

Bir çiçək gül dilində
sənə “dostum” söyləsə,
İçin titrəyər birdən,
ruhun uçar bu səsə.
Görərsən çəmənlərin
gözündən sevinc daşır.
Adamlar çiçəkləşir,
çiçəklər adamlaşır.
Söhbət üçün darıxır
yerdə ağac, göydə quş,
Heyif, dil öyrədənin
öz dili unudulmuş.
Dostun gül dünyasından
sənə neçə sirr açır,
Aralıqda bir nəfəs,
bir könül ehtiyacı.
Səni alır qoynuna
onun cənnət qoxusu,
İtir ruhsuz toplumda
yalqız qalma qorxusu.
Söz deyən, ətir saçan
ruhunla sevgiliymiş.
Yerin ən gözəl dili
çiçəklərin diliymiş.
Onu qoru zamandan,
bəslə, ürəyinə ək,
Qoy solmadan yaşasın
Dostun olan bu çiçək....

Sabir RÜSTƏMXANLI,
Xalq şairi, millət vəkili

TUNEL

Bu qatar içində tək qoyma məni,
Görünən işığa varaq əl-ələ.
Ya ölək, ya qalaq, nə olur-olsun,
Sonuncu nəfəsə ümid var hələ.

Kəçək dərələri, aşaq dənizi,
Yaraq dalğaların ləpirlərini.
Gedək, düşünməyək hayana olsa,
Götür son pulunu – qəpiklərini.

Yarışaq Tanrının ətlərindən
Sevda dillərdə dua olmağa.
Bir kasıb komanın uçuq damında
Dayanaq quşlara yuva olmağa.

Səpək dərdimizi göyün üzünə,
Səbr edək durnalar köçənə kimi.
Axı ayrılında martın sonuydu,
Görüşək aprelin üçünə kimi.

OLMASIN

Gəldin də, yağış gətirdin,
Ömrün yağışlı olmasın.
Gözlərimə yaş gətirdin,
Gözlərin yaşlı olmasın.

Sənsiz qalıb könül xanam,
Qıyma ki, həsrətdə yanam.
Sən gələn yola qurbanam,
Yolların daşlı olmasın.

Bu nə yağış, tökür göydən?
Göz yaşımı götür göydən.
Bir az günəş gətir göydən,
Baharım qışlı olmasın.

SAMAN ÇÖPLƏRİ

Göyün üzünə baxaram,
Gözümdən əksin çökər buludlara,
Dəli olaram...
Yuxularda görərəm səni –
Üzün uşaq üzüdü,
Toxunmağa qıymaram...
Ağacdən əli üzülən
Yarpaq həsrətini
Kitablara yığaram...
Çöpdən ev düzəldərəm –
İçində sən və mən...
Külək vurur, uçurar,
Mən küləyə gülərəm...
O saman çöplərini
Ovcumda gizləyəyəm...
Əllərin, bilirəm ki, payızdı
Ömrümün baharında –
Mən payızı sevərəm...
Qəfil yağış yağar,
Üzü göyə rəqs edərəm
Çətirsiz...
Əllərimlə buludlarda
Şeir yazmaq istəyəyəm
Sənə sözsüz,
Sətirsiz...
Sonra yorularam...
Yalan danışaram səmələrə.
Üzr diləyəyəm bütün olanlara...

DEMƏ

Düşür ömür yarpağım,
Solub-saraldı, demə.
Lalə bağrımı deşən
Yaraya xaldı, demə.

O, halımı sormadı,
O, yaramı sarmadı,
Ona heç nə qalmadı,
“Mənə nə qaldı” demə.

Gedən getdi, oydusa,
Gələn ona taydusa.
Ömür elə buydusa,
Nə verdi, aldı, demə.

AĞRI

Dilə gəlmir ağrılarım, bəlkə də,
Gözlərimdən oxuyarsan, burdayam.
Demirəm ki, mənə sarı qayıt gəl,
Bir də sevilmək istəsən, burdayam...

Saçlarında bir sıgallıq dən qalıb,
Gözlərimdə bir kitablıq ağrı var.
Ürəyimin ən əlçatmaz yerində
Səndən qalan həsrət dolu yanğı var...

Təki sənə hər gələn gün xoş olsun,
Ağrılarım mənə gəlsin, qənd bilim.
Uzaqda ol, bircə bilim, yaxşısan,
Təki bircə həsrətini dərd bilim.

Bir ümidlə dolayların başından
Dərdi, qəmi birdəfəlik ötürürəm.
Bilirsənmi, mən hər gecə yuxumda
Ayağının ağrısından öpürəm...

Rəssam Yaşar Səmədov,
“Ömrün son akkordu”

MƏRDLİYİNİN XƏTRİNƏ

Mən gözləyə bilərəm gəlişini min il də,
Yolumu evinizin yollarından salaram.
Lap olsun e bircə gün ayda, gündə, bir ildə,
Bilsəm ki, gələcəksən, pəncərədə qalaram.

İstəsən, nöqtə ollam kitabının sətrinə.
Darıxsam, sığınaram əllərinin ətrinə...
Sənin təmiz könlünün, mərdliyinin xətrinə
Bu sevginin ömürlük qadasını alaram.

Nəsə öyrəşəmmədim yeddi illik təkliyə...
Ömrümü həsr elədim tənha kəpənəkliyə...
Bu il sənəd vermişəm könüllü həkimliyə,
İzn versən, könlünün yarasını sararam.

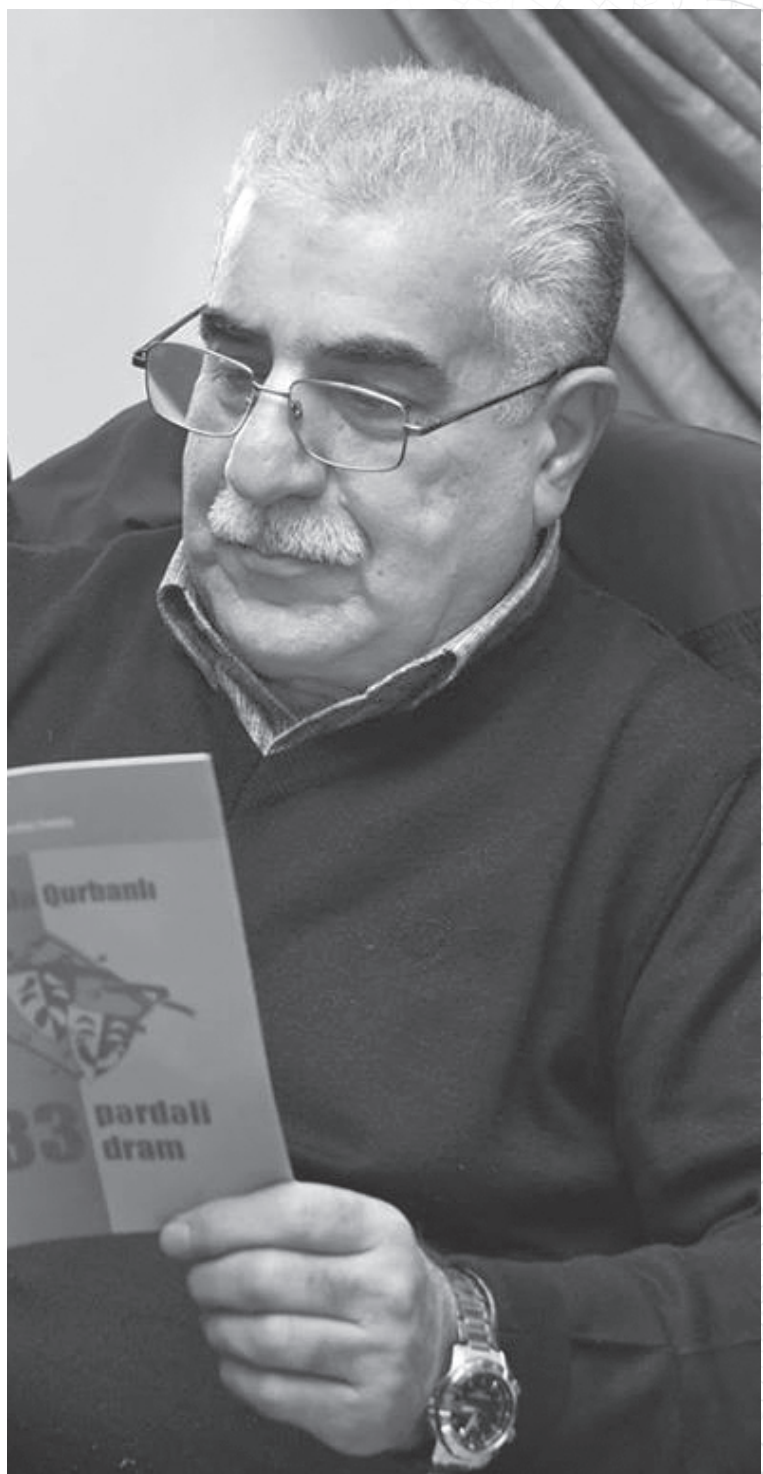
ƏLİ ƏMİRLİ – USTAD DƏRSLƏRİ

*“Ulduz” jurnalı ilə
“525-ci qəzet”in birgə layihəsi*

II DƏRS HƏYAT HƏQİQƏTİ VƏ BƏDİİ HƏQİQƏT

İkinci dərşimizi şərti olaraq “Həyat həqiqəti və bədii həqiqət” adlandırmaq olar. Tək dramaturgiyada deyil, bədii yaradıcılığın bütün sahələrində həyat həqiqətinin məhz bədii həqiqətə çevrilməsi əsas yaradıcılıq prinsipidir. Çünki biz nə yazırıqsa-yazaq, orda mütləq özümüzü də ifadə edirik. Əgər mən rəssam kimi hər hansı bir mənzərəni çəkirəmsə, o mənzərəni kətan üzərinə köçürəndə mənim emosional vəziyyətim, dünyaya baxışım, bir rəssam kimi təhsilim, nəzəri və praktiki biliklərim, sənətkar üslubum mütləq çəkdiyim rəsmdə öz əksini tapacaq, yəni, dediyim kimi, özümü də ifadə edəcəm.

Hələ orta məktəbdə ədəbiyyat dərşində müəllimlərimiz qəhrəmanla onun prototipi, əsərin müəllifi ilə onun ədəbi “mən”i arasındakı fərqi bizə başa salmağa çalışırdılar. Əlbəttə, müəllimlər nə qədər izah eləyib dediyimiz fərqləri göstərsələr də, əksərimiz roman və ya povestdəki hadisələri danışanı müəlliflə eyniləşdirməyə üstünlük verirdik. Əgər əsərdəki süjet məlum tarixi hadisələrdən və ya tanınan tarixi şəxsiyyətlərdən bəhs edirdisə və həmin tarixi şəxsiyyətlərin adı hallanırdısa, daha şübhəyə yer də qalmırdı, başqa sözlə, ədəbi surət tarixi şəxsiyyətin özü ilə eyniləşdirilirdi. Bu halda, dediyimiz kimi, əksər oxucular “Hər şey elə belə də olub” qənaətində israrlı olurlar. Belə ədəbi qavramaların səbəbkarı çox vaxt yazıçılar özləridir,

çünki yaxşı tarixi roman və ya povest yazmaq üçün ilk növbədə öz yazdığına özün inanmalısan, qələmə aldığı tarixi hadisənin məhz təsvir etdiyin kimi olmasına şübhə etməməlisən. Əgər bu inam olmasa, həqiqətən, tarixi mövzuda, dediyimiz kimi, keyfiyyətli əsər yazmaq mümkün olmayacaq. Beləliklə, müəllifi onun keçmişi duymaq bacarığı, qələmə aldığı tarixi hadisələr haqqında geniş

biliyi və şəxsi yaradıcılıq istəyi, oxucunu isə yazıçının istedadı və bədii qüdrəti ovsunlayır.

Nəticədə bizim tarixi hadisələr və ya şəxsiyyətlər haqqında biliklərimiz tarixi sənədlərə və tarix haqqında elmi işlərə deyil, daha çox bədii əsərlərə əsaslanır.

Bu yerdə yaxşı tanıdığımız konkret bir əsərə müraciət edək: Azərbaycan dramaturgiya tarixində ən populyar əsərlərdən biri, bəlkə də, birincisi olan “Vaqif” dramında Səməd Vurğun Qacarıyyələr sülaləsinin əsasını qoymuş Ağa Məhəmməd şah Qacarı layiq olmadığı qədər aşağılamış, Molla Pənah Vaqifi isə layiq olduğundan çox-çox yüksəyə qaldırmışdır. Uzun bir zaman dövründə Azərbaycanda az adam tapırdı ki, bu pyeslə tanış olmasın. S. Vurğun pyesi, bildiyiniz kimi, nəzmlə yazmışdı. Elə buna görə də əsərin hər bir sözü, misrası Vurğun poeziyasının qüdrəti ilə hədəfə dəyir, ürəklərə işləyir, yaddaşlarda dərin iz buraxırdı, insanlar bu pyesdən bütöv səhnələri, epizodları əzbər bilirdilər. Şeir yaddaşım olmasa da, Qacarla Vaqifin məşhur dialoq savağını mən də əzbər bilirəm. Vaqifin, elə digər personajların dilindən qopan replikalar xalqın məişətində, gündəlik danışığında özünə yer eləmiş, bəziləri zərb məsələ çevrilmişdi. Bu əsərdə qatı rənglərlə rəsm edilmiş Qacar bütün mənfi xüsusiyyətlərin daşıyıcısı kimi bir neçə nəsillə Azərbaycan tamaşaçısının, parta arxasında bu pyesi öyrənən yüz minlərlə məktəblinin nifrət obyektinə çevrilməliyi. Çevrildi də! Halbuki, Ağa Məhəmməd şah Qacar dövrünün çox savadlı, ağıllı, qətiyyətli, hədsiz cəsarətli, dini və fəlsəfi biliklərə vaqif, qədərinə ədalətli və təbiidir ki, bir orta əsr hökmdarı kimi qədərinə qəddar olmuşdur.

Sovet dönəmində “SSRİ tarixi” adı altında Rusiya tarixinin tədris edildiyi bir zamanda nə Azərbaycan tarixi, nə də Şərq tarixi şagirdlərə öyrədilirdi. Deməli, hər bir azərbaycanlı 2500 illik tarixi olan İran dövlətinin başında dayanan milliyətçə Azərbaycan türkü Ağa Məhəmməd şah Qacar tarix kitablarından deyil, məhz S. Vurğunun bu məşhur pyesindən tanıyırdı. Bu pyesdə isə Qacar özü özü haqqında: “Bir boynu olsaydı bəşəriyyətin, Onu bir qılıncı vurardım, yəqin!” və ya “Mənim vicdanım da, qəlbim də qandır, Dünya qan üstündə bir xanimandır!” deyir. Bu məqamda

Səməd Vurğunu istədiyən qədər qınamaq, tarixi həqiqətləri təhrif etdiyinə görə tənqid etmək də olar, amma unutmayaq, böyük şair tarix kitabı yox, bədii əsər yazırdı və istədiyi obrazı istədiyi şəkildə yaratmaqda azad idi. Əlbəttə, onun məqsədi Vaqifi müsbət qəhrəman kimi sevdirmək, Qacara isə nifrət oymaq idi. İnsaf xatirinə deyim ki, o, istədiyinə, yüzdə yüz nail olmuşdu. Bax bu yerdə həyat həqiqəti ilə bədii həqiqət deyilən nəsnə meydana çıxır. “Vaqif” pyesindəki Qacar heç də tarixi şəxsiyyət olan Ağa Məhəmməd şah Qacar özü deyil, onu müəllif tarixdən alıb bədii surətə, obraza çevirmişdir. Tamaşaçılar və oxucular bunu ya unudur, ya da bilmirdilər. Bu yerdə icazənilmə mən “Bütün deyilənlərə rəğmən və ya Ağa Məhəmməd şah Qacar” adlı tarixi dramımı yada salım.

Etiraf edirəm ki, bu pyesi yazanda mən də Qacar tarixdə necə olubsa, o cür də yaratmaq məqsədi güdmürdüm, mən də onun bədii obrazını yaratmaq istəyirdim. Mənə elə bir Qacar lazımdı ki, tamaşaçılar onun şəxsi faciəsini görüb duyğulansınlar, onu unikal bir insan kimi tanıсынlar. Mən də Ağa Məhəmməd şah Qacar tarixdən alıb mükəmməl, polifonik bir obraz kimi təqdim etmək istəmişəm. “Gecələr namaza durdum, dua elədim, gündüzlər qan tökməyə məcbur oldum” deyən bu Qacar artıq mənim gördüyüm və ya görmək istədiyim Qacardır: öz əməlləri haqqında düşünən, onu saf-çürük eləyən, haqq nə, haqsızlıq nə, doğru nə, yalan nə sualları ilə özünə əzab verən, eyni zamanda taxt-taca çox şeyini qurban etməyə və bu yolda ona əngəl olacaq bütün maneələri aradan qaldırmağa hazır adi hökmdar Qacar: “Kişi uşaq əkə bilər, bu hər cəhətdən savabdır, amma əkdüyü uşağın həyatına qəsd edə bilməz, çünki o uşağın artıq haqqı var! Mənim başıma tac qoymaq olar, amma onu başımdan götürmək istəyən kəs qəzəbimin alovunda yanıb külə dönər, istər qardaş ola, istər qardaşoğlu, istərsə də heç vaxt doğulmayacaq övlad!”

Hətta ağıllı adamlar da bu qarmağa ilişərək müəllifin roman, povest və ya hekayədə tarixi mənzərəni nə dərəcədə həqiqətə uyğun yaratdığını təhlil edir, müzakirəyə çıxarırlar.

Gerçəkliyin yazılı formada bədii əks etdirilməsinin əsas qanunu belədir, başqa sözlə, hər şeyi olduğu kimi yazmaq, həm də bədii şəkildə, müm-

kün olan iş deyil, buna heç bir dahinin gücü çatmaz, bir halda ki yazıçının istedadı güclü olduqca onun əsərlərində tarixi həqiqətə daha az yer verilir, əvəzində onun bədii həqiqəti daha qabarıq, daha güclü olur.

Bax elə bu yerdə deyim ki, “bədii həqiqət” heç də tarixi həqiqətin üstündən xətt çəkmir, əksinə o, tarixi tamamlayır, bütövləşdirir, boşluqları doldurur, tarixin deyə bilmədiklərini, çox vaxt da heç bilmədiklərini deyir. Axı heç kəs qədim tarixi şəxsiyyətlərin nitqini eşitməyib. Məgər Şekspir Sezarla Kleopatranın dialoqunu eşitmişdi, ya şahidi olmuşdu? Axı onların dialoqunu kağıza köçürən olmamışdı. Yenə də “Vaqif” pyesini götürək! Məgər Qacarla Vaqif görüşüb üz-üzə söhbət eləmişdilər, hətta belə bir görüş olsaydı belə, o məşhur döyüş-dialoqun stenoqramını yazanmı vardı? Əlbəttə, bu ritorik sualın cavabı məlumdur. Onu da əlavə edək ki, başqa sənət növləri kimi, ədəbiyyat da müəyyən siyasi və ideoloji aberrasiyalara (qəsdən təhriflərə) məruz qalır.

Deyək ki, sosializm realizminin ən yaxşı əsərləri, o cümlədən hər bir Sovet gəncinin bilməli və oxumalı olduğu “Polad necə bərkidi?” romanından başlayaraq ideoloji aberrasiya gerçəkliyi iki barışmaz yerə ayırır: həyat reallığı və bədii əsərdəki reallıq. Bax elə bu yerdən başlayaraq ədəbi tənqid müəlliflə onun qəhrəmanını bir-birinə qarışdırır. Bu vərdiş hələ də davam edir.

Çox təəssüf ki, dramaturgiyamızda, xüsusilə gənclərin ilk qələm təcrübələrində həyat həqiqəti ilə bədii həqiqət arasındakı balans pozulur, ya həyat hadisələri bədii düşüncədən məhrumdur, ya da uydurma bədiilik, başqa sözlə, inandırmayan bədiilik reallığı üstələyir, təhrif edir. Səhnədə gördüklərinə inanmayan tamaşaçı zalı yarımçıq tərk edir.

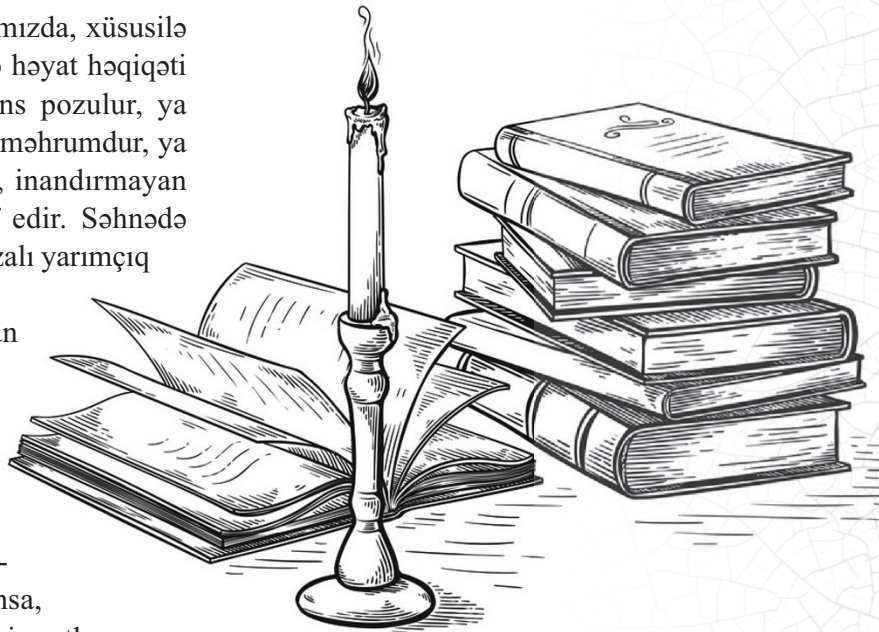
Bəzən yeni yazmağa başlayan dramaturq təbiilik xatirinə çalışır, hər şeyi həyatda olduğu kimi versin. O necə böyük səhv etdiyini anlamır. Bu yerdə tamaşaçı sual edir: “Axı mən hər gün həyatda, reallıqda pulsuz gördüklərimə teatrda da baxacağamsa, onda niyə pul verib bilet almalı, iki saatlıq

asudə vaxtımı itirməliyəm?” Haqlı sualdır. Deməli, dramaturq onun bilmədiklərini, görmədiklərini yazmalı, adi hadisəni bədii fakta çevirməyi bacarmalıdır. Seriallarımızın aşağı səviyyəsi də elə bu dediklərimlə bağlıdır: həyat həqiqəti var, bədii həqiqət isə yoxdur. Nəticədə, seriallarımızda adamlar bir-birini təhqir edir, döyür, söyür, öldürür... Adama elə gəlir ki, bir dam altında yaşayan bu adamlar bu məkana məhz dava eləmək, bir-birlərini incitmək üçün yığılıblar.

Nə qədər paradoksal görünsə də, bədii həqiqət, bədii reallıq oxucuya daha güclü təsir edir, nəinki həqiqi, olmuş “həyat həqiqəti, həyat hadisəsi”. Uydurulmuş hadisəyə görə daha çox göz yaş axılıdır, nəinki həqiqi “həyat hadisəsinə” görə. Bax elə yazıçını adi adamlardan seçdirən də onun bu qabiliyyəti, sehridir, mistikasındır. Eyni zamanda bu həm də yazıçının cəmiyyət qarşısında məsuliyyətidir.

Yaradıcı insan baş vermiş hadisənin, faktın üzünü köçürən, surətini çıxaran deyil, hətta o bunu etmək istəsə də, alınmayacaq, o mütləq bu hadisəyə nəsə bir rəng qatacaq, onun mahiyyətini dəyişəcək, əlavələrini edəcək, beləliklə də adi həyat hadisəsi bədii əsər faktına, hadisəsinə çevriləcək.

“Bədii həqiqət” duyğuların, hisslərin reallığıdır, başqa sözlə, gerçəkliyin, adi real həyatın bizim hisslərimizlə qavranılmasıdır.

Ruzbeh MƏMMƏD

Həyat yoldaşıma...

Zaman keçdikcə adam yorulur, tənənfəs qaçıb sığınmaq istəyir birinə,
Zaman keçdikcə adam qocalır, əl atıb söykənmək istəyir kiməsə,
Zaman keçdikcə adam darıxır, arxayınlaşmaq istəyir çəkilib bir qadına...

Könlükdən azadlığa

Bilmirəm, ağrı hissi necə olur?
Gecə yarı çöldə zingildiyən it əzabını hiss etmək,
yoxsa zivədə asılmış paltarları oğurlayıb 1 manata satan oğru olub, sonra da aldığı çörəyi hamıyla bölmək?

Dünyada ən çox Yer üzünə enən şey ədalətsizlikdi, bilməmiş deyilsiniz...

Heç cürə öyrəşə bilmirəm, əgər sizdən qaçırımsa, üzr istəyirəm
Ki, indiyə qədər sizin yaxınıınız olduğum üçün, bir də əfvinizə sığınaraq, bağışlayın deyəcəkdim...

Sonsuza qədər heç nəyi sevmək olmur,
Gec-tez adam bezir hər şeydən.

Elə olmasaydı, daha çox əzazil ömür arzulamaq olardı hamıya.
Ancaq insanlar sevgisizlikdən deyil, qayğılardan bezir,
sevgi axtarışında olub bir tikə çörək qazanmaq üçün dua edəndə adam yorulur.

Bütün bunlardan sonra demək istəyirəm ki, gələcək haqqında ən yaxşı uydurma idi: "gözlə"mək.

Siz ədalətsizlik arzu edin, bəlkə, xoş gün enə, necə ki xoş gün arzu edəndə ədalətsizliklə mükafatlandırılırdınız...

Darıxmaq

Qaranquş yuvasına dönüncə dağılmış yuva və boşluqda qalan ətcəbalaların fəryadı idi ədalət, kimsə gördümü?

Əlləri göylərdə gözləyən rahib enmədi cənnət qatına, tərki-dünya oldu biganəlikdən.

Gəl ki ovuclarında dua gəzdirenlər indi hardan başlasın həyata, azdıqları yerdənmi, azadlıqlarındanmi?

Neçə əsr axtarışındadı insanlar ki, ölüm yerin torpaq qatının təmizliyidi, yoxsa Allahın insana rəhmi?

Sürünüb yaşamaq başqalarının gözündə arsızlığın həyalı tərəfidi,

Ölüm yoxdu, hər şeydən bezib sükuta çəkilmək var.

13 il öncə darıxmaq fəslində

Payız olmasaydı, yarpaqlar indi
Hələ düşməmişdi budaqlarından,
Quşlar kəndimizdən köç etməmişdi,
Arılar hələ də gül axtarırdı,
Mən də ki oturub darıxmamışdım,
Külək də döymürdü pəncərələri...

Amma gördük ki, payız qapıda,
Kəndinsə üstündən bir sürü leylək
Səs-səsə veriblər buludlar altda,
Gedirlər hardasa böcək tapmağa.
Ümidli leyləklər axışdı getdi,
Ağac başındakı ətcə qarğalar
Bir axşam qəfildən yığışdı getdi;
Elə bil əbədi susdu təbiət...
O qədər çəkilib onda xəlvətə
Ağladım o gedən qarğalar üçün,
Ağladım, yarpaqsız budaqlar üçün...

Kəndi də bürüdü hər yandan duman,
Sonuncu kəpənək torpağa düşdü,
Öldü, böcəklərin güllüsü öldü,
Bizim cücələrin əllisi öldü,
Anamın barmağı dəyən cücənin
Qisməti tuş gəldi ala pişiyə,
Hamını bürüdü qanqaraçılıq...
“Onsuz da havalar sərt keçəcəkdi,
Cücə ölməyib də nə öləcəkdi?” –
Anama beləcə təsəlli verdim.

Anama ötürdüm qocalığına,
Payıza min lənət oxudu hamı...
Qəfildən anamın yarpaq əlləri
Qocaldı əkdii çiçəklər üçün...

Mənim arzularım heykələ döndü,
Heykəldən özümə ümid düzəltdim,
Sonra ümidlərim qopdu, puç oldu;
Barmağı qatlayıb hesab etdiyim,
Bütün saydıqlarım sonda heç oldu...

Ən gözəl adamlar öldü qəfildən,
Ən yaxşı adamlar uzağa getdi...
Daha heç düşmədi sahmana həyat;
Payız da qayıtdı, leylək qayıtdı,
Yarpaq də qayıtdı, böcək qayıtdı,
Bircə qayıtmadı əclaf arzular,
Bircə qayıtmadı ümidlər geri...

Gərək inciməzdin heç,
Gərək ötüb keçəydin,
Sən dağılmış şəhərdin,
Tərk edilmiş küçəydin
Mən səni
Axtaranda.

Nə həmin vaxt, nə o an,
Nə mən mənəm, nə sən sən,
Sən mənim getmədiyim,
Yalnız arzu etdiyim,
Ən sevdiyim şəhərsən
Ki, bildim darıxanda.

O gün yuxuda görmüşəm,
Tənhalığın içində
Qaşqabağa batmışam,
Bir az üzdən kökəlmisən,
Bir az saç uzatmışam.
Hikkən də bir az azalıb
Əvvəlkinə baxanda.
Səndən bircə istədiyim:
Saçlarını toxunma
Məndən acıq çıxanda...
Bilirəm, onsuz tənhadı
Mənim öpüb, and içdiyim
Qolların da yaxanda...

Gərək inciməzdin heç,
Gərək keçib gedəydin
Mən səni axtaranda...

SADIQ HİDAYƏT (1903-1951) VƏ ONUN BİRİNCİ DÖVR YARADICILIĞI HAQQINDA BİR NEÇƏ SÖZ

1962-ci ildə İran ədəbi jurnalı “Soxən” öz oxucuları arasında sorğu keçirərək beş ən yaxşı İran novellaçısının adını çəkməyi xahiş etmişdi. Sorğuda iştirak edənlər arasında adi oxucularla yanaşı, böyük ədəbiyyatşünaslar da var idi. Onların hamısı birinci olaraq, Sadiq Hidayətin adını yazmışdılar. Bu, təsadüfi deyildi. Onun əsərləri zamanın sınaqlarından müvəffəqiyyətlə keçərək rus, polyak, çex, bolqar, alman, fransız, ingilis, italyan, holland, türk və başqa dillərə tərcümə olunub, post-sovet məkanında dəfələrlə rus, gürcü, tacik, özbək və başqa dillərdə nəşr edilmişdi. Sadiq Hidayət haqqında əsərləri çap olunduğu vaxtlar mütəmadi olaraq kütləvi rəylər və tənqidi yazılar nəşr edilmişdir.

Sadiq Hidayət mürəkkəb, ancaq mürəkkəb olduğu qədər də şərəfli yaradıcılıq yolu keçib. Böyük İran ədibi Bozorg Ələvi hələ 1945-ci ildə “Pe-yame-nou” jurnalında yazırdı: “...bir çoxları Sadiq Hidayəti pessimist, həyatdan gileyli hesab edirlər. Bəli, o, acı gerçəklikdən yazır, onun incəliklərini açmağa çalışır. Ancaq bütün bunlar daha yaxşı, azad, qüdrətli, inkişaf etmiş bir İran görmək üçündür. Siz Sadiq Hidayəti Böyük Vətən müharibəsi günlərində görəydiniz. O zaman o, necə böyük bir həyəcanla radionu dinləyirdi! Qızıl Ordunun hər bir qələbəsini o, azadlığın, bəşər səadətinin, dünya ictimaiyyətinin qələbəsi hesab edirdi. Alman faşist ordusunun bir tərəfdən Stalinqrada və Qafqaz dağlarına, o biri tərəfdən isə Əl-Əlameynə qədər irəlilədiyi bir dövrdə Hidayət öz alleqorik əsəri olan “Həyat suyu”nu yazdı. Bu hekayədən sonra heç kəs onun optimist olduğuna və işıqlı həyata, gələcəyə inandığına şübhə edə bilməzdi.

Qərbi Avropa və İran ədəbi tənqidi Sadiq Hidayət yaradıcılığına nəzər salarkən onun “Diri-diri basdırılan”, “Kor bayquş”, “Pərdə arxasındakı gəlincik” və bəzi başqa əsərlərini önə çəkərək oxucunu inandırmağa çalışır ki, böyük İran nasirinin bütün yaradıcılığı qüسسə, kədər və qəmgin notlarla doludur. Lakin Sadiq Hidayət yaradıcılığına verilən belə bir qiyməti heç şübhəsiz obyektiv hesab etmək olmaz. Birincisi, bu tənqidçilər adları çəkilən əsərlərdə despotizmə, kapitalizmin eybəcərliklərinə müəllifin narazılıq və üsyanlarını göstərən detalları ya görməmiş, ya da ki görmək istəməmişlər. İkincisi, sanki onlar Sadiq Hidayətin eynən həmin illərdə yazılmış və eyni kitablarında çap edilmiş açıq realist hekayələrini unudur və bununla da onun yaradıcılığının ikinci əsas dövrü üzərindən üstüörtülü keçirlər.

Keçmiş rus-sovet iranşünaslarından D.S.Komissarov Sadiq Hidayətin həyat və yaradıcılığına həsr etdiyi monoqrafiyasında oxucular qarşısında çox doğru bir sual qoyur: “Sağlam və canlı istedadı illər keçdikcə zəifləməyən, əksinə güclənən Sadiq Hidayəti pessimist adlandırmaq düzgünmü olar?”

Əlbəttə ki, yox!

Sadiq Hidayətin yaradıcılığını onun əksər tədqiqatçıları kimi, biz də iki əsas dövrə bölə bilərik. Bu dövrlər 1926–1941 və 1942–1950-ci

illəri əhatə edir. Yazıcının ilk mətbu əsəri onun sevimli şairi Ömər Xəyyamın şeirlər toplusunun nəşri olmuşdur. İlk dəfə 1923-cü ildə çap edilmiş bu kitab yeni müqəddimə ilə 1934-cü ildə yenidən işıq üzünə çıkmışdır.

Sadiq Hidayətin bədii əsərləri sırasına daxil edilən ilk əsəri isə natamam qalmış “Ölüm” – “Mərg” hekayəsidir. Hekayə 1926-cı ildə Belçikada yazılıb və 1927-ci ildə “İranşəhr” jurnalında çap edilib.

Ümumiyyətlə, bu dövrdə Sadiq Hidayətin altmışdan çox hekayə və povesti “Diri-diri basdırılan” – “Zende bequr”(1930), “Üç damla qan” – “Se qətre xun” (1932), “Ala-toranlıq” – “Saye-rouşən” (1933) və başqa kitablarına daxil edilərək çap olunmuş, “İsfahan – dünyanın yarısı” – “Esfahan nesfe – cəhan” (1932), “Ələviyə xanım” – “Ələviyə xanum”(1933 – 1934), “Kor bayquş” – “Bufekur” (1937) əsərləri nəşr edilmişdir. Yaradıcılığının birinci dövründə ədib iki pyes də yazmışdır: “Sasani qızı Pərvin” – “Pərvin – doxtərə – Sasani” (1930) və “Maziyar” – “Maziyar” (1933). İranşünas D.S.Komissarov Sadiq Hidayət yaradıcılığının ikinci dövrünü onun çiçəklənmə dövrü adlandırır. Belə ki, bu dövrdə onun iyirmidən çox əsəri “Avara it” – “Səge - velgərd” (1942), “Çox danışan” – “Velenqari” (1944) kitablarına daxil edilmiş, “Həyat suyu” – “Abe-zendegi” (1943), “Hacı Ağa” – “Hacı Aga” (1945), “İnci Top” – “Tupe-Morvarid” (1947) adlı əsərləri çap edilmişdir. 1946-cı ildə Parisdə onun “Yaradılış əfsanəsi” – “Əfsaneyi-afərinəş” pyesi ərəsəyə gəlmişdir. Yazıçı məhz bu əsərləri ilə özünə dünya şöhrəti qazanmış, əbədiləşmişdir!

Xatırladaq ki, “Üç damla qan”, “Burulğan”, “Lənətlənmiş qala” yazıcının yaradıcılığının birinci dövrünə aiddir. Əlbəttə, bu hekayələr bizim tanıdığımız Sadiq Hidayət səviyyəsindən, bəlkə də, zəif görünə bilər. Ancaq bunlarda sənətkarlıq, realizm, tənqid, həyatı olduğu kimi göstərmək təşəbbüsü az deyil. Məhz bu hekayələr həmin dövrdə ədəbiyyata böyük bir sənətkarın gəldiyini xəbər verirdi.

Yazıcının 1932-ci ildə çap etdirdiyi “Se qətre xun” – “Üç damla qan” hekayələr məcmuəsinin 1957-ci il nəşrindən götürülmüşdür. Kitabın adı oraya daxil edilmiş “Üç damla qan” hekayəsindən götürülüb. Üç damla qan və ya ümumiyyətlə, qan

tərcümə olunmuş hər üç hekayədən (“Se qətre xun” – “Üç damla qan”, “Qocəstə dej” – “Lənətlənmiş qala” və “Gerdab” – “Burulğan”) qırmızı bir xətt kimi keçir.

... Sadiq Hidayət ağır dəqiqələrindən birində özü haqqında bir dəfə demişdi: “Əgər hər bir kəsin göyüdə ulduzu olmağı doğrudursa, onda mənim ulduzum ən tutqunu, ən zəifidir. Daha doğrusu, mənim heç ulduzum yoxdur!” Ancaq həyatın göstərdiyi kimi, onun ulduzu bu günə qədər İran ədəbi səmasında işıq saçan ən parlaq ulduzlardan biridir!

Əkrəm Bağırov

Sadiq Hidayət

ÜÇ DAMLA QAN

Dünən mənim otağımı ayırdılar. Doğrudanmı, Nazinin vəd etdiyi kimi, mən indi tam sağalmışam və bir həftədən sonra azad olacağam? Doğrudanmı mən xəstə idim? Düz bir ildir! Bu müddət ərzində nə qədər yalvarır, kağız və qələm istəyirdimsə, vermirdilər. Həmişə öz-özümə fikirləşirdim ki, kağız və qələm əlimə keçsə, nə qədər şeylər yazacağam... Ancaq dünən istəmədiyim halda mənim üçün kağız və qələm gətirdilər. Arzusunda olduğum, intizarımı çəkdiyim bir şey!.. Ancaq nə olsun ki... Dünəndən indiyə kimi nə qədər fikirləşirəmsə, yazmağa bir şey tapmıram. Elə bil ki kimsə mənim əlimi tutur, qollarım gücsüz olur. İndi isə diqqət edib görürəm ki, kağız üzərində çəkdiyim qarışıq xətlər içərisində yalnız bir şey oxunur: “Üç damla qan”.

Gömgöy səma... yamyaşıl bağlar... təpənin üstündə açılmış güllər... Mülayim külək onların ətrini bura qədər gətirir. Ancaq nə olsun? Mən indi artıq heç bir şeydən zövq ala bilmirəm. Bunların hamısı şairlər və uşaqlar üçün, bir də ömürlərinin sonunadək uşaq qalan kəslər üçündür. Düz bir ildir ki, burdayam. Gecələr səhərə qədər pişik səsinə yata bilmirəm. Bu qorxulu nalələr, canımı boğazıma yığmış bu xırıltılı səs... Səhər də ki gözlərimi heç açmamış bu lənətə gəlmiş iynə!.. Burada nə qədər uzun günlər, qorxulu saatlar keçirmişəm? Yay

aylarında sarı şalvar və köynəkdə yeraltı qazmada bir yerə toplaşır, qış aylarında isə bağçanın kənarında, günün altında qızınırdıq. Düz bir ildir ki, bu qeyri-adi insanlar arasında yaşayıram. Bizim aramızda heç bir ümumi cəhətin olmadığı halda, yerlə göy qədər fərq var! Ancaq bu adamların naləsi, sü-kutu, söyüşü, ağılamağı, gülməyi mənim yuxumu həmişə kabusla dolduracaq...

Hələ şam etməyimizə düz bir saat qalır. Hər gün təkrar olunan yeməklər: dovğa, südlü düyü sıyığı, aş, pendir-çörək – bunlar da o qədər ki, ancaq ayaq üstə dura biləsən. Həsənin bütün arzusu dörd ədəd səngək çörəyi ilə bir qazan işkənə* yeməkdən ibarətdir. Azadlığa çıxacağı gündə də onun üçün qələm-kağız əvəzinə gərək işkənə qazanı gətirsinlər. O da buranın xoşbəxt adamlarından biridir. Özünün alçaq boyu, axmaq gülüşü, yoğun boynu, daz başı və qabar olmuş əlləri ilə xərək daşımaq üçün yaranmışdır. Bədəninin bütün əzaları, həmin axmaq gülüşü ilə, onun xərək daşımaq üçün yarandığını təsdiqləyirdi. Əgər Məhəmmədəli orada nahar və şam paylanan yerdə durmasaydı, Həsən bizim hamımızı cana gətirmişdi. Ancaq Məhəmmədəlinin özü də bu mühitin adamları kimidir. Buranı necə adlandırırlar- adlandırınsınlar, ancaq adı adamların dünyasından fərqli olan başqa bir dünyadır. Bir həkimimiz də var ki, Allah köməyi olsun, bir şey başına girmir. Mən əgər onun yerində olsaydım, bir axşam hamının şamına zəhər qatıb verərdim ki, yesinlər. O zaman səhər bağın içində əllərim belimdə dayanıb ölümlərin daşınmasına tamaşa edərdim. İlk günlər içimdə mənə də zəhər yedirdəcəkləri qorxusu vardı. Məhəmmədəli nahardan dadmamış əlimi yeməyə uzatmazdım. Yalnız ondan sonra yeyərdim. Gecələr səksənmiş kimi yuxudan sıçrayırdım. Elə xəyal edirdim ki, məni öldürməyə gəlirlər. Bunların hamısı arxada qalmış, bitmişdir!.. Həmin adamlar, həmin yeməklər, divarları yarisinə qədər tünd rənglə rənglənmiş göy otaq...

İki ay əvvəl həyətin aşağı tərəfində olan zindana bir dəli atmışdılar. Sınıq saxsı parçasıyla öz qarnını yarıb, bağırçaqlarını çıxardaraq onlarla oynayırdı. Onun bir zamanlar qəssab olduğu, qarın yarmağı adət etdiyini deyirdilər. Ancaq dırnaqlarıyla öz gözünü partlatmış o birisinin əllərini

* İşkənə – qurut, yumurta, yağ-soğan və nanə ilə, bəzən isə yağ-soğan, yumurta və təmbələ ilə adlanan bir cür göyerti ilə hazırlanan xörək adıdır. (Ə.B)

arxasına bağlamışdılar. Fəryad edirdi. Qan gözündə donub qalmışdı. Mən bilirəm – bütün bunların taqsırı Nazidədir.

Buranın adamlarının hamısı belə deyil. Onların çoxusu əgər mualicə edilib azad edilirdilərsə də, bədbəxt olurdular. Məsələn, qadınlar tərəfdə olan Suğra Sultan iki-üç dəfə qaçmaq istəyib, onu tutublar. Qoca qarıdır. Ancaq üzünə divar təbəşiri çəkir, şamdan külünə də ənlük yerinə işlədir. Özünü on dörd yaşlı qız bilir. Əgər mualicə olunub güzgüdə özünə baxsa, ürəyi partlayar. Hamısından pis vəziyyətdə olan, dünyanı alt-üst etmək istəyən bizim Tağıdır. Elə fikirləşirdi ki, qadın bütün bədbəxtliklərin banisidir. Dünyanı islah etmək üçün bütün qadınları öldürmək lazımdır. Ancaq özü həmin Suğra Sultanın aşiqi olmuşdu.

Bütün bunların taqsırı bizim Nazidədir. O, bütün dəlilləri ötüb keçib. Həmişə o yekə burnu və kiçik gözləri ilə tiryək çəkənlər kimi bağın axırındaki şam ağacının altında gəzişir, hərdən əyilərək ağacın kötüyünə baxırdı. Onu kim görürdüsə, bir yığın dəlinin əlinə düşmüş olduğca yazıq və ziyansız bir adam olduğunu zənn edirdi. Ancaq mən onu tanıyıram. Mən bilirəm ki, orada ağacın altında yerə üç damla qan düşüb. Pəncərəsinin qabağında bir qəfəs asılıb. Pişik oradakı quşu tutduğuna görə boş qalıb. Ancaq o, qəfəsi orda saxlayıb ki, pişiklər iyə gəlsinlər və o da onları öldürsün!

Elə dünən bir alabəzək pişiyin arxasınca düşmüşdü: heyvan şam ağacı ilə onun pəncərəsinə tərəf qalxdığı vaxt qarının yanında olan gözətçiyə dedi ki, onu güllə ilə vursun. Bu üç damla qan həmin pişiyindir. Ancaq özündən soruşduqda deyir ki, morğə-həqq* quşunundur.

Bunların hamısından daha təəccüblüsü dostum və qonşum olan Abbasdır. İki həftə olmaz ki, onu gətiriblər. Mənimlə çox yaxınlaşıb. Özünü peyğəmbər və şair bilir. Deyir ki, bütün işlər, xüsusilə, peyğəmbərlik bəxt və taledən asılıdır. Kimin bəxti yaxşı olsa, başında bir şey olmasa da, işi düz gətirir. Yox, əgər bəxti olmasa, lap istəyir dünyanın alimi olsun, onun gününə düşəcəkdir.

Abbas həm də özünü mahir bir tarzən hesab edir. Bir parça taxtanın üstünə sim çəkərək, elə hesab edir ki, tar düzəldib. Bir şeir də qoşub, mə-

* Morğə-həqq quşuna morğə səbaviz və ya morğə çərk də deyilir. (Ə.B)

nim üçün gündə səkkiz dəfə oxuyur. Onu bura guya həmin şeirə görə gətiriblər. Qərribə bir şeir və yaxud təsnif də demişdir:

“Axşam düşdü, dünya qaranlıq oldu,
Hər tərəf büsbütün taranlıq oldu.
Bütün xalqın yeri aramlıq oldu,
Təkcə mənəm, yoxdur mənə bir həyan!

Bu dünya qəmlidir, şadlığa möhtac,
Ölümdür dərdimə mənim, bil, əlac.
Ancaq ki o küncdə ucalan ağac...
Altına axmışdır üçcə damla qan!”

Dünən bağda gəzişirdik. Abbas həmin şeiri oxuyurdu. Bir kişi, bir qadın və cavan bir qız onu görməyə gəldi. İndiyə qədər artıq beşinci dəfədir ki, gəlirlər. Mən onları görmüşdüm və tanıyırdım. Həmin cavan qız bir dəstə gül gətirmişdi. O, mənə baxıb gülürdü. Lap aydın görünürdü ki, mənə sevir! Əslində, elə mənə görə gəlmişdi, yoxsa Abbasın çopur üzü ki qəşəng deyil... Ancaq o qadın həkimlə danışanda mən gördüm ki, Abbas cavan qızı kənara çəkib öpdü.

Düz bir ildir... İndiyə qədər mənə görməyə nə bir kəs gəlib, nə də mənim üçün gül gətirən olub. Axıncı dəfə mənim görüşümə gələn Siyavuş olub. Siyavuş mənim ən yaxın dostum idi. Biz qonşuluqda yaşayırdıq. Birlikdə Darülfünuna gedir, bir yerdə də qayırdırdıq. Dərslərimizi bir yerdə oxuyurduq. İstirahət saatlarında mən ona tar çalmağı öyrətdirdim. Siyavuşun əmisi qızı, mənim işə nişanlım olan Rüksarə çox vaxt bizim məclisdə iştirak edərdi. Siyavuş Rüksarənin bacısını almaq fikrində idi. Kəbinlərindən bir ay əvvəl təsadüfən, necə oldusa Siyavuş xəstələndi. Mən iki-üç dəfə onu görməyə getdim, ancaq dedilər ki, həkim onunla danışmağa icazə vermir. Nə qədər israr etdimsə, eyni cavabı aldığımından daha inadkarlıq etmədim.

Yaxşı yadımdadır, imtahanlar ərəfəsi idi. Bir gün axşam evə qayıdaraq dəftər-kitabımı stolun üstünə töküb paltarımı dəyişmək istəyirdim ki, güllə səsi eşitdim. Səs çox yaxından gəlmişindən mənə qorxutdu. Bizim evimiz

xəndəyin arxasında olduğundan eşitmişdim ki, yaxınlıqda oğurluq olub. Tapançanı stolun siyirməsindən götürüb həyət qapısına yaxınlaşaraq səbirsizliklə gözləməyə başladım. Sonra pillələrlə dama qalxdım. Gözümə bir şey dəymədi. Qayıdan vaxt oradan Siyavuşgilin evinə tərəf baxdım. Gördüm ki, Siyavuş alt tuman-köynəkdə həyətin ortasında dayanıb. Mən təəccüblə soruşdum:

“Siyavuş, sənsən?”
O, mənə tanıyaraq dedi:
“Gəl içəri, evimizdə heç kim yoxdur.”
“Güllə səsinə eşitdin?”

Əlini dodaqlarına apardı və başı ilə işarə etdi ki, gəl! Mən tələsə-tələsə aşağı düşdüm və onların qapısını döydüm. Qapını mənim üçün özü gəlib açdı. Başı aşağı, gözləri yerə zillənmiş halda məndən soruşdu:

“Sən nə üçün mənim görüşümə heç gəlmədin?”

“Mən iki-üç dəfə sənənin yanına gəldim, ancaq dedilər ki, həkim icazə vermir”.

“Elə hesab edirlər ki, mən xəstəyəm, ancaq səhv edirlər”.

İkinci dəfə soruşdum:

“Güllə səsinə eşitdinmi?”

O cavab verməyərək mənim əlimi tutub şam ağacının altına apardı. Orada nə işə göstərdi. Mən yaxından baxdım; üç damla təzə qan yerə düşmüşdü.

Sonra mənə öz otağına apardı. Bütün qapıları bağladı. Mən stulda əyləşdim. O, işığı yandırıb mənim qarşımda olan stolun kənarında əyləşdi. Onun otağı sadə, açıq hava rəngi idi və divarları yarıya qədər tünd göy rəngə boyanmışdı. Otağın bir kənarında tar var idi. Bir xeyli dəftər-kitab da stolun üstünə tökülmüşdü. Siyavuş əlini uzadıb stolun siyirməsindən bir tapança çıxardaraq mənə göstərdi. Dəstəsi sədəfli qədimi tapançalardan idi. O, tapançanı şalvar cibinə qoyaraq dedi:

“Mənim bir diş pişiyim var idi. Adı Nazi idi. Yəqin ki, onu görmüşdün, adi ala-bəzək pişiklərdən idi. İri gözləri var idi, elə bil ki, sürmə çəkilmişdi. Alnında simmetrik naxışlar var idi. Elə bil ki, polad rəngli basma kağızı üzərinə mürəkkəb dağıdaraq onu ortadan büküblər. Gündüzlər mən məktəbdən qayıdarkən o, qabağıma qaçaraq miyoldayı, özünü mənə sürtürdü. Mən oturan vaxt boy-
numa çıxır, ağzını üzümə vurur, cod dili ilə alnımı yalayır. Çalışır ki, onu öpüm. Deyirlər, diş pişik erkəkdən daha hiyləgər, mehriban və həssasdır. Nazi məndən başqa, hamıdan çox aşpazla yaxınlıq edirdi. Çünki hamıya yeməyi o verirdi. Bütün ixtiyarı əlində saxlayan, namaz qılan və pişik tükündən çəkinən evin ağbirçəyindən isə uzaq gəzirdi. Yəqin, Nazi öz-özünə fikirləşirdi ki, insanlar pişiklərdən zirəkdir. Bütün ləzzətli yeməkləri, isti və yumşaq yerləri özləri üçün götürüblər. Pişiklər gərək o qədər yaltaqlıq etsinlər ki, onlarla şerik ola bilsinlər.

Nazinin təbii hissləri yalnız qanlı bir xoruz başı onun əlinə keçəndə oyanır, cuşa gəlirdi. Bu onu yırtıcı bir canlıya çevirirdi.

Onun gözləri daha da böyüyür və işıq saçır, dırnaqları öz qımından çıxırdı. Ona yaxınlaşan hər bir kəsi uzun xırr-xırr səsi ilə hədələyir, sonra isə özünü aldadırmış kimi oyun çıxarırdı. Təsəvvüründə xoruzun başını canlı yırtıcı hesab edərək əli ilə vurur, puff edərək qabarıq, özünü gizlədərək pusquda dayanırdı. İkinci dəfə həmlə edərək öz cinsinə məxsus mahirlik və çevikliyini bir-birinin ardınca təkrarlanan sıçrayış, hücum və geriye çəkilmək kimi hərəkətlərlə göstərirdi. Sonra bütün bu nümayişdən yorularaq qanlı kəlləni böyük iştah ilə yeyirdi. Sonra isə daha bir neçə dəqiqə kəllənin qalığını axtarır və iki-üç saat öz süni mədəniyyətini unudaraq nə bir adama yaxınlaşır, nə naz edir, nə də yaltaqlanırdı.

Dostluğunu izhar etdiyi vaxtlarda Nazi vəhşi və sirr saxlayan olurdu. Öz həyatının sirlərini də faş etmirdi. Bizim evi özünükü hesab edirdi. Əgər yad bir pişiyin, xüsusi ilə diş pişiyin yolu ora düşsəydi, əsəbiləşər və uzun-uzadı səsi gələrdi.

Nazinin naharı xəbər verən səsi ilə, naz etdiyi vaxt çıxardığı səs fərqlənirdi. Ac olduğu vaxt çəkdiyi nərəsi ilə çəkişmədə etdiyi fəryadlar və məst vaxtı çıxardığı mırıltılar bir-birindən fərqlənir, onların ahəngi dəyişirdi; birincisi sızıltılı fəryad, ikincisi düşmənçilik və kin üstündə olan fəryad, üçüncüsü isə təbii ehtiyac üzündən öz cütünə çatmaq üçün çəkdiyi dərddə nalə... Hər şeydən daha mənalı Nazinin baxışları idi; bəzən insani hissləri ifadə edirdi. Belə ki, insan qeyri-ixtiyarı öz-özündən soruşurdu: bu tülkü başda, bu sirlə yaşıl gözlərin arxasında hansı fikirlər, hansı hisslər dalğalanır!

Keçən ilin baharında həmin qorxulu hadisə baş verdi. Bilirsənmi bu mövsümdə bütün canlılar məst olur və bir şey axtarırlarmış kimi o tərəf-bu tərəfə qaçır. Elə bil ki bahar küləyi bütün canlılara bir növ dəlilik coşqunluğu gətirir.

Bizim Nazinin də kəlləsinə birinci dəfə eşq ehtirası vurdu. O, bütün bədənini titrədən bir lərzə ilə qəmli nalələr çəkməyə başladı. Ətrafdakı erkək pişiklər onun naləsini eşidib görüşünə gəldilər. Çəkişmələrdən sonra Nazi hamıdan daha qüvvətli və uca səslisini özünə yoldaş seçdi. Canlılar arasında olan aşılıqdə onlara məxsus olan xüsusi iyin çox əhəmiyyəti var. Elə ona görə də nazlı və təmiz ev pişiklərinin öz diş yoldaşları yanında qiyməti yoxdur. Əksinə, divarlar üstündə yatan, dərisindən öz əslinin təmiz qoxusu gələn arıq, avara və ac pişiklərin öz diş yoldaşları yanında qiyməti daha çoxdur. Gündüzlər, xüsusilə bütün gecələri Nazi və onun yoldaşı öz eşqlərini uca səslə oxuyur, şad səslər çıxarırdılar. Səhərin gözü açılana qədər aşılıq davam edirdi. Səhər isə Nazi tükələri qarışmış, özü isə yorğun və əzilmiş, ancaq xoşbəxt halda otağa daxil olurdu.

Gecələr Nazinin eşqbazlığının əlindən gözlərimə yuxu gəlmirdi. Nəhayət, əsəbiləşdim. Bir gün həmin pəncərənin qarşısında işləyirdim. Bağçada nazla gəzişən aşiq-məşuqu gördüm. Mən bu gördüyün tapança ilə onu üç addımlığımda nişan aldım. Tapança açıldı və güllə Nazinin yoldaşına dəydi. Deyəsən, beli sındı. Səsini də çıxartmadan

böyük bir sıçrayışla dalandan qaçdı və bağın çiyr kərpicdən hörülmüş divarı yanında yerə sərilib öldü.

Onun qaçdığı yola axıra qədər qan damlları tökülmüşdü. Nazi bir müddət onun arxasınca gəzdi. Nəhayət ki, ləpir izlərini tapdı. Qanını iylədi və düz ona tərəf getdi. İki gün gecə-gündüz onun ölüsü yanında keşik çəkdi. Bəzən əlini ona vurur, elə bil ki, deyirdi: “Ayıl, baharın əvvəlidir. Nə üçün eşqbazlıq vaxtı yatmısan, niyə tərənmirсэн? Qalx, qalx!”

Nazi ölüm deyilən şeyi başa düşmədiyindən bilmirdi ki, aşıqı ölüb.

O günün sabahı Nazi yoldaşının cəsədi ilə birlikdə yoxa çıxdı. Hər yanı axtardım, sorağını hər kəsdən soruşdumsa da, nəticəsi olmadı. Nazi mənədən küsmüşdümü, ölmüşdümü, ya öz eşqbazlığının dalınca getmişdi? Bəs o birinin leşi nə oldu?

Bir gün axşam həmən erkək pişiyin mırıltısının səsini eşitdim. Səs səhərə qədər davam etdi. O biri gün gecə də həmənin. Ancaq səhər səsi kəsildi. Üçüncü gecə tapançanı götürüb pəncərənin qarşısında olan həmin şam ağacına tərəf havaya atəş açdım. Qaranlıqda gözlərinin parıltısı seçildiyindən uzun bir nalə çəkdi və səsi kəsildi. Səhər ağacın altına üç damla qan axmışdı. O gündən bu vaxta qədər hər axşam gələrək o səslə nalə çəkir.

Onların hamısı ağır yatır, eşitmirlər. Onlara nə qədər deyirəmsə, mənə gülürlər. Ancaq mən bilirəm, inanıram ki, bu, mənəim öldürdüyüm həmin pişiyin səsidir. O gecədən indiyə qədər gözümə yuxu getməyib, hara gedirəmsə, hansı otaqda yatıramsa, bütün gecəni bu insafsız pişik qorxulu səsi ilə nalə çəkir, öz yoldaşını çağırır.

Bu gün evdə heç kim olmadığından pişiyin hər axşam oturub fəryad çəkdiyi yerə gələrək nişan aldım. Gözlərinin parıltısından qaranlıqda harada oturduğunu bildim. Güllə açılan kimi pişiyin naləsini eşitdim. Üç damla qan yerə düşdü. Sən ki öz gözlərinlə gördün, sən ki mənəim şahidimsən?!

Bu vaxt otağın qapısı açıldı və Ruxsarə ilə anası içəri keçdilər. Ruxsarənin əlində bir dəstə gül var idi. Mən ayağa qalxıb salam verdim. Siyavuş gülümsəyərək dedi:

“Əlbəttə, Mirzə Əhmədxan ağanı siz mənədən də yaxşı tanıyırsınız; təqdim etməsəm də, olar. O,

üç damla qanı öz gözləri ilə şam ağacının altında gördüyünü təsdiqləyir.”

“Bəli, mən görmüşəm.”

Siyavuş irəli çıxıb qəhqəhə ilə güldü, əlini uzadıb mənəim cibimdən tapançanı çıxartdı, stolun üstünə qoyub dedi:

“Bilirsinizmi, Mirzə Əhməd xan yaxşı tar çalmaqdan və şeir deməkdən başqa, həm də qabil bir ovçudur. Çox yaxşı nişan alır”.

Sonra mənə işarə etdi. Mən də ayağa qalxıb dedim:

“Bəli, bu gün axşamüstü Siyavuşdan məktəb dəftərini almağa gəlmişdim. İstirahət məqsədi ilə şam ağacına bir qədər güllə atdıq. Ancaq o üç damla qan pişiyin yox, morğə-həqq quşunundur. Bildiyimiz kimi, morğə-həqq quşu kasıb malından üç buğda yeyib və hər axşam o qədər nalə çəkir ki, boğazından üç damla qan axsın. Ya da ki bir pişik bülbül tutub, onu güllə ilə vurublar; o da buradan keçib. İndi isə səbir edin, təzə qoşduğum bir təsnifi oxuyum. Tarı götürdüm. Səsimi ona uyğunlaşdırıb bu şeiri oxudum:

“Axşam düşdü, dünya qaranlıq oldu,
Hər tərəf büsbütün toranlıq oldu.
Bütün xalqın yeri aramlıq oldu,
Təkcə mənəm, yoxdur mənə bir həyan!

Bu dünya qəmlidir, şadlığa möhtac,
Ölümdür dərdimə mənəim, bil, əlac.
Ancaq ki o küncdə ucalan ağac...
Altına axmışdır üçcə damla qan!”

Bu yerə çatanda Ruxsarənin anası hirslə otaqdan çıxdı. Ruxsarə qaşlarını çatıb dedi: “Bu, dəlidir”.

Sonra Siyavuşun əlindən tutaraq hər ikisi qəhqəhə ilə güldü, otaqdan çıxıb, qapını üzümə bağladılar. Həyət qapısına çatanda pəncərənin şüşəsi arxasından mən onların fənərin altında bir-birini qucaqlayıb öpüşdüklərini gördüm.

“Ulduz” jurnalı ilə Ədəbiyyat və İncəsənət portalının birgə layihəsi.

Kamal Abdulla: “İstərdim ki, ədəbi mətbuat daha çox olsun...”

– 70 yaşlı Kamal Abdulla arzusunda olduğu əsəri yaza bilibmi?

– Yox, təbii ki, yaza bilmədim, heç bilmirəm ki, o nə əsərdir. Amma indiyə qədər yazdıqlarımın hamısı sən dediyin o fantom əsərə doğru bir addımdır. Amma axırda görəcəyik, o fantom əsər yoxmuş və sən havanı qucaqlayırsan.

– Gənc yaşlarınızda yaradıcılığa başlayarkən hədəfiniz nəzm olub, yoxsa nəsr?

– Nəzm olub. Demək olar ki, 9-10 yaşından kiçik şeirlər yazmışam. Onlara şeir demək olmaz, əlbəttə ki. Bu, məktəb illərində də davam edib. Mənim orta məktəbdə çox gözəl bir ədəbiyyat müəllimim olub – Zərbəli Səmədov. Allah ona rəh-

mət eləsin. O, sovet dövründə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adını almış yeganə ədəbiyyat müəllimi idi. Zərbəli müəllim məni ədəbiyyata hazırladı. Qafiyəni, ritmin nə olduğunu, şeirin necə yazıldığını o mənə öyrətdi. Mən bu günə qədər də ona minnətdaram. Orta məktəbdən sonra mənim, elə hesab edirəm ki, yarıciddi bir dönəmə başlandı. Bu da universitet illəri idi. Orada mənim bu günəcən dostluq elədiyim Ramiz Rövsən, Sabir Rüstəmxanlı və rəhmətlik Nüsrət Kəsəmənli var idi. Onları görəndə şeir yazmaq həvəsim bir az öləzidi. Bir az nəsr əhvalına keçmək istədim. Gördüyüm hadisələr, mənasına varmağa çalışdığım bəzi məqamlar vardı ki, onlar nəsr düzəninə uyğun gəlirdilər. Onlardan şeir yox, bir hekayə çıxardı, bir povest çı-

xardı. Və beləliklə, yavaş-yavaş dünyanı dərk etdikcə, onun mənalarını bir-birindən ayırmağın mümkünlüyünü dərk etdikcə məndə nəsr ovqatı gücləndi. Mən hekayələr yazmağa başladım. Yenə deyim, mənə elə gəlirdi ki, ömrümdə böyük bir mətn yazsa bilməyəcəm. Amma zaman göstərdi ki, sən saydığını say, gör fələk nə sayır. Zaman gəldi ki, içimdən gələn nəsr havasının qarşısını tutan divarı sökə bildim və “Yarımqıç əlyazma” ortaya çıxdı. Qarşıma heç bir məqsəd qoymadım. Sadəcə hiss etdim ki, Dədə Qorquda mən başqa cür yanaşmalıyam. Məni buna təhrik edən daxili bir həvəsim var idi. Və mən onu ortaya qoya bildim. Sonra da artıq kiçik nəsr necə yazmağın anlaşılmasız düyününə düşdüm. Yəni mən yazanda elə bil ki, öz-özünə roman havası gəlir. Hətta mahiyyətə, bəlkə də, o qədər böyük olmayan mətn yazarkən görürdüm ki, bu, balaca romandır, böyük hekayə deyil. Amma öncə, əlbəttə ki, nəzm olub. Çox zəif, indi də saxladığımı, hərdən oxuyub güldüyüm bir şeir dönəməm olub.

– Hazırda şeir yazırsınız?

– Yox, şeir yazmıram. O, bir hava idi. Elə hesab edirəm, bəzi şeirlərim var ki, pis alınmayıb. O, bir hava idi, bu havanı özümdən keçirdim və belə bir əhvalı özümdən buraxdım. Onun nəticəsi olaraq “Nar çiçəkləri” adlı şeir kitabım çap olundu.

– Bir şeir kitabınız çıxıb, səhv etmirəmsə.

– Bir ciddi şeir kitabım, deyərdim. Sonra mən şeir tərcümələri etdim. Mənə çox maraqlı gələn dönəm oldu. Nəsrə tam keçdikdən sonra rus poeziyasının gümüş dövrü şairlərinin mifoloji mövzuda yazdığı şeirləri Azərbaycan dilinə tərcümə etdim. Məncə, pis alınmadı. İndiyə qədər o da bir kitab kimi çap olunub. Kitabın adı “Gümüş dövrün sirləri” idi. Gümüş dövrün şairlərindən orada Nikolay Qumilyov, Konstantin Balmont, Mixail Kuzmin, Valeri Bryusov, Anna Axmatova, Osip Mandelştam vardı. Bu, mifolojinin mənim içimdə olan göynəyi idi ki, o dövrə və istiqamətə də gedib çıxdı. Və poeziya ilə bu şəkildə vidalaşdıq. Amma indi romanlarım baxanda həmin o poetik misraların əks-sədasını görə bilərsiniz. “Unutmağa kimsə yox” elə adı ilə də mənim bir misramı qoruyub saxlayır. Yəni poeziya bu şəkildə öz davamiyyətini sürdürdü.

– “Yarımqıç əlyazma”da da nəzərə çarpır.
– Əlbəttə, sən dediyin kimi, “Yarımqıç əlyazma”da da onun əks-sədasını görmək mümkündür.

– Yazıçı Kamal Abdulla və alim Kamal Abdullayev zaman bölgüsündə necə razılığa gəlirlər?

– Sənə deyim ki, bu suala cavab vermək bir qədər çətinidir. Onu mən hiss edə bilmərəm, onu oxucu hiss edə bilər ki, burada yazılıq çoxdur, yoxsa alimlik. Amma mənə elə gəlir ki, bunlar bir-birini ideal bir şəraitdə tamamlamalıdır.

– Kamal müəllim, bir zamanlar ədəbi ictimaiyyətdə sözün müsbət mənasında çox böyük səs-küy yaradan “Yaradıcılıq fakültəsi”ni yaratdınız. O fakültədən istədiyiniz nəticəni ala bildinizmi?

– Həm ala bildim, həm də ala bilmədim. Yəni, indi dediyin kimi, sənənin yaddaşında belə bir fakültə, onun missiyası qalıbsa, deməli, nə yaxşı. Demək, biz hardasa doğru bir yolun olmasını heç olmasa göstərə bildik. Bu yol lazımlı yoldur və bu yolu qoruyub saxlamaq lazımdır. Ala da bilmədim, ona görə ki, o fakültənin davamı olmadı. Onu da hesab edirəm ki, bəlkə də, bu, mənim günahımdan oldu. Amma mən əlimdən gələni etdim. Görünür, daha artıq çalışmaq lazım idi. Bilirsən, niyə mənim əlim soyudu?! Bir də gördüm ki, sanki bu heç kimə lazım deyil. Məndə o təəssüratı yaratdılar. Amma əvvəl hiss edirdim ki, bu, çox adama lazımdır. İndi ədəbiyyatımızda yeri olan məşhur insanlar var ki, o fakültəni bitiriblər. Ondan əvvəl elə yeri bitirmişdilər ki, o təhsillə onlar heç bir şeyə nail ola bilməzdilər.

– Mühit baxımından da çox gözəl idi.

– O fakültədə mən tək fəaliyyət göstərmirdim. Orada Azərbaycanın bir çox görkəmli alimləri – Niyazi Mehdi, Aydın Talıbzadə, Azad Mirzəcanzadə, Rəhman Bədəlov və başqaları dərs deyirdi. Ora yaxşı bir mədəniyyət mərkəzinə çevrilmişdi.

– İkinci dəfə də indi rəhbərlik etdiyiniz Azərbaycan Dillər Universitetində təşkil olundu. Amma o effektivlik özünü göstərmədi.

– Mən gördüm ki, bu lazım deyil. Çünki insanlar özlərinə daha çox inanırdılar əsassız şəkildə.

Əlinə qələm alan bir gənc yazar özünə əssasız şəkildə inanırsa, iddiası imkanlarından artıqdırsa, ona nə “Yaradıcılıq fakültəsi”, nə saydığım amillər, nə də Kamal Abdulla lazımdır. Özü öz yolunu gedəcək. Allah eləsin, o yolu axıracan gedə bilsin. İndi sənin rəhbərlik etdiyən qurum ki (Dünya Gənc Türk Yazarlar Birliyi) var, o qurum gənclərdə iddianı yaratmalıdır, amma əssasız nöqtəsinin qarşısından xətt çəkməlidir. İddia da ədəbi iddia olmalıdır. Mənim də ədəbi iddiam var, Anarın da, Çingiz Abdullayevin də, Varisin də, sənin də. Ədəbi iddia hamıda var, hamıda olmalıdır. Amma əssasız ədəbi iddia olmamalıdır. Bax o qurumlar bununla mübarizə aparmalıdır. Mən səni inandırırım ki, əgər əssasız ədəbi iddiaların qarşısına xətt çəkə bilsəniz, Azərbaycan ədəbiyyatı həmin gənclərin təmsalında çox rahat, çox sakit, son dərəcə faydalı bir məcraya dönər.

– Ədəbi mühitin bu günü və 30 il əvvəli arasında paralellər aparsaq, hansı nəticəyə gəlmək olar?

– O ədəbi mühitdə mən bir boşluq hiss edirəm. Ədəbiyyat adına ətəyindən tutmalı bir əsər, öz ədəbi kredonu yönəltməyə çalışdığım bir istiqaməti görmürəm. Ona görə də açıq deyim, “Yarımçıq əlyazma” yarandı. “Yarımçıq əlyazma” bu boşluğu doldurdu. 2004-cü ildə çapdan çıxan bu əsər, roman olaraq bu boşluqları doldurdu. Ondan əvvəl mən hesab edirəm ki, ədəbiyyatımızda dediyim bu boşluq var idi. Bəli, başqa-başqa əsərlər ola bilər. Gəlin açıq danışaq. “Yarımçıq əlyazma” impuls verdi bütün yaradıcı şəxslərə. Bu əsərdən sonra həvəs yarandı roman yazmağa, məşhur olmağa. “Yarımçıq əlyazma” qısa zamanda, Şah İsmayıl kimi, bir çox ölkələri fəth etdi. Bu əsər Fransada, Braziliyada, Rusiyada, Türkiyədə çap olundu, bir təlatüm kimi gəldi. Dedilər ki, nə yaxşıdır, bir roman da mən yazım, bu ölkələrdə çap olunsun. Hamı başladı hekayədən romana keçməyə. “Yarımçıq əlyazma”dan sonra yaranmış hər hansı bir romanı da, mən bir ədəbiyətşünas kimi sübut edim ki, ən azından bu romanın əks-sədası və ya təsiri ilə yaranıb. Hətta “Yarımçıq əlyazma”nı pisləyənlərin özləri də onun təsiri altından çıxıb bilməyiblər. Mifoloji təsirdir bu. “Yarımçıq əlyazma” bir mifoloji əhval-

ruhiyyəni, mifoloji baxışı, mifoloji dünyagörüşü Azərbaycan ədəbiyyatı üçün sabitləşdirdi.

– Ədəbiyyatın geniş kütləyə xitab etməsi məsələsinə dair fikirləriniz maraqlıdır. İndi bunun üçün vasitələr çoxalsa da, sanki bir məhdudlaşma var. Halbuki, əksinə olmalıdır.

– Ədəbiyyatın geniş kütləyə xitab etməsi məsələsindən başlayaq. Ədəbiyyat, yazdığın əsər səninin özünün özünə xitabındır. Səninin özünə demək istədiklərin ki, sən onu yazırsan. Mənim ələməndə heç bir böyük kütləyə, cəmiyyətə xitab etməmirsən. Sən onu yazdın, nöqtəsini qoydun, kifayətdir. Ondan sonra cəmiyyət özü onu axtarıb tapacaq. Mən heç vaxt qarşıma məqsəd qoymuram ki, xalq üçün yazıram. Mən özüm üçün yazıram. On nəfərin də xoşuna gəlsə, nə yaxşı. Mənə elə gəlir ki, Tolstoy da, Dostoyevski də, Eko da, Borxes də özü üçün yazıb. Özü üçün yazmaq o demək deyil ki, oturub fikirləşib özümə bir hekayə yazım. Hətta Borxesin belə bir hekayəsi var “Mən və Borxes” adında. Mən ona bir hekayə də həsr eləmişəm “Adaşlar” adında. Əslində, sən özün özünə yazmırsan, yazının daxili ruhu səninin özünə yönəlir. Sən bundan kənara qaça bilməzsən. Sənə elə gəlir ki, sən xalqa müraciət edirsən. Yox, bütün daxili yük sənə yönəlir.

– Qələbə ilindən sonra ədəbiyyatda yeni şəkillənmələr, mövzu rəngarəngliyi baxımından nələr gözləyirsiniz?

– Mən çox şey gözləyirəm. Qələbə ili Azərbaycan ədəbiyyatı üçün də bir dönüş nöqtəsi olmalıdır. Qələbəni biz ədəbiyyat vasitəsi ilə hələ tam şəkildə əks etdirə bilməmişik. Qələbədən əvvəl və sonra yazılmış əsərlər var. Məsələn, Aqil Abbasın “Dolu” romanı və başqalarının yazdığı nümunələr var. Bunların sayı çoxalacaq. Ciddi əsərlər çoxalacaq. Çünki qələbədən zaman keçməlidir. Sən o qələbənin varisi olduğunu özün özünə isbat etməlisən. Özün özünə dəqiqləşdirməlisən ki, bu qələbə Azərbaycan əsgərinə, Azərbaycan övladına, Azərbaycan cəmiyyətinə, Azərbaycan Prezidentinə məxsusdur. Bu hissləri sən beynindən keçirəndən sonra, əlbəttə ki, dönüş özünü göstərəcək.

– 10 milyonluq ölkə üçün kifayət qədər ədəbi mətbuat varmı?

– Ədəbi mətbuat mən istərdim ki, daha çox olsun. Saytlar, portallar çox olsa, yaxşıdır. Sizin kimi fəaliyyət göstərəcək portallar, hansı ki, yeni açılıb, böyük bir tələbatın nəticəsində ortaya çıxıb. Yəqin ki, sabah kimlərsə nəşə bir yeni ehtiyac hiss edəcək. Əlbəttə, azdır. 1 milyonluq ölkə üçün də azdır. Ciddi ədəbiyyatla bağlı olan saytlar heç vaxt kifayət qədər ola bilməz.

– **Televiziyları izləyirsinizmi?**

– Mütəmadi olaraq yox. Bilirsiniz, mən bir dilçiyəm. Bir dilçi kimi əsəbimə toxunan məqamlarla rastlaşanda dözə bilmirəm. Və nə cür mübarizə aparmağın da yolunu özüm üçün, bəlkə də, axıra qədər bilməyəcəm. Bu yaxınlarda məni AzTV-nin yanında yaradılmış Bədii şuranın tərkibinə daxil etdilər. İndi görək orada biz nə edə biləcəyik. Mən oxunan mahnılarda sözlərin doğru-düzgün tələffüz edilməməsinə dözə bilmirəm, mən televiziylalarda baş alıb gedən şit zarafatlara dözə bilmirəm. Baxmayaraq ki, harın-harın insanlar oturub əl çalır, qızıl dişlərini göstərə-göstərə gülüşürlər. Mən bəy-birçiyə şəkildə aparılan ad günləri və s. kimi şeylərə dözə bilmirəm. Mən ilk növbədə ciddilik və professionalıq tərəfdarıyam. Mən qalib xalqın qalib mədəniyyətinin nümayişinin tərəfdarıyam. Gündəlik marağa getməmələri üçün televiziylar ictimaiyyəti və xalqı öz arxalarınca aparmalıdır. “Bu, xalqın xoşuna gəlir, bunu hökmən efirə verim” yanaşması qətiyyətlə olmaz. Xalqın xoşuna gələn hər şeyi efirə vermək olmaz. Diringi çalğılar və s. kimlərinə xoşuna gələ bilər. Amma olmaz, onları sən özün tərbiyə eləməlisən. Onlar buna razı olmasalar da, arxanca aparmalısan. Bu gün razı deyillər, sabah sənə “sağ ol” deyəcəklər. Mən Bakı Slavyan Universitetində rektor olanda vacib ədəbiyyat oxumasını şərt kimi qoymuşdum. Əgər tələbələr imtahanı girirlərsə, semestr boyu oxuduqları bədii ədəbiyyat haqqında məlumat verməli idilər. Tələbələr az qalsın, üsyan etdilər, etiraz etdilər. Mən razılaşmadım, dedim, olmaz, bunu edəcəksiniz. O tələbələrdən çoxu universiteti bitirəndən sonra mənim yanıma gəldi və təşəkkür etdi ki, Kamal müəllim, çox sağ olun ki, o vacib ədəbiyyatı tələb kimi qoydunuz. Mən orada oxuduqlarımın hesabına işə düzəldim. Bildilər ki, mən “Martin İden”i oxumuşam, dedilər, bunu götürün işə. Ona görə də sən öz

mədəni kredonu, eqonu ortaya qoymalısan ki, insanlar sənə arxanca gəlsinlər, sən insanların arxasına getməməlisən.

– **Bütün televiziylar yanında Bədii şuralar yaradıldı, amma formal xarakter daşdı. Heç bir müsbət keyfiyyət dəyişikliyi nəzərə cərpmadı.**

– Mən dediyim şura yeni yaranıb. Mən öz fikirlərimi deyəcəm. O fikirlər öz əksini tapmasa, yəqin ki, orada iştirak etmək də mümkün olmayacaq. İlk növbədə musiqi ilə bağlıdır bizdə problem. Səsi olan hər kəsə heyran bir pərəstiş var. Bu belə olmaz. Mən o səsdə Azərbaycan dilində bədii tələffüz olunmuş sözləri tanımalıyam. Rəşid Behbudovun, Şövkət Ələkbərovanın, Gülağa Məmmədovun, Rübabə Muradovanın, Sara Qədimovanın ifasında tanıdığım kimi. Bu sözləri ifadə tanımasam, bu müğənninin səsi lap aya çatsın, mənə maraqlı deyil. Mən ad çəkmək istəmirəm, amma heyranlıqla təqdim olunan o adamların oxuduqları mahnıda mahnının adından başqa bir söz tanımazsınız. Sözləri tanımaq lazımdır, sən sözü oxuyursan mənə. Sən onu səsinin əsirliyinə salmışsan, söz yoxdur.

– **Son vaxtlar oxunan mahnılarda bir xüsusiyyət də var ki, müğənni özü yazır, özü də oxuyur.**

– Bax bu da təzə meydana çıxıb. Bu, çox böyük bir problemdir. Musiqi parçası nəyə görə sevilir? Rəşid Behbudovun bir tanınmaz sözünü təsəvvür edə bilərsiniz? Ona görə də bir tərəfə qoyun Rəşid Behbudovun ifalarını, bir tərəfə də qoyun bu gün çoxlarının hay-küylə pərəstiş etdikləri bir müğənnini. Xarici ölkələrdə Azərbaycan muğamını təbliğ edir, gör orada Azərbaycan sözü var? Azərbaycan dilində bir söz var? Mən bunu sübut eləməyə hazırım. Yenə deyirəm, istəyir onun səsi aya qədər çatsın, aya qədər nəfəsini saxlasın, o zaman o mənə maraqlı ola bilər ki, o səsin mənə təklif etdiyi sözləri mən başa düşə bilim, tanıyıram.

– **Ədəbi tənqid və oxucu arasında olan bağ indi necədir, 30 il öncə necə idi?**

– Ədəbi tənqid, çox təəssüf ki, özünü taleləri həll eləyən bir müqtədir kimi görməyə başladı. Yə-

ni mən deyirəm, bu belədir, deməli, belədir. Yaxud da əksinə. Ədəbi tənqid öz əsas missiyasını unuddu. O başa düşə bilmədi ki, tənqid ancaq pisləmək demək deyil. Tənqid həm də əsərin yaxşı elementlərini oxucuya göstərmək və əsəri oxucuya tanıtmadır. Tənqid budur. Bizdə isə tənqid özünü yazara ağıl verən instansiya kimi gördü. Halbuki, tənqid yazıçının yazdığı əsəri oxucuya çatdırmağın yollarını fikirləşməlidir. Bizdə, təəssüf ki, kontekst anlayışı yoxdur. Bu, tənqiddə də, ədəbiyyatşünaslıqda da əksər hallarda yoxdur. Bir-iki tənqidçi, ədəbiyyatşünas tanıyıram ki, onlarda bu var. Yəni sən Çingiz Abdullayevin yaradıcılığından danışsansa, sən ancaq ondan danışmamalısan. Sən onun kontekstindən danışmalısan. Çingiz Abdullayevin ətrafında, yanında hansı detektiv janrında yazanlar var, hansı detektiv yazmayanlar var. Çingiz Abdullayev bir detektiv adası kimi hansı ədəbi mühitdədir. Sən bunları mənimçün aydınlaşdırarsan, deməli, sən Çingiz Abdullayevin özünü də daha yaxşı təqdim edə bilmisən. Bizdə isə başlarını salırlar bir kitaba, başlayırlar orada dil xətaləri axtarmağa. Sən korrektorsan, redaktorsan, kimsən axı?

– Tərcümə haqqında fikirləriniz maraqlıdır. Hansı strategiya lazımdı Azərbaycana dünyaya çıxış üçün?

– Mən Tərcümə ensiklopediyasının redaktoru olmuşam. İlk dəfə ölkədə belə bir kitab nəşr olunub. İndi biz bunun ikinci nəşrini hazırlayırıq. Mən istərdim tərcümə məsələsinə siz bu ensiklopediyanın kontekstində baxasınız. O ensiklopediyanı bir müzakirə edək. Çünki ikinci təkmilləşdirilmiş nəşr çıxmalıdır yaxın vaxtlarda. Oxusanız, bəlkə, siz də nələrisə əlavə etmək istəyəcəksiniz. Bəlkə, sizin yanınızda olan ədəbi mühit adamları da nələrisə əlavə etmək istəyəcəklər. Yəni bunu biz bir milli məsələyə döndərməliyik. Bu ensiklopediya həm Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş əsərləri, həm də Azərbaycan dilindən tərcümə olunmuş əsərləri ehtiva edir. Çox möhtəşəm bir işdir. Tərcümə işi son dərəcə böyük bir işdir və son dərəcə strateji və sistemli xarakter almalıdır. Bütün dünyada sistemli şəkildə gedir bu iş. Kim nəyi istəyirsə götürüb tərcümə eləmir. Bizdə kim nəyi istəyirsə, kim nəyi sevir, gətirir ki, mən bunu tərcümə eləmişəm, çap edək.

– Yerli müəlliflərin xaricə çıxarılması, əsərlərinin dünya ölkələrində çapı barədə nə deyərdiniz?

– Çox ağıllı sualdır. Bu sualı xahiş edirəm dövlətin yaratdığı tərcümə mərkəzi var, oraya verəsiniz. Hökumətin maliyyəsinin təmin etdiyi mərkəz var, qoy onlar bu suala cavab versinlər. Onlar izah etsinlər ki, Slavyan Universiteti və ya Azərbaycan Dillər Universiteti Tərcümə ensiklopediyası nəşr edir, biz nəşr etmirik, yaxud da nəşr edə bilmirik.

– Hazırda Azərbaycanda böyük miqyaslı ədəbi layihələr gerçəkləşdirə biləcək ədəbiyyat adamlarından biri də sizsiniz. Bu zamana qədər olan fəaliyyətiniz bunu deməyə əsas verir. Bundan sonra bu tip böyük ədəbi layihələr gerçəkləşdirmək fikriniz varmı?

– Mən çox çalışdım ki, ədəbi prosesə bir dinamika, bir canlanma gətirəm. Bunun üçün də bir “Ədəbiyyat adamı” adlı mükafat təsis etdim. 5 nəfər olmaqla o mükafatı iki dəfə təqdim edə bildik. Sonra pandemiya imkan vermədi. Amma “Ədəbiyyat adamı” adlı pullu mükafatı ulu öndər Heydər Əliyevin anadan olmasının ildönümünə uyğunlaşdırmaqla davam etdirəcəm.

Söhbətləşdi: İntiqam Yaşar

Mixay Eminesku (1850-1889) – moldovan-rumın ədəbiyyatının klassiki, Avropa romantizminin və rumındilli poeziyanın görkəmli nümayəndəsi. Ölümündən sonra Rumıniya Elmlər Akademiyasının üzvü seçilib.

Tanınmış şair və tərcüməçi Fəridə Hacıyevanın çevrisində Emineskunun “Ulduzlardan pay istəmə” adlı şeirlər toplusu ilk dəfə 2001-ci ildə nəşr edilib. Hazırkı tərcümələr şairin yaradıcılığına ikinci və ən əsası orijinaldan olan müraciətdir.

“*Buruq sarı saçlarının teli düşür gözünə...*”

Qoruyucu mələk

Gecə yarı qəlbim yenə havalananda,
Röyalara qoruyucu mələk qonanda,
Kölgələrdən paltar geyib nur paylayanda
Çox olub ki, qanad gərib gülür üzümə.
Amma sən belə küskün uşaq görkəmin
Kədər səpir qəlbimə də, bil, mələklərin,
Uçub gedir yenilərək dərdli gözünə.
Şeytanmısan olmaya sən, bircə baxışla,
Yelpik kimi kirpiklərlə, bu gözlə, qaşla
Ayrı saldın canı candan, məni sirdaşdan,
Uçub getdi saflığımın cangüdəni də.
Bəlkə... yaxşı... yum gözünü, kirpiklərini,
Tutuşdurum mələk ilə cizgilərini.
Ah, belə de, demək, sən o, o da ki sənsən.

İllərdi ki, canımda...

İllərdi ki, canımda
Ölüm gəzinir niyə?
Niyə sözlər tükənir,
Yumulur gözlər niyə?

Niyə başda hava var,
Havalıdır ömür də?..
Bircə sən sual etmə –
Yaşayanlar bilir də...

Sevgi nədir?

Sevgi nədir? Yalnız ağrı,
Ağrımaqçün səbəbdir.
Göz yaşların olsa sargı,
Qoy çox axsın, savabdır.

Aşiq sirrə aşınadır,
Ovsunladıb qəlbini.
Unutmaqlar boşunadır
Bütün ömrü uzununu.

Bax, hələ də kandardadır,
Bir kölgəlik künc tapır.
Doğma kimi qarşılıyır,
Öpüb bağrına basır.

Pusur səni həftələrlə
Asta addım ləpirlər.
Toxunuşlar gül əllərə
Və kəpənək kirpiklər.

Gündüzləri səni günəş,
Axşamlar ay izləyir.
Bəlli ki, bu sönməz Atəş,
Ağ işıq nə istəyir.

Beləcə yazılıb illər –
Xiffət payı çox düşüb.
Nilufərtək xatirələr
Qucub səni, büzüşüb.

Bircəcik arzum var

Bircəcik arzum var:
Dinc, sakit axşamda –
Sahil və göy sular –
Mən köçüm dünyadan.

Arxamca ucadan
Ağlayan olmasın,
Yarpaqlar ağacdən
Sızlayıb boylansın.

Ətrafa yayılsın
Bulağın şırıqı,
Şamlıqdan saçılınsın
Qoy ayın işığı.

Axşamlar sərin yel
Zıncırov tərپətsin,
Qocaman cökə hey
Budağın yellətsin.

Yolumdan saxladı
Məni xoş anılar.
Səyyah da olmadım,
Dayandım yarıda.

Bax Zöhrə parlayır
Kölgəli budaqdan,
Təbəssüm paylayır
Dost kimi uzaqdan.

Və bir ah qopacaq
Coşanda dalğalar.
Tənhalıq hopacaq
Mən yatan torpağa.

Dan ulduzu

Dan ulduzu, dan ulduzu... min bir cürə oduyla
Həyatımın zülmətini dağdır öz nuruyla.
Bu işığa, bu atəşə zillənirəm yuxulu,
Əllərimi uzadıram mən o ulduza doğru.

Nağılların pərisitək ucadadır, pənbədir.
İşti axır gözlərindən füsunkardır, incədir.
Buruq sarı saçlarının teli düşür gözünə,
Ağıl yağır çiçək açmış təbəssümlü üzündən.

Səndən uzaq

Yenə bəxtsiz günlərimlə bərabərəm mən,
Bir ocağın başındayam, uzaqda səndən.
Yaşayıram bu dünyada yüz ildə sanki,
Lap qış kimi qocalmışam, sən də yoxsan ki.
Çisələyir xatirənin narın yağışı,
Yada düşür olub keçən, pis ilə yaxşı.
Pəncərəni soyuq əli döyür küləyin,
Sarıq mənə iplərini hüznü eşqin.
Sanki bir an sən dumanın içindən keçdin,
Gözün yaşlı, bumbuz idi gözəl əllərin.
Qollarımı dolayıb sən boynuma durdun,
Nəsə demək istədinsə, yenə də susdun.
Gözəllik, eşq sərvətədi ki, qucuram şövqlə,
Bəxtsizləri birləşdirir xəyallar zövqlə.
Susqun səsi vardır indi xatirələrin,
Sükut ilə pıçıldaıyır, sən də xoşbəxtədin.
Əllərimdən uçub getdin quş kimi sanki,
Qocalmışam, tək-tənhayam, sən də yoxsan ki...

Əlvida

Qorxuram ki, rastlaşarıq
Biz sənənlə bir daha.
Sağ ol, görüşməyəək artıq,
Əlvida!

İndi sənindir ixtiyar,
İndi vecimə deyil,
Niyə məni sevgili yar
Tərk edir!

Məst olmaram əvvəlkitək
Ulduzların bərqindən,
Nə vərmiş var, nə də istək
Qəlbimdə!

Ağacılıqda donuram mən
Hava ayaz və aydın.
Nolaydı, kaş pəncərədən
Baxaydın.

Xoşbəxt idim mən necə, ah,
Yürüyəndə biz birgə.
Baxırdı hündürdən ay da
O gecə.

Gizlin dua eləyərdim
Gecə yerində qalsın,
Sən də qal mənimlə daim,
Qadınım!

Nə zamansa eşitdiyim
O xoş sözlər yadımda,
İndi pozulubdu fikrim,
Adın da.

Nəyə gərək bu boş laflar,
Fərq etməz ki, dinləsən.
Necə puçdur bu ah-oflar,
Biləsən.

Ay çölləri öpüb-öpüb
Göllərdə yuyunanda
Düşünürsən, yüz il ötüb
Bir anda.

İlk gecənin gözü ilə
Səni görməyəm daha.
Son mirası qəbul elə –
Əlvida!

Tənhalıq

Aşağı enibdi pərdə,
Şam ağacından masa.
Fikrim narın-narın qəlpə,
Şıltaq alov və soba.

Qatar-qatar xoş xəyallar
Keçib gedir ağılımdan.
Sisək sürüsü anılar
Qədim qara divarda.

Gedir, təskinlikmi verir,
Amma toxtamır ürək,
Bəlkə, İsanın şənini
Alışan şamdır, ürkək.

Otağın künc-bucağında
Tor qurubdu hörümçək.
Kitabların qucağında
Siçanlar çömçə-çömçə.

Şirin susqunluq içindən
Körpüyə zillənirəm.
Gəmirirlər kitabları
Siçanlar da necə kəm-kəm.

Necə dəfə istədim ki,
Liramı geri asım,
Boşlayım bu sazı-sözü,
Bu boşluğu buraxım.

Onda sisəklər, siçanlar
Rahatca gəzərdilər.
Qəm-qüssəmi, xiffətimi
Şeirə çevirərdilər.

Bəzən atlanır ürəyim,
Şövq ilə yanır çıraq.
Görən, kimdir gecə vaxtı
Qapını döyür taqqataq.

Gələn odur, bu boş otaq
Ətriylə onun dolur.
Ömrümün qara küncündən
Sanki baxır ilahi nur.

Möcüzətək gəlib keçir,
Zaman, saxla axışını!
Görürsən dodaq dodaqla,
Əl əl ilə pıçıldaşır.

Meşədə

Meşənin ortasında
Fındıqlar arasında
Uçuşur quşlar, arı
Parlaq işığa sarı.
Altında göl, qamışlıq,
Mavi, dərin nəmişlik;
Aynasında buludlar,
Bütün sözlər, sükutlar,
Gündoğanlar, qürublar;
Günəş, ay, bütün quşlar,
Uçuşda qaranquşlar,
Səhərin dan ulduzu,
Yarımın ala gözü,
Gözəldən gözəl üzü.

Mənə dönmürsən sən niyə?

Qaranquş köçünü çəkir,
Ceviz yarpağını tökür,
Qırov düşür bağ-bağçaya,
Mənə dönmürsən sən niyə?

Gəl, düş mənim qollarıma,
Basım səni ac bağrıma.
Düşsün başım qoy ahəstə
Sinən üstə, sinən üstə.

Yadında çöldə-çəməndə
Gəzişərdik birgə mənə.
Tutub sən qollarından
Qaldırardım o an, o an.

Gözlərindən atəş yağan
Vardır neçə gözəl canan.
Yüksəkdəsə onlar yenə
Çatmaz sənə, çatmaz sənə.

Sənin yerin çox ucadır,
Nurun məni aydınladır
Ulduzlartək, ey nigarım,
Nazlı yarım, nazlı yarım.

Payızın oğlan çağıdır,
Yollar xəzan yarpağıdır.
Bomboş çöllər baxır göyə,
Mənə dönmürsən sən niyə?

Gizlədim sevgimi

Gizlədim sevgimi, eləcə susdum.
Düşündüm, gəlir bu sənə xoşuna.
Zilləndim üzünə, o baxışına –
O dəli, əbədi istəyi duydu.

Artıq bacarmıram, güc gəlir kədər,
Sözlər sirlə dolu hüzn gətirir.
Məni duyan qəlbin alovu diri,
Yandırsın qoy məni ölənə qədər.

Görürsən, dodağım olubdur çat-çat,
Gözümdə hicranın xofu, qorxusu,
Ey mənim sarışın ceyranım, heyhat.

Aram nəfəsində cənnət qoxusu
Sənin təbəssümün işıqlı həyat-
Söndür ağrıları, məni ovundur.

Əziz Ruminiya, bax budur alqışım

Sənə mən nə deyim, gözəl Ruminiya,
Ey ünlü, hüznü, əziz vətənim.
Dünən, sabahın əmanət Tanrıya,
Tükənmək bilməsin qeyrət, hirsin.
Şənlənmək istəsə qürurlu övladın,
Badələr mey ilə dolub daşsın,
Küləklər qayadan nə umsa, aparsın –
Əziz Ruminiya, bax budur alqışım.

Qoy məzar daşıtək qapqara intiqam
Qılıncı daim hazır saxlasın.
Əjdaha düşməni doğrasın hər zaman,
Üçrəngli bayraq daim ucalsın.
Möhtəşəm qələbə hər yana səs salsın,
Ucaltsın xalqı, yurdu, yurddaşı.
Qoy odun-ocağın həmişə yansın –
Əziz Ruminiya, bax budur alqışım.

Qoy sevgi mələyi, qoy o sülh mələyi
Vestada, mehraba qonub gülsün.
Ram etsin daşqını, atəşi, küləyi,
Davakar Mars da sönüb itsin.
Qonsun qoy o sənə geniş sinənə,
Cənnət ətrini qoxlasın, dadsın.
Sən onu saxla əlin üstündə –
Əziz Ruminiya, bax budur alqışım.

Mən sənə nə deyim, gözəl Rumıniya,
Ey cavan gəlin, mehriban ana!
Oğlun da, qızın da əmanət Tanrıya,
Göydə çırağın yansın daima.
Əbədi bir həyat, xoşbəxtlik, şan-şöhrət
Milli ruh daim olsun yoldaşın.
Bir də ki güclü əl, məğrurluq, əlbət...
Əziz Rumıniya, bax budur alqışım.

Ey sevgilim, canlananda yaddaşımda o illər

Ey sevgilim, canlananda yaddaşımda o illər
Soyuq-soyuq dənizlərdən buz qayalar keçirlər.
Bir ulduz da gözə dəymir səmanın ağ tağında
Yalnız uzaq, saralmış ay öz xəstəhal çağında.
Sular qovur buzlaqları dalğaların əliylə,
Bu səhnəni yorğun bir quş süzür dibsiz qəmiylə.
Rəfiqəsi hamı kimi üz tutub qərbə sarı,
İtir gözdən bu qürubun qanadlı yolçuları.
O quş isə baxır elə-laqeyd, halsız, kədərlə,
Qapısında ölüb durub, razılaşıb qədərlə.
Baxışları buz bağlayır, itir olanlar, keçmiş.

Biz də çoxdan ayrılmışıq, bütün olanlar keçmiş.
Hər gün soyuq qaranlığa gömülürəm bir azca
Sən əbədi bir üfüqdə beləcə qeyb olunca.

Ulduz

Parıldayan o ulduza
Bir yol vardır uzun-uzun,
Mən illərdi gəlir bizə
O işığı süzün-süzün.

Uzaq, sonsuz mavilikdə
Çıxıb yoldan, ola bilsin,
Yanıb ki, qara təklidə
Nuru bizi qala bilsin.

O görünən şəkildi üz –
Nə usandıq, nə də bezdik;
Yox olanda-gördüyümüz,
Var olanda-xəbərsizdik.
Qucur gecə qaranlığı,
Arzulartək itir, bitir.
Eşq keçirsə də işığı,
Bizi isidir, titrədir.

Yalnız şair

Hər şey bitir, parçalanır,
İnsanları ölüb gedir,
Dalğaları qayçılanır
Sahillərə köçüb gedir.
Bir ruh kimi gəlib keçir,
Bu fanini dəlib keçir.
Yalnız şair-söz sərrafi
Dənizlərin üzəriylə
Seyrə çıxır dörd tərəfi
Quştək iti nəzəriylə.
O müqəddəs düzəngahda
Düşüncənin budağında
Cəh-cəh vurur zildən-pəsdən
Nəğmələri dodağında.
O zamanın qapısını
Açıq qoyur öz səsiylə,
Hər şey bitir, yalnız şair
Diri qalır nəğməsiylə.

Göldə

Şamlıq meşədə mavi göl.
Üstü sarı nilufərdi.
Bəyaz köpüklü ləpələr
Tənha qayığı yellədir.

Yenə sahildən ötürəm,
Qulaq səsdə, göz yoldadır.
Qəfil çıxır qamışlıqdan
O, qucağıma atlanır.

Həmin qayığa minirik,
Aparır bizi küləklər.
Sanki taledən qaçırıq
Var-gəl etdikcə kürəklər.

Bax, yel oxudur qamışı,
Qarıxır suyun səsilə.
Ayla bərabər üzürük
Dəli eşqin həvəsilə.

O gəlmir, yenə tənhayam,
Ah çəkirəm zarı-zarı.
Şamlıqdakı mavi gölün
Üstü nilufərdir sarı.

Şair

At kağız qalağını
Pis rədifi yazanacan,
Yorub barmaqlarını
Yazacaqsan haçanacan?

Ondansa bir qadının
Qarşısında ayaq saxla,
Gözəl sözün dadını
Sən bir o gözəllə yoxla.

Saç-saqqal üz-gözünü
Basıbdısa, təlaşlanma,
Kimsə deməz düzünü,
Şair belə olur amma.

Ana

Əziz anam, sən zamanın dərinliyindən
Xışıltılı yarpaq kimi məni səslərsən.
Qara məzar daşı üstə əyər küləklər
Payız vaxtı akasiyanı, yarpaqlar düşər.
Cəng eləyən budaqlardan səsini duydum,
Nə cəng bitər, nə də sənin əbədi uyğun.

İşdir ölsəm, əziz anam, ağlama bərkdən,
Bir budaq qır çox sevdiyin ulu cökədən.
Məzarımın başı üstə ək o budağı,
Qoy süzölsün qoy dibinə gözünün yağı.
Kölgən düşür məzarıma, anacan, duydum.
Uzanacaq kölgən kimi əbədi uyğun.

Amma işdir, bu dünyadan köçsək bərabər,
Qəbiristanda qazmasınlar məzar nəbadə.
Çay kənarı bir yer tapıb məzar qazsınlar,
İkimizi bir məzarda qoy basdırsınlar.
Biz həmişə can bir qəlbədə, çox yaxın olduq.
Qoy ağlasın çay əbədi, uzansın uyğu.

Səssiz gecələr

Sisli gecələr,
Hisli küçələr,
Hirsli yel əsər,
Yalnızca bir səs.
Dolmuş buludlar,
Solmuş umudlar,
Bax e, yol adlar
Tək-tənha bir kəs.

Dünya aydıdır,
Səma ayındır,
Dərya axındır,
Mənsə bir heykəl.
Azca hallanıb,
Gözlər zillənib,
Dünya lillənib,
Oxuyur kədər.

Çiçəklər

Ey cökə çiçəyi,
Tez solsan belə,
Getməz gözlərimdən
Əbədi şölə.

Ey zanbaq çiçəyi
Çiçəyin xası,
Sevimli gözlərin
Bir nur tarlası.

Ey alma çiçəyi,
Sən darayanda
Qızıllı saçını
Uşaqdım onda.

Albalı çiçəyi,
Kim qırıb səni?
Sonra da yoluma
Çıxarıb səni.

Sən ey may çiçəyi,
De, sövq etdi kim,
Bu iri gözlərlə
Cücərdin, bitdin?

Ey zoğal çiçəyi,
Gəncləşirəm mən,
Elə ki sən məni
Əzizləyirsən.

Ey fıstıq çiçəyi,
Nədəndir axı
O doğma səs ilə
Dedin bayatı?

Ey küncüt çiçəyi,
Təklərin dostu,
Yuxudur, ovsundur
Ömrün büsbütün.

Ey çəmən çiçəyi,
De, batıb haçan
Qərbdə doğan ulduz,
Yoxsa o vaxtdan?..

Sən ey göl çiçəyi,
Qəlbim dərdlidir,
Ömrüm gah əzabdır,
Gah təsəllidir.

Ey zəncir çiçəyi,
Açdığın gündən
Zərif təbəssümlə
Gülümsəyirsən.

Ey tərə çiçəyi,
De, haralısan?
Meşədənmi gəldin,
Yoxsa dağlısan?

Ey zirvə çiçəyi,
Meşələr, göllər,
Sənin cənnətinlə
Tanışdı ellər.

Ey dərə çiçəyi,
Yoluma hər an
Çıxıb təsəlli ver,
Gözlərimdə yan.

Ey qaya çiçəyi,
Solsan da belə,
Sənə səslənir, bax,
Bütün nəğmələr.

Sən ey dağ çiçəyi,
Şam meşəsində
Axar sərin bulaq
Öz nəşəsində.

Sən ey yol çiçəyi,
Neyçün incidin?
Səni mən onda da,
İndi də sevdim.

Sən ey çay çiçəyi,
Sübhün göyçəyi,
Axan ulduz kimi
Düşür ləçəyin.

Ey məzar çiçəyi,
Hər sirli axşam
Dərdimlə küləyə
Qonaq olmuşam.

Ey göydə süzən ay,
Soyuq işığın
Kəsir yarpaqları,
Kəsir budağı.

Tərcümələr Səlim Babullaoglundur
Jalə İsmayılın rumın
dilindən sətri tərcümələri əsasında

“KOR OLSUN AYRILIQLARI...”

Əhməd Oğuz – tanınmış jurnalist, folklorşünas. Alimlər deyir ki, folklor – insanlara xeyirxahlıq, yaxşılıq duyğuları aşılıyır. Bu kontekstdən yanaşanda, Əhməd Oğuzun jurnalist kimi folklor tədqiqatçısı olması heç də təsadüfi deyildi. Çünki o, xeyirxahlıq etməyə yaranmışdı. Kimsəyə yaxşılıq edə bilmirdisə də, ən azından tanıdığımız 30 il ərzində pisliliyini də görmədik.

Əhməd Oğuz jurnalist kimi şifahi ədəbiyyatımızın cəfakəş təbliğatçısı idi. 30 ilə yaxındır ki, Azərbaycan Radiosunda onun həm özünün, həm də baş redaktorun müavini olduğu redaksiyanın xətti ilə folklorumuzun müxtəlif sahələrinə aid hazırlanan verilişlərdə (“*Dastandan üzü bəri*”, “*İrəvan çuxuru*”, “*Tərəkəmə*”, “*Yurd yeri*”, “*İlmə*”, “*Ocaq başı*” və s.) qədim türk mifologiyası, onun başlıca xüsusiyyətləri, Azərbaycanın tarixi qaynaqları, toponimləri, tarixi mədəniyyət abidələri və qədim sənət nümunələri geniş təhlil olunurdu. Bundan savayı, ağız ədəbiyyatı nümunələri, şifahi xalq ədəbiyyatında dastan və nağıllar, atalar sözləri, el məsəlləri, bayatı, tapmaca və laylalar, mərasim folkloru, onun janrları, aşığı sənəti, xalq mahnıları və xalq rəqsləri haqqında geniş söhbətlər açılırdı. Bu verilişləri hazırlayan (xüsusən gənc) əməkdaşlar mütləq əvvəlcədən onunla məsləhətlə-

şirdilər. O da lazımı istiqamət verir, yeri gəlsə, köməkliyini əsirgəməirdi. Ona görə də həmin verilişlər dinləyicilər tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanırdı. Hərdən onunla zarafatlaşaraq deyirdim: “Sən hansısa institutda çalışsaydın, çoxdan elmlər doktoru, professor idin”. Çünki o, xalq yaradıcılığını, folklorumuzu dərinləndirirdi.

Əhməd Oğuz aşığı sənəti, Anadolu, Təbriz, Şirvan, Göyçə və Borçalı aşığı məktəbləri haqqında da yetərincə məlumatlı insan idi. Radioda aşığıqlarla, aşığıq havaları ilə bağlı sualı yaranan əvvəllər radioda “Sarıtel” verilişini hazırlayan görkəmli folklorşünas Elxan Məmmədliyə müraciət edirdisə, Elxan müəllim təqaüdə çıxandan sonra birmənalı Tahir Talıblıya və Əhməd Oğuzla müraciət edirdi (uzun illər “Xalq yaradıcılığı” redaksiyasının yükü bu iki insanın çiyinlərində olub). O, nəinki Azərbaycan aşığıqlarını, hətta Təbriz aşığıqlarının ifalarını səs yazılarından tanıyırdı.

Əhməd Oğuz çox zəhmətkeş müəllif idi. Bəzən saatlarla otağından çıxmaz, nəşə yazardı. Yazdığı da ya yeni veriliş olacaqdı, ya da yeni bir poeziya nümunəsi. Onun şeirləri klassik Azərbaycan poeziyasının, xalq şeirinin, aşığıq sənətinin ən gözəl əsərlərinə əsaslanırdı. Amma o, gündə şeir yazanlardan da deyildi. Bunun üçün gərək mütləq təbi gələydi. Təbi gələndə də:

*Suyumuz başdan bulandı,
Kor olsun ayrılıqları.
Göz yaşıyla durularsa,
Durulsun ayrılıqları... deyirdi.*

Amma içində onu göyüm-göyüm göynədən əbədi bir ayrılığı vardı. Qərbi Azərbaycandan, Zəngəzurdan, dünyaya gəlmiş Qızılşəfəqdən salınan ayrılıq. Bu nisgil onun nəinki adı söhbətlərində, hətta verilişlərində açıq-aydın hiss olunurdu, duyulurdu. Ən çox da 90-cı illərdən bəri qələmə aldığı “Bulaq”da. “Bulaq”ın əsasını görkəmli yazıçımız Mövlud Süleymanlı qoymuşdu. Elə Əhməd Oğuz da radioya cəlb edilən Mövlud müəllim idi. Əhməd də bu əsərləri layiqincə davam etdirərək, babaların zəhmindən od götürən, ağbırçək nənələrin dualı dilindən süzülən, qəlbi sızladan, ruhu oxşayan bal kimi bir “Bulaq” yazırdı. Onun “Bulaq”ının dadı-tamı da başqa idi, duzu-istiotu da. 44 günlük II Qarabağ müharibəsində şanlı

ordumuzun qələbəsinin təntənəsi isə xüsusilə duyulurdu “Bulaq”da. Hamımız kimi Əhməd də bu qələbəyə elə sevinir, ata-baba yurdu olan o yerlərə qayıdacağına elə tələsirdi ki... Amma təəssüf ki, bu istəyi həyata keçirmək ona nəsib olmadı.

Şəxsən mənim Əhməd Oğuzla bağlı çox xatirələrim var. Amma onlardan biri heç vaxt yadımdan çıxmırdı.

1995-ci il idi. 17 yaşım vardı. Uzun illər Azərbaycan Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsində (indiki QSC) müxtəlif məsul vəzifələrdə çalışmış mərhum atam, əməkdar jurnalist Tofiq Məmmədov əlimdən tutub məni radioda ən kiçik vəzifəyə - radionun səsyazma sexinə səs operatoru vəzifəsinə işə düzəltdi. Vəzifə çox kiçik olsa da, məsuliyyəti çox böyük idi. Belə ki, o vaxtlar radioda hazırlanan bütün verilişlər öncə səsyazma studiyasında lentə alınırdu. (İndi müasir kompyüter texnologiyaları tətbiq olunduğundan işimiz çox yüngülləşib). Səs yazılarkən də bütün məsuliyyət səs operatorunun üzərinə düşürdü.

Bu müddət ərzində kimlərin səsini lentə yazıb, verilişlərin hazırlanmasında iştirak etmədim ki?

Radionun əksər əməkdaşları kimi, Əhməd Oğuzla da ilk tanışlığımız o vaxtlara təsadüf edir. Yaxşı yadımdadır. Bir dəfə o, bir qonaqla 1 saatlıq müsahibəyə gəlmişdi. Qonaq da sanki ilk dəfə radioda olduğundan, studiya qaydalarını bilmədiyi üçün gah mikrofondan uzaqlaşır, gah da həddindən artıq yaxınlaşırdı (yəni bizi çox incidirdi). Bilənlər yaxşı bilir ki, belə olduqda səsin səviyyəsinin qalxıb-enməsi kəskin hiss olunur və montajda bunu heç cür tənzimləmək mümkün olmur. Bunun da məsuliyyəti çıxışı studiyada lentə alan operatorun üzərinə düşdüyündən mən, o qonağın səsini normal alınması üçün, həqiqətən, çox çalışdım. Əhməd çıxanda: *“Qardaş oğlu, sabah da qonağım olacaq. Yerim də burdadır. Sən hansı studiyada olacaqsan?”* dedi. (Radionun o vaxt 5 səsyazma studiyası fəaliyyət göstərirdi. Beş studiya nahara qədər Respublika Radiosunun üçü isə nahardan sonra Beynəlxalq Radionun verilişləri üçün nəzərdə tutulurdu. Səs operatorlarının hansı studiyaya təhkim olunmağını isə sexin rəisi müəyyən edirdi). Mən sabahı günü siyahı üzrə başqa studiyada olduğumdan Əhməd mənim yenə də həmin studiyaya təhkim olunmağımı sexin rəisi Tofiq müəllimdən xahiş etmişdi. Növbəti dəfələrdə isə o, səsini yaz-

dırmaq üçün yer götürəndə məhz mənim təhkim olduğum studiyayı seçirdi. Həm də ona görə ki, mən sadəcə düyməni basmaqla kifayətlənmirdim. Aparıcının oxunuşuna diqqət kəsilir, vurğu, heca, hərf səhvi olanda dərhal saxlayır, cümləni yenidən oxumağını tövsiyə edirdim. Bəziləri buna görə anında əsəbiləşsələr də, studiyadan çıxandan sonra mənə çoxlu təşəkkür edirdilər.

Amma 1 ildən bir az artıq vaxt keçəndən sonra məni rejissor qrupuna keçirdilər. Əhmədlə yenə görüşlərimiz olurdu. Beləliklə, onunla 1 il ərzində yaranan yaradıcı münasibətimiz səmimi dostluğa çevrildi. Bu əhvalat isə ona görə xatirəmdən silinməyib ki, Əhmədlə hər dəfə görüşəndə bu hadisəni yada salar və zarafatlaşırdıq.

Əhməd çox səliqəli, işini dəqiq bilən redaktor idi. Bu illər boyu mən hələ görmədim ki, onunla çalışan rejissorlardan Mehriban xanım Bəşirzadənin, Leyla xanım Qarayevanın, Gülşən xanım Səmədovanın və Tahir Salmanovun Əhməddən nəsə bir narazılığı olsun.

Əhmədin bir xüsusiyyəti də onu çoxlarından (xüsusən indiki dövrdə) fərqləndirirdi. O, çox güvənli adam idi. Sırr saxlamağı bacarırdı. Sözü də üzə şax deyərdi.

Əhməd heç zaman xeyirxahlığından da qalmazdı. Bu yaxınlarda onların redaksiyasında keyfiyyətin artırılması məqsədi ilə bir neçə verilişin bağlanması məsələsi qalxmışdı. Bir redaktor da işdən çıxırdı. Bu da o verilişləri işləyən rejissorun qonorarının azalmasına təsir göstərəcəkdə. Mən öz adımdan və o rejissorların adından xahiş etdim ki, qonorarın azalmamasına köməklik göstərsin. Əhməd də baş redaktorun müavini kimi, o məsələnin müsbət həllinə köməyini əsirgəmədi.

Etiraf edirəm ki, Əhməd Oğuzun itkisi məni çox yandırdı. Runun şad olsun, qardaş. Sənin kimi oğullar az-az gəlir dünyaya. Ona görə həyatdan gəndəndə də tanıyanların qəlbinə ağır yara vurub gedirlər...

Anar Məmmədov
*Azərbaycan Radiosunun əməkdaşı,
şair-publisist*

Təranə VAHİD

YADDAŞSIZ KÖLGƏLƏR

Yer üzündə qorxunc kölgələr dolaşırdı...

Mən indi yaddaşsız bir adamam. Gecə-gündüz başımın içində yad, soyuq küləklər əsir. Harda doğulduğumu, atamın-anamın, bacımın-qardaşımın – əgər onlar varsa – varlığını-yoxluğunu belə unutmuşam. Amma yox, anamın əllərinin istisi, tərtemiz nəfəsi yaddaşımda ilişib qalıb, bir də, bir də atamın hökmlü, hərdən də nəvazişli səsi...

Yaddaşım yavan olsa da, divarlarına köz kimi çoxlu göz yapışıb. Mənə görə gözlərin hərəsi bir insandı. Darıxanda boş beynimin ekranında gözləri böyüdüb kitab kimi oxuyuram. Adamların həyatı, yaşadıkları, sevinci, kədəri, azruları, yarımçıq sevgisi, gizli niyyəti belə gözlərinə yazılıb. Niyə adamlar bu yazıları oxuya bilmir – deyə, kədərlənirəm.

Hamı məni yaddaşsız saydığından dediklərimə kimsə inanmır. Heç kimi qınamıram, aqlını itirən, yaddaşını yelə verən adama kim inanar?

Hərdən qaramca “Yaşlı-başlı adamdı, özünü uşaq kimi aparır” – deyirlər. Sözü düzü, neçə yaşım olduğunu bilmirəm. Əllərim çox böyükdü, uşaq əlləri belə olmaz – mızıldayıram öz-özümə. Heç

güzdə gördüyüm adam da xoşuma gəlmir, birtəhərdi, elə bil saralmış, unudulmuş köhnə şəkildir...

Hə, onu deyirdim axı, vərdis eləmişəm, şəhadət barmağımı tez-tez ağzıma aparıb soruram. Damağım bomboşdu, yəqin, hələ dişlərim çıxmayıb – deyə, özümə təskinlik verirəm. Amma yaddaşım tilişkə kimi ilişən hiss deyir ki, nə vaxtsa sapsağlam, dümağ, mirvari dənələri kimi dişlərin olub. Mən bilən, belə bir şey olmayıb...

Saçlarım da bəmbəyazdır, qaralmağa, ya da saralmağa vaxt tapmayıb.

VAXT... Vaxtın nə olduğunu xatırlamıram. Gözlə görünməyən şeyləri sevmirəm. Əgər vaxta toxuna bilmirəmsə, o mənim başıma sığal çəkib gözümün yaşını silmirsə, onu necə yada salım?

Hərdən belə “ağıllı-ağıllı” danışanda baxıcım, o arıq, çəlimsiz qadın deyir ki, sən ulduzu sönmüş filosofsan. “Filosof” sözü fişəng kimi açılıb boş yaddaşımı işıqlandırır. “Filosof” sözündə iki f hərfi var deyə, bu söz xoşuma gəlir. Sonra “f” ilə başlayan

sözlər yaddaşında cücərir: fil, Finlandiya, fosfor, fosforda da iki “f” var... fəsəli, Fələstin, fabula...

FABULA... Bu söz mənə nəyisə xatırladır. Xatırlamaq, yada salmaq... Xahiş edirəm, lap istəyirsiniz, diz çöküb yalvarım, məni xatırlamağa məcbur etməyin, xatırlamaq mənə görə ağrıdı, əzabdı, əziyyətdi... Əl çəkin, məni incitməyin, onsuz da yaddaşımın fabulasını itirmişəm...

Gün boyu ağımdan qırıq-qırıq xətlər keçir. Elə bil qarışqalar iki-bir, üç-bir sıraya düzülüb yaddaşımın qürubunda gözdən itir. Bu qırıq lentləri yan-yana düzəndə sözə, ədəbiyyata, sənətə çevrilir...

ƏDƏBİYYAT... Sözlər rəngli hava şarı kimi olmayan yaddaşımın fəzasında dolaşır. Əvvəllər yaddaşımın səmasında göy üzündəki ulduzlardan çox ulduzlar sayırşardı. Mən kainatın, kainat mənim içimdə döyünərdi. Səslərdən, sözlərdən, rənglərdən özümə bir dünya yaratmışdım. Dünyanın həsəd aparacağı bir dünya... İndi o möcüzədən əsər-əlamət də qalmayıb, hərdən yaddaşımın gölməçəsində suya batıb-çıxan qurbağa görürəm. Ağzını açıb yuma-yuma mənə yunan mifologiyasından danışır.

Seyrək yaddaşma axtarış verirəm ki, görüm yunan mifologiyası nədir? Ölmüş sivilizasiyanın qalığıdır? Yoxsa allahların yer üzündən sürgünümü? Xaosun, heçliyin, qarmaqarışıqlığın içində qanadlı atlar peyda olur. Qorxub Odisseyi köməyə çağırıram, o gəlib çıxanacan atlar uçub gedir. Odissey də deyirə-deyirə qadınlar yaşayan adaya gedir...

...Nədənsə hər şey mənə əzab verir, incidir, küsdürür. Mən Allahın dərgahından qovulub Sərəndib dağına sürgün edilən Adəm, ya da Mu qitəsindən qopan torpaq kimiyəm, naməlum sulara üzdükcə üzürəm. Hərdən yaddaşımın səhrasında başında alov yanan bir saray görürəm. Kimsə pıçıldayır ki, sən o saraya məxsussan, ora qayıtmalısan. Getmək istəyirəm, amma yollar od tutub yanır, saray yaddaşımın səhrasında əriyib yox olur.

Bütün bunlardan məyus oluram, sıxılıram, darıxıram, “yaddaşını itirmiş adamlar belə olur” – deyir psixiatrım. O, illərdir, məni inandırmağa çalışır ki, tezliklə yaddaşın geri qayıdacaq. Ona inanmıram. Çünki... çünki... yaddaşımın əvvəl inamımı itirmişəm.

İNAM... Gen yaddaşımızdakı qiymətli cövhrər... İlahiylə aramızdakı əbədi bağ... qorxunu dəf edən qalxan... ölümü məyus edən yeganə hiss! Mən onu itirmişəm...

Yenə boş başımda küləklər əsir, yağışlar yağır, bu dəfə əməlli-başlı fırtınaya düşürəm. Hərdən bir şimşək çaxır. Şimşək çaxanda yaddaşım qımıldanır, hamilə qadın kimi sancılanır, elə bil yeni yaddaş doğulacaq. Mən şimşəyin çatlarında yumrubaş adamı görürəm. Xısın-xısın gülür. Şimşək yox olan kimi o da yox olur, qaranlıq çökür. Ürəyimin niyə belə döyündüyünü bilmirəm. Şimşək yenidən çaxır, adam yaddaşında dalğalanıb dirilir. Bu dəfə özümü də xatırlayıram.

Gənc bir oğlanam. Qolumda qovluq pəlidi rəngli qapını döyürəm. Elə həyəcanlıyam ki, əlim-ayağım bir-birinə dolaşır. İlk dəfə həyatda böyük yazıçını görəcəm. Qapını elə yavaşdan döyürəm, özümdən başqa kimsə eşitmir. Həyəcanımı ört-basdır edib bu dəfə ürəklə döyürəm qapını. Qapı açılır, böyük yazıçı gözünü qıyıb diqqətlə məni süzür, oturmağa yer göstərir. Oturmaqdan yayınıram, mən şöhrətli yazıçının qarşısında necə otura bilərəm? “Sağ olun” sözünü üç dəfə ard-arda təkrarlayıram. Necə sıxıldığımı görüb: “Öyləş”, – deyir.

Ürəklənib niyə gəldiyimi deyirəm.

– Hər gün iş adıyla gələnlər olur, – deyir do-dağının ucuyla.

Düz üç ildi, döymədiyim qapı, getmədiyim yer qalmasa da, özümü o yerə qoymuram.

Hə, işsizlikdir, – deyirəm.

Könülsüz-könülsüz başını tərpedir, sonra: “Özündən danış”, – deyir.

Universiteti bitirdiyimi, filoloq olduğumu, hərdən cızma-qara elədiyimi deyirəm, hekayə yazdığımı eşidəndə gülümsəyir: “Hekayən xoşuma gəlsə, işin düzələcək”, – hə, elə beləcə də deyir.

Qovluğumda tutiyə kimi gizlətdiyim hekayəni çəkinə-çəkinə stolunun üstünə qoyuram.

Get, sabah gələrsən, – deyir.

Bu sözdən it kimi qorxuram... “Get, sabah gəl” – o deməkdir ki, get, bir də ayağın bu tərəflərə dəyməsin. Amma mən gələcəm. Çünki bu söz mənə böyük yazıçı deyir. Böyük yazıçılar yalan danışmaz...

YALAN... Yalan gözəl qadın kimidir. Hamı ona aşıq olar, o da hər kəsi özünə aşıq edər, hekayət

heqayət dalınca düzülər. Amma heç birinin sonu olmaz. Günlərin birində heqayətin gerçək qəhrəmanı gəlib çıxar...

...Yenə yaddaşımda gecə düşür. Başımda əməlli-başlı fırtınadı. Arada ildırım çaxır, çoxdandı yaddaşımda belə işıqlanmayıb. Dünyanın işinə bax, yaddaşımda qaldığı yerdən yoluna davam edir. Mən yenə böyük yazıçının hüsurundayam.

– A kişi, sən əməlli-başlı yazıçısan ki, – deyib qoltuğumun altına qarpız qoyur. Uçmaq üçün bir himə bəndəm.

Sonra da deyir: “Get ərizəni yaz, bu gündən işdəsən”.

Sevincdən uçuram.

Xoşbəxtliyin səmasında hələ çox süzəcəkdikim ki, səs məni yerə qaytarır:

Bu heqayə hardasa çıxıb?

And-aman edirəm ki, təzəcə yazmışam, heç mürəkkəbi qurumayıb.

Xıssın-xıssın gülür:

Bir az əl gəzdirim, sonra baxarıq, – deyir...

...Bir ayın tamamında gözlədiyimdən də çox maaş aldım. Bu mənim ilk qazancım idi.

Xəyalımda bu pulla nələr eləməmişdim, İlahi?! Kənddə yaşayan, dünyada məndən başqa heç kimi olmayan əli qabarlı, əyni yamaqlı anama paltar alacaqdım, tələbə yoldaşımın toyuna gedəcəkdim, sevdiyim qıza ürəyimi açacaqdım... Maaş aldığım gün kirayə qaldığım evə qayıdanda köşkdən özümə xeyli qəzet-jurnal aldım. Axşam qəzetləri qarşıma töküb keflə oxuyurdum ki, gözümə heqayəm, daha doğrusu, heqayəmin adı sataşdı. Yox, bu qədər xoşbəxtlik birdən ola bilməzdi, bu qədər yaxşılığı adama birdən etməzdilər! Heqayəmin içində böyük yazıçının ədalət şəklini görəndə də ağılıma heç nə gəlmədi. Mənə uğurlu yol yazdığını düşündüm. Adımı axtardım. Yuxarıda rəqs edən kursiv şriftində böyük yazıçının adı gülümşəyirdi. Donub qalmışdım. Bu, bir qəzet xətasıdır, yanlışlıqdı, – düşündüm. Böyük yazıçının belə bir iş tutacağını xəyalımdan belə keçirmədim. Axı o mənim üçün müqəddəs idi...

MÜQƏDDƏS... yaddaşımda müqəddəs sözündə donur. Handan-hana yaddaşımda “dirilir”, ekranından Error! Error! Error! – anonsu keçir. Dağınıq yaddaşımda deyir ki, biz çox vaxt qanlı əllərdən, kirli düşüncələrdən, ruh qatillərindən “müqəddəs” düzəldirik. Biz kimə sitayiş edirik? Sərsəm düşüncələriylə sağlam ruhumuzu əzib bizi köləyə çevirən, yaddaşımda köklərini qurudan günahkarlara? Biz “müqəddəslər”i ağ yalanlardan düzəldirik, illərlə sitayiş edirik və bir gün, “müqəddəs”in öldüyü gün, əslində, biz də ölürük...

Gözüm mayıf olmasa da, həyata baxışım yanlış olan mən də ruh oğrusundan “müqəddəs” düzəltmişdim. Hər halda mən onu qanadlı fantaziyalarımınla süsləyib bəsləmişdim...

...Səhəri dirigözlü açdım. İş yerinin qarşısında var-gəl edəndə heç kim işə gəlməmişdi. Sonra adamlar gəldi, handan-hana o da gəlib çıxdı. Mən əvvəlki hörmət-izzətlə onu salamladım, o da heç

nə olmamış kimi yanımdan ötüb keçdi. Günün ikinci yarısı özümdə cəsarət tapıb otağına getdim. Çəkinib eləmədən: “Hekayəm sizin adınızdan gedib”, – dedim. Ürəkdən gülüb: “Sakit ol, onsuz da səni heç kim tanımır, gəncsən, hələ çox yazacaqsan!” – dedi.

Gecə qərara gəldim ki, hər şeyə tüpürüb işdən çıxacam. Amma səhər tezdən evin sahibi gəlib iki aylıq kirayəhaqqını istəyəndə qürurumun qəddi əyildi. Cibimdə olub qalanları verib işə getdim. O gün o qədər yazı-pozu işləri oldu ki, başımı qaşımağa vaxtım olmadı. Axşama yaxın məni mühasibatlıqdan çağırdılar. Mühasibimiz quru qadın: “Gəl bura qol çək, müdirimiz sənə mükafat yazıb”, – dedi. “Bayramdı?” – soruşdum. Rəqəmlərlə işləyən əksər adamlar kimi, mühasib qadın da eyhamımı anlamayıb soyuq-soyuq: “Yox”, – dedi. Tərəddüd edə-edə qol çəkdim, o qol sonrakı həyatımın üstündən xətt çəkdi...

Böyük yazığın vəzifəsi get-gedə böyüyür, şöhrəti artır, mənə konveyer kimi gecə-gündüz yazır, yazır, yazırdım. Yazdıqlarım adına çap olunsa da, hərdən ona qoşulub ürəkdən sevinir, hərdən də özümə nifrət edirdim. Ürəyinin qanı ilə yazdıqların başqasının adıyla çap olunur, sənə mağmın-mağmın durub baxırsan. Nə var, nə var, o əclaf səlahiyyət sahibidir, dişləri köpək balığının dişlərindən də itidir, kəsdiyi başa sorğu-sual yoxdur, sənə çarəsizsən, onun tez-tez dediyi kimi, “heç kimsən”! Yox, özümə bəraət qazandırmıram, mən də hamı kimi bir parça çörəyə qane olub heç olmasa, ruhumu satmazdım. O yaddaş oğrususa tez-tez məndən soruşurdu: “Hələ ruhun ölməyib ki?..”. Ruhum yox, mən ölmüşdüm. Mən onun kölgəsinə çevrilmişdim...

KÖLGƏ... Yer üzündə mənim kimi yüzlərlə, minlərlə yaddaşsız, xatirəsiz, izsiz-tozsuz kölgələr dolaşır. Onları heç kim görmür, tanımır, xatırlamır. Çünki ölürlərin kölgəsi olmur!

Ruhumu bir gözü dünyaya şübhə ilə baxan, istedadsız, ruhsuz adama satır, əvəzində həyatımın əskikliklərini düzəldirdim. Evlənmişdim. Ev almışdım, bağ evim lap dənizin ləpə döyənindəydi. Maşınımı hər il dəyişirdim. Var-dövlətim hər gün məni keçmişimdən bir az da ayırırdı.

Yuxarı dairələrdə fırlanır, adlı-sanlı adamlarla tanış olur, çevrəmi böyüdükdüm. Onlar üçün ma-

raqlı adam olmasam da, gözəgörünməz dahiliyimdən zövq alırdım. “Böyük yazıçı” ruhumun işığında işıq saçır, oxucular mənim ruhumu oxuyur, mənim ruhumu sevir, amma yastıbaş ilanının qarşısında təzim edirdilər. Əvvəllər hekayələrini, romanlarını yazırdım, indi onun yerinə müsahibələri, elmi məqalələri, tənqidi yazıları da mən yazır, hərdən utanmadan adına tərcümələr də edirdim.

İllər bir-birini qovurdu. Mən zamanı, zamanın içində özümü itirmişdim. Bir dəfə şeytan məni dingildətdi, ondan xəbərsiz bir hekayəmi çap elədim. Təvazökarlıq etməyəcəm, hekayəm ədəbi mühitdə əməlli-başlı səs-küy saldı. Elə o gün, xoşbəxt olduğum o gün səbri daş çatladan “müqəddəs” məni yanına çağırıb xıssın-xıssın güldü, ünvanıma xoş sözlər dedi, işdən sonra qonaqlıq da verdi. Gecədən keçənə qədər yeyib-içib əyləndik. Düşünürdüm ki, o, şöhrətin zirvəsindədir, bir hekayəyə görə özünü alçaldıb xətir-hörməti tökməz, özünü kiçiltməz, günah etməz...

GÜNAH... Hər kəsin daddığı, hər kəsi dönə-dönə tövbə qarısına aparan, amma dövriyyədən çıxmayan hiss...

...O, gecə boyu güldü, vəfadən, sədaqətdən dəm vurdu, dostluq haqqında moizə oxudu, yaxşılıq haqqında yaxşı sözlər dedi, evə gələndə halım qəfildən pisləşdi. Elə bil bədənim, ruhum hissələrə ayrılır, bölünür, parçalanırdı.

O gecə yaddaşımı itirdim. Bütün öyrəndiklərim, oxuduqlarım, bildiklərim bir anda uçub getdi. Hər şeyi bağışlayan Tanrı, ruhuma xəyanətimi mənə bağışlamadı.

İllərdi, çarpayımda oturub ayaqlarımı yelləy-yelləyə yaddaşım da gəzişirəm. Yaddaşımın ayaqlarına nə sə olduğunu düşünürəm, ayaqları olsa, getdiyi kimi bir gün geri qayıdacaq. Amma onu da bilirəm ki, gedən qayıtmır...

İndi hər şey mənə həyatı xatırladır...

HƏYAT... qoca sehrbazın çubuğunun ucundakı illüziya köpüyü, siyənek balığının ülgüç kimi iti yelpənəkləri, molyuskaların göz yaşından “doğulan” mirvari dənəsi, sarıdimdik qaranquş balasının ilk cikkiltisi, özünə nəğmə deyən çayın zümzüməsi, hər kəsə yaşamaq və ölmək rolu verən istedadlı REJİSSORUN təbəssümü...

Həyat mənim kimi naşılını sevmir, mənə onu sevirəm, o mənə əbədiyyəti xatırladır...

İslam SADIQ

AŞIQ ƏLƏSGƏR VƏ AŞIQ ƏSƏD: İKİ BÖYÜK SƏNƏTKARLA BAĞLI İKİ BOYÜK YANLIŞLIQ

Aşıq sənətindən danışanda ilk yada düşənlərdən biri, bəlkə də, birincisi Aşıq Ələsgər olur. Aşıq Ələsgər sazı və sözü çox yüksəklərə qaldırdı və indi özü elə uca zirvədə oturub ki, hər yerdən görünür. O, sazın və sözün azman sənətkarıdır. Əgər Aşıq Ələsgərin iki kitablıq yox, bir kitablıq da yox, cəmi on-on beş şeiri gəlib bizə çatsaydı, onun yeri yenə həmin zirvə olacaqdı. Onun beş-on tənisinin və qıfıl-bəndinin hərəsi cild-cild kitablara dəyər. Onları düzüb-qoşan sənətkarı tarix hər zaman yetişdirmir. Ən uca zirvədə durmaq Aşıq Ələsgərin ana südü qədər halal haqqıdır. Bunları ona görə xatırladıram ki, bəzən başqa aşıqların şeirlərini Ələsgərin adına çıxırlar. Onun bunlara ehtiyacı yoxdur. Həmin şeirlərin yoxluğu Aşıq Ələsgərin aşıq sənətindəki və ədəbiyyat tariximizdəki yerinə zərər qədər də xələl gətirə bilməz.

Aşıq Ələsgərin aşıq sənətindəki xidmətləri təkcə saz çalıb oxumağı və söz qoşmağıyla bitmir. Onun ən böyük xidmətlərindən biri də çoxlu şeyirdlər

yetişdirməsidir. Hər bir sənəti yaşatmaq üçün onu gənclərə öyrətmək lazımdır. Yeri gəlmişkən, demək istəyirəm ki, aşıq sənətindən danışanların çoxu şagird sözünü daha çox işlədirlər. Bilmək lazımdır ki, şeyird və şagird sözləri mənaca, məzmunca, hətta şəkildə nə qədər oxşar olsalar da, onlar eyni söz deyil. Şeyirdlik şagirdlikdən tamamilə fərqlənir və aşıq sənətindən danışanlar şeyird sözünü işlətsələr, daha yaxşı olar. Ustad sənətkarlarımızın heç birinin dilindən şagird sözü çıxmayıb. Ustad sözünün yerinə müəllim sözünü işlətmədiyimiz kimi, şeyird sözünü şagirdləşdirməyə də ehtiyac yoxdur. Aşıq Ələsgərin Göyçədəki evi Aşıq məktəbinə dönmüşdü. Aşıq məktəbləri o zaman ustad aşıqların öz evlərində olurdu. Onlar şeyirdlərini öz övladları kimi evlərində saxlayırdılar. Şeyirdlər yalnız ustadları razılıq verəndən sonra sərbəst aşıqlığa başlayırdılar. Hətta bəzən öz ustadlarından uzun müddət ayrılırmıydılar. Məsələn, Aşıq Əsəd dörd illik şeyirdlik dövrü başa çatandan sonra da beş

il Aşıq Ələsgərlə bir yerdə aşıqlıq eləmişdi. Aşıq Ələsgər şeyirdləri haqqında özü deyirdi:

Adım Ələsgərdi mərdü–mərdana,
On iki şeyirdim işlər hər yana.

Əlbəttə, on iki Aşıq Ələsgərin bütün şeyirdlərinin sayı deyil. Bu şeiri düzüb-qoşanda onun on iki şeyirdi olub. Onun şeyirdləri arasında ikisi – daşkəndli Aşıq Nəcəf və tovuzlu Aşıq Əsəd öz istedadlarıyla daha çox seçilmiş, sevilmiş və tanınmışlar. Aşıq Nəcəfi 1918-ci ildə Göyçədə ermənilər kürəyinə qaynar samovar bağlayaraq görünməmiş, ağıla gəlməyən vəhşiliklə qətlə yetiriblər.

Mən yuxarıda “tovuzlu Aşıq Əsəd” cümləsini elə-belə yazmadım. Başlıqda dediyim iki böyük yanlışlığın biri məhz bununla bağlıdır. Ona görə bəri başdan bilirəm ki, “tovuzlu Aşıq Əsəd” cümləsi aşıq sənətinin araşdırıcılarını, Aşıq Əsəd haqqında yazanların çoxunu, bəlkə də, hamısını, hətta sazın-sözün yaxşı bilicilərini də təəccübləndirəcək. Bu, tamamilə təbiidir, çünki onların bir çoxu indiyə kimi Aşıq Əsədin tovuzlu olduğunu eşitməyib və oxumayıb. Əlimizdə olan yazılı qaynaqların əksəriyyətində Aşıq Əsəd göyçəli epitetiylə tanındılmışdır. “Aşıqlar” kitabının (tərtib edən S.Axundov) 1957 və 1960-cı il nəşrlərinin hər ikisində yazılıb: “Aşıq Əsəd Rzayev – (1875-1950) Basarkeçər rayonunun Qaraqoyunlu kəndində doğulmuşdur. Sonralar Azərbaycan Respublikasının Tovuz rayonuna gələrək orada yaşamışdır”. Sözsüz ki, bu bilgi çox yarımçıqdır. Onlara söykənib Aşıq Əsədin haralı olduğunu dürüst söyləmək mümkün deyil.

Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası kimi on cildlik motəbər, ensiklopedik qaynaqda yuxarıda deyilənlərə heç nə əlavə edilməmişdir. Yalnız adlar dəyişdirilmiş və mətn ensiklopediya qaydalarına uyğunlaşdırılmışdır. “Aşıq Əsəd Rzayev (1875, Göyçə mahalının Böyük Qaraqoyunlu k. (indiki Ermənistan SSR Vardenis r-nunun Əzizli k.)-1950, Azərbaycan SSR Tovuz r-nu). Azərbaycan aşığı. Aşıq Ələsgərin şagirdidir”. Göründüyü kimi, burada Aşıq Əsədin doğulduğu il və yerdən, öldüyü il və yerdən, Azərbaycan aşığı və Ələsgərin şeyirdi olduğundan başqa heç bir bilgi verilməyib. Aşıq Əsədin tam tərcümeyi-halını yazmaq üçün bunlar da çox azdır.

Teymur Əhmədovun tərtib etdiyi “XX əsr Azərbaycan yazıçıları” ensiklopedik məlumat kitabında verilmiş bilgilər də Aşıq Əsədi oxuculara hərtərəfli tanımaq baxımından bəs eləmir: “Rzayev

Əsəd Əhməd oğlu-aşıq, şair. 1939-cu ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü.

1874-cü ildə Qərbi Azərbaycanın Göyçə mahalının Böyük Qaraqoyunlu kəndində yoxsul kəndli ailəsində doğulmuşdur. 1931-ci ildə Azərbaycanın Tovuz şəhərinə köçmüşdür. Birinci Aşıqlar qurultayında ona Azərbaycanın ilk aşığı adı verilmişdir”.

Gözləmək olardı ki, Aşıq Əsədin kimliyiylə bağlı indiyə qədər buraxılmış yanlışlıqlar 25 cildlik Azərbaycan Milli Ensiklopediyasında aradan qaldırılacaq. Ancaq təəssüflə deməliyəm ki, belə olmadı. Mən Azərbaycan Milli Ensiklopediyasında bu cür çoxlu yanlışlıqlara yol veriləcəyini irəlicədən bildirdim. Ona görə iki dəfə akademik Tofiq Nağıyevlə görüşdüm. Onlara təmənnəsiz yardım göstərməyə hazır olduğumu bildirdim. Tofiq Nağıyevin cavabı bu oldu: “Bizim ensiklopediyada yanlışlıq ola bilməz”. Mən də istəyirəm ki, olmasın, ancaq artıq işi üzüm görmüş cildlərdə onlarla müxtəlif səpkili, az və ya çox dərəcədə önəmli yanlışlıqlara yol verilib. Aşıq Əsədlə bağlı məqalə isə daha çox kasadlığı və bəsitliyiylə seçilir. Hətta yuxarıda adlarını çəkdiyim qaynaqlardakı faktların da bir çoxu burada yoxdur. Həmin mətni olduğu kimi verirəm ki, oxucular da görsünlər: “Aşıq Əsəd (Əsəd Əhməd oğlu Rzayev: 1874, Göyçə mahalının Böyük Qaraqoyunlu k. (1989-cu ilədək Erm.SSR Vardenis r-nunun Əzizli k.)-27.4.1951, Tovuz ş.)-Azərbaycan aşığı. Aşıq Ələsgərin şagirdi olmuşdur. Klassik xalq şeiri formalarında lirik əsərlər yaratmışdır. Qoşma, gəraylı, deyişmə və müxəmməsləri (“Kimdən öyrəndin”, “Gəlincə”, “Eyləməz”, “Yadıma düşdü” və s.) aşıq poeziyasının kamil nümunələrindəndir. Mələhətli səsə, yüksək ifaçılıq qabiliyyətinə malik olan Aşıq Əsəd Azərbaycan dastanlarının, xüsusilə “Koroğlu”nun mahir bilicilərindən olmuşdur. 1938-ci ildə Moskvada keçirilən Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti ongünlüyündə iştirak etmişdir. 1939-cu ildə ilk dəfə H.Əlizadə onun şeirlərindən ibarət kitabça nəşr etdirmişdir”.

Azərbaycan Milli Ensiklopediyasındakı yazıda Aşıq Əsədin həyatıyla bağlı bir neçə mühüm faktın unudulması göstərir ki, mətni hazırlayan müəllif aşığın haqqındakı qaynaqlarla yetərinə tanış olmamışdır. Məsələn, mətndə Aşıq Əsədin Azərbaycan aşıqlarının ilk qurultayında Azərbaycanın birinci aşığı adına layiq görüldüyü, 1938-ci ildə Moskvada keçirilən Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti ongünlüyündə “Şərəf nişanı” ordeni aldığı, 1939-cu ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü olduğu,

sonralar Tovuz rayonunun Bozalqanlı kəndinə köçüb ömrünün sonuna kimi orada yaşadığı haqqında heç bir bilgi yoxdur. Halbuki bunlar Aşıq Əsədin həyatıyla bağlı çox mühüm faktlardı və ensiklopediyaçı onları gözdən qaçırmamalıydı. Azərbaycan Milli Ensiklopediyasındakı bu məqaləni oxuyanlar, sözsüz ki, Aşıq Əsədi yenə də tanımayacaqlar.

Akademik Həmid Araslı “Aşıq yaradıcılığı” kitabında Aşıq Əsəd haqqında geniş bilgi vermiş, Göyçədə doğulduğuna, sonralar Tovuzla köçdüyünə də toxunmuşdur: “Aşıq Əsəd 1875-ci ildə Basrkeçər rayonunun Böyük Qaraqoyunlu kəndində anadan olmuşdur. Əsəd gəncliyini burada keçirmiş, qocaman saz və söz ustası Aşıq Ələsgərdən dərslər almışdır. Sonralar Tovuzla köçmüş, ömrünün sonuna qədər də burada yaşamışdır”.

Qara Namazov Aşıq Əsədin haqqındakı bilgini aşığın öz əli ilə yazdığı arxiv sənədindən götürdüyünə görə onun yazdıqları daha dəqiq və inandırıcıdır. Qara Namazov yazır: “Aşıq Əsəd Rzayev (1874-1950) 1928-ci ildə aşıqların birinci qurultayında həyatı haqqında qeyddə yazır: “Atam Əhməd Rza oğlu Tovuz mahalının Bozalqanlı kəndindəndir. Tovuzda Süleyman bəyin muzduru olub, sonra onun əlindən qaçıb. Göyçənin Qaraqoyunlu kəndində 1874-cü ildə doğulmuşam. Mənim 12 yaşım olanda atam dünyadan köçdü. Bir neçə il muzdurluq elədim. Sonra Aşıq Ələsgərə 4 il şeyird oldum. 5 il Ələsgərlə bir yerdə aşıqlıq elədim. Sonra özüm şeyird götürüb məclislər keçirdim”.

Qara Namazov 1959-1967-ci illərdə AMEA Tarix İnstitutunun kitabxanasının və arxivinin direktoru olmuş, Aşıq Əsəd haqqındakı bilgiləri də onlarda saxlanan rəsmi sənədlərdən götürmüşdür. Sözsüz ki, həmin kitabxana və arxivdə belə sənədlər çoxdur. Məsələn, 1928-ci ildə Azərbaycan aşıqlarının birinci qurultayına çağırılarkən Aşıq Əsədə öz xətt ilə tərcümeyi-halını yazdırıblar və o sənəd Tarix İnstitutunun arxivindədir.

Qara Namazovun verdiyi tarixlər bir-birini yaxşı tamamlayır. Aşıq Əsəd 1874-cü ildə anadan olub. 12 yaş olanda atası dünyasını dəyişib, yəni 1886-cı ildə. Əsəd bir neçə il (?) muzdurluq eləyib. 4 il Aşıq Ələsgərin şeyirdi olub, sonra da 5 il onunla birlikdə aşıqlıq eləyib. Bu 9 ili də, təxminən 5-6 il muzdurluğu da onun 12 yaşının üstünə gələndə Aşıq Əsədin təxminən 26-27 yaşlarından müstəqil aşıqlığa başladığı tamamilə əqləbatandır.

Məhərrəm Qasımlı ilk əsərində Aşıq Əsədi bir neçə dəfə Göyçəli Aşıq Əsəd kimi təqdim etmiş, la-

kin sonralar aşığın yerini-yurdunu dəqiqləşdirmiş, Aşıq Əsədin adını Gəncəbasar aşıqları ilə bir sırada çəkmiş, Aşıq Əsəd Bozalqanlı yazmaqla həm də onun əslən Tovuzun Bozalqanlı kəndindən olduğunu vurğulamışdır. Məhərrəm Qasımlı arxiv sənədlərinə və Vəli Xulufunun 1929-cu ildə nəşr etdirdiyi “Koroğlu” kitabına baxsaydı, Aşıq Əsədin daha geniş, daha doğru və hərtərəfli tərcümeyi-halını yazsa bilərdi.

Aşıq Məhərrəm Hüseynli “Tovuz Aşıqları” kitabında Aşıq Əsəd haqqında geniş bir oçerk verir, doğru olaraq onu tovuzlu adlandırır. Lakin burada yanlış bilgilər də çoxdur. Məsələn, bir yerdə yazır: “Atası Əhməd kişi kəndin koxası imiş”. Bunun ardınca deyir: “Vaxtilə əslən Tovuzun Bozalqanlısından olan Rza kişi bu kəndin koxasının özbaşınalığına dözməyib, onu öldürüb və Göyçəyə qaçmalı olmuşdu. Burada yalnız Əhməd kişinin Aşıq Əsədin atası olduğu və Tovuzun Bozalqanlı kəndindən olduğu doğrudur. Rza onun atası yox, babasıdır, adı da Məhəmməd Rzadır. Digər bilgilər yanlışdır. M.Hüseynlinin yazdıqlarından belə çıxır ki, Aşıq Əsədin atası Əhməd kişi kəndin koxası olub. Digər cümlədən isə belə anlaşılır ki, Aşıq Əsədin babası Rza kişi öz oğlu Əhmədi (yəni guya kəndin koxasını-İ.S.) vurub öldürüb və Göyçəyə qaçıb. Əslində, Rza kişinin Aşıq Əsədin babası olduğunu mən deyirəm, M.Hüseynlinin yazısında bunu anlamaq üçün heç bir ipucu verilməyib. Buradakı dolaşıqlıq göz qabağındadır. Bu iş həqiqətdə belə baş verib: Aşıq Əsədin atası Əhməd kişi kəndin koxası olmayıb. Aşıq Əsədin atası Əhmədlə əmisi Ocaqverdi kəndin koxası Süleyman ağanı vurub öldürüblər və Göyçəyə qaçıblar. Bu davada Aşıq Əsədin babası Məhəmməd Rza (onun əsl adı belə olub) kişinin adı hallanmır və bəllidir ki, həmin vaxt Məhəmməd Rza kişi artıq dünyasını dəyişibmiş.

Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin 2020-ci ildə buraxdığı iki cildlik “Ozan-aşıq ensiklopediyası” kitabında da Aşıq Əsədin haqqında geniş bir məqalə verilib. Lakin bu məqalədə Aşıq Əsədin atası Əhməd kişinin və əmisi Ocaqverdinin kəndxuda Süleyman bəyi öldürüb Göyçəyə qaçdıqları və Əsədin də ona görə Göyçədə doğulduğu haqqında aydın bilgi verilmədiyindən ustad sənətkarın kimliyi haqqında bəzi məsələlər qaranlıq qalır.

Yuxarıda deyilən fikirlərin bir qismi yanlış olsa da, çoxu doğrudur, lakin yarımçıqdır. Ayrı-ayrı məqalələrdə Aşıq Əsədin həyatıyla bağlı müəyyən

doğru-düzgün fikirlər söylənsə də, faktlar verilsə də, onların heç biri bu böyük sənətkarın həyatı haqqında aydın və dolğun təsvir yaratmaq gücündə deyil. Yuxarıda sadalanan qaynaqlardakı bilgilərdə bir çox faktların çatışmadığı aydın şəkildə duyulur və Aşıq Əsədın kimliyi, daha doğrusu, haralı olduğu ilə bağlı dolaşlıqlığı da məhz bu kəm-kəsirlər yaratmışdır.

Hazırda bütün bu dolaşlıqları aradan qaldırmaq və Aşıq Əsədın tərcümeyi-halındakı boşluqları doldurmaq üçün əlimizdə olan ən dəyərli qaynaq Vəli Xulufunun 1929-cu ildə “Azərnəşr”də çap etdirdiyi “Koroğlu” kitabıdır. Bu kitab Vəli Xulufunun 1927-ci ildə yenə “Azərnəşr”də nəşr etdirdiyi “Koroğlu”nun təkmilləşdirilmiş ikinci nəşridir. Vəli Xulufu həmin kitaba Aşıq Əsədın ifasından yazıya aldığı “Koroğlunun Dərbənd səfəri”, “Dəli Koroğlu və Bolu bəy” qolları ilə yanaşı, aşığın öz dilindən eşitdiyi tərcümeyi-halını və bir neçə şeirini də daxil etmişdir. Sözsüz ki, Aşıq Əsədın kimliyini, əslin-nəslini, yerini-yurdunu onun özündən yaxşı bilən olmasdı. Ona görə aşığın dilindən yazılmış və sağlığında çap olunmuş bu bilgilərin doğruluğu heç bir şübhə doğurmur. Həmin tərcümeyi-hal olduğu kimi burada vermək ona görə lazımdır ki, yuxarıdakı yanlışlıqlar kitabdan kitaba köçürülə-köçürülə daha geniş yayılır və qarşısının alınması günbəgün çətinləşir. Vəli Xulufu yazır:

“Azərbaycan aşıqlarının ilk müsabiqəsində birinciliyi qazanan və Maarif Komissarlığının birinci nəmərini alan Əsəd Əhməd oğlu Aşırılı coğa (qomalğa) sındandır. Əslən Təuz dairəsinin Bozalğanlı kəndindəndir.

Əsəd əminin özünün dediyinə görə, bunun atası Əhməd Məhəmməd Riza oğlu və əmisi Ocaqverdi Məhəmməd Riza oğlu iki qardaş olublar. Bozalğanlı kəndi bəylik torpağında imiş. O zaman qayda belə imiş ki, hər kəndlinin arvadı sıra ilə gəlib bir həftə bəyin evində qalar, çörəyini bişirər, paltarını yuyar, qaravaşlıq edərmiş. Bunun növbəti bitəndən sonra o birisi kəndlinin arvadı gəlib, müftə-müsəlləm bəyə işləmiş.

Bir gün növbət Ocaqverdi Riza oğlunun arvadına gəlir. Bəylikdə gedən arvadlara nə qayırmışlarsa, bu kişinin namısına toxunur, arvadını getməyə qoymayı. Bahana eyləyir ki, mənim arvadım naxoşdur, həm də dağa köçəsiyik. Bu əhvalatdan sonra bəyin bununla arası dəyir. Aradan bir neçə gün keçir, bəy atlı göndərir ki, Əhməd gəlsin, bizim evi da-

ğa köçürsün. Bu da ismarlayır ki, növbət bizim coğanın deyil, hansı coğanındırsa, o köçürsün, mən niyə köçürürəm. Bu əhvalatdan sonra bəy ilə araları lap pozulur.

Ocaqverdi deyir ki, Əhməd, gəl köçək, dağa gedək. Bu işin üstündə bəylər bizi dolaşdıracaq, bizə bir xata dəyəcək. Bunlar köçüb evlərini aparır, Gözəlbulaq adlı yaylağa qoyurlar.

Dağdan qayıdıb gəlir, taxıllarını piçdikləri yerdə Süleyman ağa bunlara şər atır ki, siz məndən ixtiyarsız taxılı biçib, gizlədibsiniz: bunlar ha and içib yalvarırsa da, Süleyman ağa əl çəkməyir, bunlara söyür, aşıx Əsədın atasını döyür. Bu zaman əmisi Ocaqverdi beyqafil Süleyman ağanı vurub atdan yıxır, köpənətən döyürlər. Taxıllarını da buraxıb, yaylağa qaçır. Yaylaqdan arana qayıtmağa cürət etməyib, Göyçə mahalına aşır, orada qalırlar.

Aşıq Əsəd Göyçədə anadan olur, indi buna göyçəli Əsəd deyilməsinin səbəbi də budur. Hal-hazırda 45 yaşı vardır” (Xulufu Vəli. “Koroğlu”. Bakı. “Azərnəşr”. 1929).

Vəli Xulufunun verdiyi bilginin doğruluğu ona görə şübhə doğurmur ki, onları aşığın öz dilindən yazmışdır. Aşıq Əsəd 1928-ci ildə Azərbaycan aşıqlarının I qurultayında iştirak etmək üçün Bakıya gəlmişdir. Vəli Xulufu bu fürsəti əldən verməyib onun ifasından “Koroğlu” dastanının “Dəli Koroğlu və Bolu bəy” və “Koroğlunun Dərbənd səfəri” qollarını, həmçinin aşığın öz diliylə söylədiyi kimliyini, bir neçə şeirini qələmə almışdır.

Vəli Xulufunun verdiyi bilgilərin də bəzi açıqlamalara ehtiyacı var. Aşıq Əsəd ustası Aşıq Ələsgərdən ayrılıb müstəqil aşıqlığa başlayandan sonra, sözsüz ki, birbaşa dədə-baba yurdu, doğma Bozalqanlıya gəlməyib. Bir müddət Şəmkirin Bitdili kəndində qalmış, sonra Qazağa köçərək 1931-ci ilə qədər orada yaşamışdır. 1928-ci ildə Azərbaycan aşıqlarının I qurultayına da Qazaxdan gəlmişdir. Bəs Aşıq Əsədi əvvəlcə altı ay Şəmkirin Bitdili kəndində, sonra da təxminən on il Qazaxda yaşamağa vadar eləyən nə olmuşdur?!

Aşıq Əsəd məşhurlaşmışdı və onu hamı göyçəli kimi tanıyırdı. Vəli Xulufu onun kimliyi haqqında yuxarıdakıları yazana qədər Aşıq Əsədın Bozalqanlıdan olduğunu heç kim bilmirdi. Aşıq Əsəd də bunu gizli saxlayırdı, çünki ortada qan düşmənciliyi vardı. Aşıq Əsəd Şəmkirdə və Qazaxda yaşaya-yaşaya tez-tez aşıq paltarında Tovuz, Bozalqanlıya gələr, qocalarla dərhləşər, çox böyük ustalıqla

köhnə qan davasının unudulub-unudulmadığını öyrənməyə çalışdı. Yalnız həmin qan düşmənciliyinin tamamilə unudulduğuna, havasının çoxdan çəkilib getdiyinə əmin olduqdan sonra 1931-ci ildə Qazaxdan Bozalqanlıya köçmüşdür. Artıq gün kimi aydındır ki, Aşıq Əsəd Tovuz rayonunun Bozalqanlı kəndindəndir və bunu indən sonra inkar etmək mümkün deyil. Aşıq Əsədin haralı olduğu indən sonra hər yerdə düzəldilməli, təhriflərə son qoyulmalıdır.

Yuxarıdakı qaynaqlarda Aşıq Əsədin anadan olduğu ilin gah 1874, gah da 1875-ci il kimi göstərildiyini görürük. Hətta başqa qaynaqlarda onun 1883-cü ildə doğulduğu da göstərilmişdir. Öldüyü illər də eyni deyil. Onun gah 1950-ci, gah da 1951-ci ildə öldüyünü yazırlar. Aşıq Əsədin Vəli Xuluf-lunun yazdığı tərcümeyi-halında onun anadan olduğu il göstərilməyib. Vəli Xuluf-lu onun 45 yaşlarında olduğunu aşıqdan soruşmamış, yalnız öz təxmininə görə yazmışdır. Bu, böyük folklorşünasın öz təxmini fikridir və həmin rəqəmdə yanlışlıq var. Aşıq Əsəd özü Azərbaycan aşıqlarının I qurultayında yazdığı qeyddə 1874-cü ildə doğulduğunu yazdırsa, deməli, 1928-ci ildə onun 54 yaşı olub. Əgər Aşıq Əsəd özü 1874-cü ildə doğulduğunu yazmışdırsa, ondan daha dəqiq və inandırıcı fakt tapılmazsa, onun anadan olduğu il kimi məhz 1874-cü ili qəbul etmək lazımdır.

Ustad Aşıq Ələsgər və Aşıq Əsədlə bağlı ikinci yanlışlıq “Tellərin” gəraylısının başındadır. Bu gəraylı həm Aşıq Əsədin, həm də Aşıq Ələsgərin adına nəşr edilmişdir. Gəraylını ilk dəfə Vəli Xuluf-lu 1928-ci ildə Azərbaycan aşıqlarının I qurultayına gəldiyi vaxt Aşıq Əsədin öz dilindən yazmışdır. Gəraylı Vəli Xuluf-lunun 1929-cu ildə “Azərnəşr”də işıq üzgü görmüş “Koroğlu” kitabında Əsəd möhürbəndiylə çap olunmuşdur. Gəraylı beş bənddir və belədir:

TELLƏRİN

(gəraylı)

Gözəl, sənin nə vədəndi,
Kəsilib qısa tellərin?
Kəlağayın əlvan, qıyğac,
Üstündən basa tellərin.

Yanaqların güldür, solmaz,
Oxladın, yaram sağalmaz.
Gözün cəllad, qaşın almaz,
Bağrımı kəsə tellərin.

Yanında saxlasan qulu,
Gümüş bilək, nəzik əli.
Leylü-nahar, sabah yeli
Dəyəndə əsə tellərin.

Vəsfinə sözlər yaraşır,
Qolların boynundan aşır.
Kəhlik kibi qaqqıl-daşır,
Gəlibdir səsə tellərin.

Bağman ağlar bar ucunnan,
Xəstə ölür nar ucunnan.
Əsəd kibi yar ucunnan
Batıbdı yasa tellərin.

(Xuluf-lu Vəli. “Koroğlu”.
Bakı. “Azərnəşr”. 1929).

Bu gəraylını Aşıq Əsəd söyləyib və möhürbəndini öz adıyla bağlayıb. Vəli Xuluf-lu onun “1 may”, “Göycə mahalı” şeirlərilə bir yerdə “Tellərin” gəraylısını da “Koroğlu”-nün 1929-cu il nəşrinə daxil edib. Bundan sonra “Tellərin” gəraylısı Aşıq Ələsgərin 1937-ci ildə Hümbət Əlizadənin tərtib etdiyi kitabına daxil olunub. Gəraylı bu kitabda da beş bənddir:

Gözəl, sənin nə vədəndir.
Kəsilib qısa tellərin?
Kalağayın əlvan, qıyqac,
Üstündən başa tellərin.

Yanaxların güldü, solmaz,
Oxladın, yaram sağalmaz.
Qaşın cəllad, gözün almaz,
Bağrımı kəsə tellərin.

Şəkər sözü, şirin dili,
Gümüş bilək, nəzik əli.
Axşam, sabah səhər yeli
Dəyəndə əsə tellərin.

Vəsfinə sözlər yaraşır,
Qolların boynundan aşır.
Kəklik kimi qaqqıl-daşır,
Gəlibdir səsə tellərin.

Bağban ağlar bar ucundan,
Xəstə ölür nar ucundan.
Ələsgərtək yar ucundan
Batıbdı yasa tellərin.

Hər iki gəraylını yanaşı qoyanda aydın görünür ki, bir neçə sözün yazılışındakı (yanaxların-yanaxların; kibi-kimi; ucunnan-ucundan; kəhlik-kəklik) tələffüzdən gələn fərqləri nəzərə almasaq, cəmi iki sətirdə ayrıntılar var. Aşıq Əsəddəki “Gözün cəllad, qaşın almaz” misrası Aşıq Ələsgərdə “Qaşın cəllad, gözün almaz” və Aşıq Əsəddəki “Leylü-nahar, sabah yeli” misrası Aşıq Ələsgərdə “Axşam, sabah səhər yeli” şəklindədir. Birinci misranın Aşıq Ələsgərdəki, ikinci misranın Aşıq Əsəddəki yazılışları daha doğrudur. Səhər yeli axşam tellərə necə dəyə bilər? Aşıq Ələsgər kimi ustad belə yanlışlığa yol verməzdi. Digər misrada “Qaşın cəllad, gözün almaz” olmağı daha məntiqlidir. Burada sadəcə olaraq “qaş” və “göz” sözlərinin yeri dəyişik düşüb. Göz qabağındadır ki, onları iki ayrı-ayrı gəraylı adlandırmaq mümkün deyil.

Hüseyn Ariflə Mürsəl Həkimovun tərtib etdikləri “Aşıq şeirindən seçmələr” kitabında da “Tellərin” gəraylısı beş bənd olub, Aşıq Ələsgərin adına bağlanmışdır. Həm də Aşıq Ələsgərin digər kitablarındakı mətnlə onun arasında heç bir fərq yoxdur.

Maraqlıdır ki, Aşıq Ələsgərin 1956-cı və 1993-cü illərdə işıq üzü görmüş kitablarında gəraylının üçüncü və dördüncü bəndləri düşmüş, onun yalnız üç bəndi çap olunmuşdur. Aşıq Ələsgərin kitabının 1956-cı il nəşrindəki bu yarımçıqlığı onun haqqında ən dəyərli araşdırmanın müəllifi olan Xalq şairi Osman Sarıvəlli görmüş və öz əsərində buraxılmış bəndləri bərpa etmişdir.

Ən çox maraq doğuran odur ki, Aşıq Ələsgərin yaradıcılığını hamıdan yaxşı bilən, onun şeirlərini havasından, suyundan, nəfəsindən duyan nəvəsi İslam Ələsgər də “Tellərin” gəraylısının Aşıq Əsədin olmadığını heç vaxt dilinə gətirməyib.

Yuxarıda söylənənlər əsasında “Tellərin” gəraylısının Aşıq Əsədin, yaxud Aşıq Ələsgərin olduğunu təsdiqləmək çox da çətin deyil. Lakin ola bilsin, gələcəkdə bu gəraylının kimin olduğunu təsdiqləyəcək daha inandırıcı qaynaq tapılar. Ancaq hələlik, mənim fikrimcə, bu şeir Aşıq Əsədir. Bu fikri söyləməyə üç əsasım var: 1. Aşıq Əsəd kimi böyük sənətkarın ustadı Aşıq Ələsgərin şeirini öz adına çıxması heç cür inandırıcı deyil. Həm də Aşıq Əsəd bu şeirlə şöhrətlənməmişdi ki, onu əlindən alan kimi adını-sanını itirsin. Aşıq Əsəd özü ustadıydı, ustadının üzünə ağ ola bilməzdi. Heç bir ustad aşığından başqasının şeirini öz adına çıxmağı gözləmək olmaz və belə bir fakt Azərbaycan aşıq

yaradıcılığında qeydə alınmayıb; 2. İndiyə qədər aşıq yaradıcılığının araşdırıcılarından, ustad aşıqlardan, aşıq sənətinin dərin bilicilərindən heç biri “Tellərin” gəraylısının Aşıq Əsədin olmadığını söyləməyib. 3. Çox güman ki, Aşıq Əsəd bu gəraylını öz möhürbəndiylə yalnız Vəli Xulufuya söyləməyib, məclislərdə də dönə-dönə oxuyub. Bu halda əgər gəraylı, doğrudan da, Aşıq Ələsgərin olsaydı, saz-söz xiridarları Aşıq Əsədi əməlli-başlı qınağa tutar, onu el içində hörmətdən salardılar. Bunlar da olmayıb.

Bunlardan başqa, Vəli Xulufunun 1929-cu ildə nəşr etdirdiyi “Koroğlu” kitabını çox adam görməyib və oxumayıb. Aşıq Əsədin kimliyi ilə bağlı dolaşığı yaradan da elə bu olub. Vəli Xulufu 1937-ci ildə güllələndikdən sonra evindəki əlyazma və kitabları yığılıb aparılmış, çap olunmuş əsərlərinin oxunması qadağan edilmişdir. Belə olmasaydı, 1937-ci idə Hümbət Əlizadə Aşıq Ələsgərin şeirlər kitabını çapa hazırlayarkən bu məsələni aydınlaşdırardı. Özü də Aşıq Əsədin sağlığında bu işi eləmək daha asan olardı. 1937-ci ildə H.Əlizadənin “Tellərin” şeirini Aşıq Ələsgərin kitabına daxil etdiyini görüb Aşıq Əsədin susmağını onun öz böyük ustadına hörmətindən başqa cür başa düşmək, yozmaq olmur. Sumqayıtdakı bir toyda Məstan Günərin “Qaldı” qoşmasını aşıq Səməd Vurğunun adına oxudu. Məstan Günər özü də orada iştirak edirdi və bu məsələni açıb-ağartmadı. Bu da onun böyüklüyüydü və çox güman ki, Aşıq Əsəd də elə bu cür eləyib.

Aşıq Əsəd Koroğluxan olub. Koroğluxan yalnız Koroğlu kimi oxuyanlara deyirdilər. Görənlər danışdırdılar ki, Aşıq Əsəd mağarın bu başında ayağını yerə vurub nərə çəkərək Koroğlu havası üstündə nəyisə oxuyanda onun zil zənguləsi mağarın o biri başında otuzluq lampanı söndürürdü.

Son olaraq demək lazımdır ki, Aşıq Əsəd əslən Tovuz rayonunun Bozalqanlı kəndindəndir. Atası və əmisi kəndxudanı öldürüb Göyçəyə yaylağa gediblər və bir müddət orda qalıblar. Aşıq Əsəd də Göyçədə doğulub. Sonra da köçüb öz doğma kəndi Bozalqanlıya gəlib. “Tellərin” gəraylısını da Vəli Xulufu ilk dəfə Aşıq Əsədin dilindən onun öz şeiri kimi yazıya alıb və 1929-cu ildə “Koroğlu” kitabının ikinci nəşrinə daxil edib. Bu da göstərir ki, gəraylı Aşıq Əsədir.

Yevgeni ZAMYATİN (1884-1937)
Rus yazıçısı, təndiqçi və publisist.

ŞİR

(hekayə)

Hər şey fantastik hadisə kimi başladı: məhz qüdrətli heyvanlar şahı şir əməlli-başlı sərxoş olmuşdu. O gah dörd pəncəsi üstə büdrəyir, gah da yanlara doğru əyilirdi. Bu isə əsl fəlakət idi.

Şir Leninqrad universitetində təhsil almışdı, eyni zamanda isə teatrda balet üzrə statist kimi fəaliyyət göstərirdi. Bugünkü tamaşada şir dərisi geyinərək qayanın üzərində dayanmalı, baletin qəhrəmanının nizəsinin onu yıxacağı anı gözləməli idi; bu vaxt öldürülmüş şir qayadan kulisin arxasındakı döşəyin üzərinə yığılırdı. Məşqlərdə hər şey əla gedirdi – və birdən bu gün, məhz premyera günündə, pərdənin qaldırılmasına yarım saat qalmış şir elə bir oyun çıxardı ki! Ehtiyat statist (Səhnədə ikinci dərəcəli, sözsüz rollar oynayan, kütləvi səhnələrdə iştirak edən aktyor – X.N.) yox idi. Səhnəni ləğv etmək olmazdı: tamaşanı Moskvadan gələn Xalq Komitəsi sədri də izləyəcəkdi. Teatrın “qırmızı direktoru”nun kabinetində iclasa SOS çağırışı səsləndi.

Qapı döyüldü, kabinetə teatrın yangınsöndürəni Petya Jerebyakin daxil oldu. “Qırmızı direktor” (qəzəblənmiş direktorun rəngi indi, həqiqətən də, qızarmışdı) onun üzərinə şığıdı:

– Nədir, nə lazımdır? Vaxt yoxdu! Cəhənnəmə ki!

– Mən, yoldaş direktor... mən şirə görə gəlmişəm... – yangınsöndürən dedi.

– Şirə görə?

– Deməli, belə, bizim şir sərxoşdu, ona görə də, yoldaş direktor, mən şirin rolunu ifa etmək arzusunda yəm...

Ayların kirpikləri, mavi gözləri olurmu, bilmirəm. Əgər olursa, onda nəhəng, çuqun çəkmələr geyinmiş Jerebyakin şirdən daha çox ayıya oxşayırdı. Amma birdən möcüzə baş versə, onun içərisindən şir çıxsaydı, necə olar? O and içirdi ki, çıxacaq, çünki kulis arxasında bütün məşqləri izləmişdi, çünki hələ əsgərlik illərində “Çar Maksimilian” tamaşasında rol almışdı. Söhbətin pik anında isə rejissora çəpəki nəzərlə, qaşqabaqla baxan direktor Jerebyakinə dərhal əynini dəyişib sınağa yollanmağı əmr elədi.

Bir neçə dəqiqədən sonra musiqiçilər səhnədə surdınanın (Musiqi alətinin səsini zəiflətmək üçün alət – X.N.) sədələri altında “Şir marşı”nı səsləndirirdilər. Şir Petya Jerebyakin şir dərisində elə çıxış edirdi ki, sanki gözlərini Ryazan kəndində

deyil, Liviya səhrasında açmışdı. Amma sonda qayadan yıxılmaq lazım gəldikdə o, aşağı baxdı, elə həmin anda dili dolaşdı.

– Yıxıl da, lənətə gəlmiş... yıxıl! – rejissor quduzlaşmış pıçıltı isə ona fisıldadı.

Şir müti şəkildə aşağı çökdü. Kürəyi üstə möhkəm yıxılıb yerə uzandı, ayağa dura bilmədi. Görəsən, qalxa bilməyəcək? Yəni son anda yenə fəlakət baş verdi?

Onu ayağa qaldırdılar. Dərini soyundu, bənizi solmuş şəkildə kürəyini divara söykəmişdi, özü də utanaraq gülümsəyirdi. Amma üst dişlərindən birinin yerində boşluq yaranmışdı, ona görə də təbəssümü sanki qəmginlik saçırdı, həm də uşaqqasına qəmginlik (əslinə qalsa, aylarda uşaqlara məxsus nəşə var, düz demirəm?).

Xoşbəxtlikdən göründüyü qədər ilə ciddi heç nə baş vermədi. O, su istədi. Direktor öz kabinetindən bir stəkan çay gətirilməsini əmr etdi. Şir çayı içərkən direktor onu tələsdirməyə başladı:

– Hə, yoldaş, indi ki adını şir qoydun, dərini geyin. Geyin, geyin, qardaşım, tezliklə başlayırıq.

Kimsə əlində dəri ilə ortaya sıçradı, amma şir onu geyinmək istəmirdi: o, qəti şəkildə bəyan elədi ki, hökmən teatrdan bayıra çıxmalıdı. Axı bu nə fəvqəladə ehtiyac idi – izah eləməkdən imtina elədi, sadəcə utancaq halda gülümsəyirdi. Direktor bərk əsəbiləşdi. O əmr eləməyə, Jerebyakinə partiyaya namizəd göstərildiyini, onun zərbəçi olduğunu xatırlatmağa çalışdı, amma zərbəçi-şir qəti şəkildə sözünün üstündə dayanmışdı. Güzəştə getməli oldular, təbəssümü ilə parlayan Petya Jerebyakin teatrdan çıxıb harasa tələsdi...

– O hara getdi? – əsəbiləşdiyinə görə yenidən qızarmış direktor soruşdu. – Onun hansı gizli işləri var axı?

Qırmızı direktora heç kim cavab verə bilmirdi. Sırr ancaq Pyotr Jerebyakinə məlum idi, bir də, əlbəttə ki, hazırda oxuduğunuz bu hekayənin müəllifinə. Petya Jerebyakinin Peterburqun payız yağışının altında harasa qaçdığı zaman biz onun sirrinin yarandığı həmin iyun gecəsinə dönə bilərik.

Həmin gün gecə mövcud deyildi. Bu, hərbi əməliyyat zamanı yuxu ilə ayıqlıq arasında addımlamağı dayandırmadan bircə saniyəlik gözü açıq yuxulayan əsgərin mürgüsü kimi bir saniyəlik mürgülediyi gün idi. Kanalların çəhrayı sularında yıxılmış ağaclar, pəncərələr, sütunlar, Peterburq mürgü vururdu. Birdən yüngül küləkdən Peterburq

yoxa çıxır; onun əvəzində Leninqrad peyda olur, Qış sarayının başı üzərində, küləkdən oyanmış qırmızı bayraq dalğalanır, Aleksandr bağının barmaqlıqlarının yanında isə tüfəngli milis işçisi dayanıb.

Gecə tramvay fəhlələri milis işçisini hər tərəfdən əhatəyə almışdı. Petya Jerebyakin milis işçisinin təkəzə yumru, Ryazan almasına bənəzəyən sifətini görə bilir. Nəşə çox qərübə hadisə baş verir: milis işçisini əllərindən, çiyinlərindən tuturlar – nəhayət, fəhlələrdən biri dodaqlarını boru kimi irəli uzadaraq onun yanağından nəzəvişlə öpür.

Milis işçisi pörtür, qəzəbli şəkildə fiti çalır, fəhlələr qaçırlar. Petya Jerebyakin milis işçisi ilə üz-üzə qalır, milis işçisi isə küləkdən ürkmüş kimi qəfil yoxa çıxır: Jerebyakinin qarşısında Nevski prospektində inqilabın təyin etdiyi, milis papağı və köynəyi geyinmiş qadın milis işçisi dayanmışdı. Qara qaşları qəzəblə çatılmışdı, gözlərindən ildırım çıxırdı.

– Ayıb olsun sizə, yoldaş – Petya Jerebyakinə dedi, amma necə tonda dedi! O, çaşqın halda burnunun altında günahkarcasına mızıldanmağa başladı:

– Allah eşqinə, axı bunu mən eləmədim! Mən sadəcə evə gedirdim...

– Ay səni... Hələ adını fəhlə qoyub! – qadın milis işçisi ona baxırdı, özü də necə baxırdı!

Əgər burda – körpüdə lük olsaydı, teatr səhnəsində olduğu kimi, Jerebyakin lükə yıxılardı, beləliklə də, xilas olardı. Amma o, kürəyindəki qəzəbli baxışların müşayiəti ilə aramla getməli oldu.

Ertəsi gün yenə bəyaz gecə idi, teatrdakı növbətçiliyi bitmiş yoldaş Jerebyakin isə yenə də evə gedirdi, Aleksandr bağının barmaqlıqlarının yanında isə yenə də qadın milis işçisi dayanmışdı. Jerebyakin tələsik keçib getmək istəyirdi, amma qızın ona baxdığını gördü, utancaq halda günahkarcasına təzim etdi. Qız başını əydi. Amma dan yeri tüfəngin poladdan olan qara parıltılı hissəsini işıqlandıraraq çəhrayı rəngə boyadı. Jerebyakin bu çəhrayı tüfəngdən beş il əvvəl ona müxtəlif cəbhələrdən atəş açanların qarşısında olduğundan daha çox çəkinirdi.

O, qadın milis işçisi ilə ancaq bir həftə sonra danışmağa risk elədi. Məlum oldu ki, o da Jerebyakin kimi Ryazan quberniyasındandır, bundan başqa, Ryazan almalarını da xatırlayır. Bəs necə: həm şirindir, həm də azacıq acı dadır. Burda beləsi olmur...

Jerebyakin hər dəfə evə qayıdanda Aleksandr bağının yanında dayanırdı. Bəyaz gecələr tamam ağılı itirmişdi, gah yaşıl, gah çəhrayı, gah da bal rənginə bürünən səma bircə anlıq da qaralmırdı. Bağda qucaqlaşmış cütlüklər görünməmək üçün gündüzlər olduğu kimi kölgəlik axtarırdılar.

Bu cür gecədə yöndəmsiz, ayıyabənzər Jerebyakin qadın milis işçisindən soruşdu:

– Məsələn, siz milis işçiləri vəzifənizi yerinə yetirən zaman ərə gedə bilərsiz? Buna icazə var? Daha doğrusu, xidmət zamanı deyil, ümumiyyətlə, sizin xidmətiniz hərbi iş hesab olunur bilər.

– Ərə getmək nəyə lazımdır ki? – tufəngə söykənən milis Katya dedi, – biz indi kişi kimiyik: istəsək, belə də sevə bilərik...

Onun tufəngi çəhrayı rəngdə idi. Milis işçisi üzünü çırpınan səmaya qaldırdı, sonra Jerebyakinə tərəf baxaraq dedi:

– Məsələn, əgər o insan şeirlər yazmış olsaydı... ya da aktyor olsaydı, səhnəyə çıxardı, bütün teatr da onu alqışlayardı...

Alma: həm şirindi, həm də acıtəhər. Petya Jerebyakin başa düşdü ki, yaxşısı budur, getsin və bura bir də qayıtmasın: onun məsələsi həll edilmişdir...

Yox, həll edilməmişdir! Dünyada möcüzələr də olur axı! Məsələn, qeyri-adi hadisə baş verir – şir Tanrının təqdiri ilə sərxoş olanadək içir. Petya Jerebyakinin ağına gələn fikir isə onu direktorun kabinetinə aparır.

Bir sözlə, bütün bunlar artıq geridə qalıb: indi o, payız yağışı altında Qlinka küçəsinə doğru yürürdü. Bəxtindən ora teatrın yaxınlığında idi, yenə də bəxtindən milis işçisi Katya evdə idi. İndi o, milis işçisi deyildi – o, sadəcə Katya idi. Qollarını çirmələmiş Katya vannada ağ köynəyini yuyurdu. Qızın burnunda, alnında damcılar gözə dəyirdi, özü də o heç vaxt bu cür, yəni evdəki qədər qədər sevimli olmamışdı.

Jerebyakin onun qarşısına teatr biletini qoyaraq deyəndə ki indi tamaşada rol ifa edəcək, qız inanmadı. Sonra maraqlı gəldi. Sonra isə nə səbəbdənsə utanaraq çirmələnmiş qollarını aşağı saldı. Daha sonra isə ona baxaraq (özü də necə baxaraq!) mütləq gələcəyini dedi.

Teatrın zəngi artıq fasilə otağında, dəhlizdə, foyədə səslənirdi. Keçəl Xalq Komitəsi sədri lojada gözlərini qıymış halda pensnesinin arxasından

baxırdı. Səhnədə, hələ ki bağlı olan pərdənin arxasında balerinalar ətəklərini quşlarının suya enərək qanadlarını təmizlədikləri tonda qaydaya salırdılar. Şir Jerebyakinin yanındakı qayanın arxasında isə rejissorla direktor həyəcan keçirirdilər.

– Yadda saxla, sən zərbəçisən! Bax ha, tamaşanı korlama! – direktor şirin qulağına pıçıldadı.

Pərdə yuxarı qaldırıldı. Şirin qarşısında lampaların işıqlarının ardınca yuxarıdan aşağıya doğru ağ simalarla dolu qaranlıq səhnə açıldı. Çoxdan, o hələ Jerebyakin olanda səngərdən çıxan zaman qarşısında mərmilər partlayırdı, o titrəyir, kəndli şəkəri üzrə xaç çevirirdi, amma yenə də irəliyə doğru qaçırdı. İndi ona elə gəldi ki, bircə addım da ata bilməz. Amma rejissor arxadan itələyirdi, o isə artıq yadlaşan əllərini, ayaqlarını çətinliklə hərəkət etdirərək ləng şəkildə qayaya dırmaşırdı.

Şir qayanın zirvəsində başını qaldırdı, lap yaxınlığında isə ikinci yarusun lojasında, maneənin o üzündən boylanın milis işçisi Katyanı gördü: qız düz ona baxırdı. Şirin ürəyi bir-iki dəfə möhkəm vurdu! Və... dayandı. O bütünlüklə titrəyirdi. Bəs necə? Axı indi taleyi həll olunurdu – artıq nizə ona tərəf uçurdu. Budur! – nizə böyrünə dəydi. İndi yıxılmaq lazımdır. Bəs birdən yenə də lazımı kimi yıxılmasa, hər şeyi məhv eləsə? O, həyatda heç vaxt qorxmadığı kimi qorxdı, hətta səngərdən çıxanda da bu qədər qorxmamışdı...

Zaldakılar artıq səhnədə nəyinsə doğru getmədiyini başa düşmüşdülər: ölümcül yaralı şir qayanın başında hərəkətsiz dayanaraq aşağı baxırdı. Ön sıralarda rejissorun qəribə pıçiltı ilə “yıxıl da, tez ol, yıxıl!” deyərək qışqırdığını eşitdilər. Sonra isə hamı fantastik bir hadisəyə şahid oldu: şir sağ pəncəsini qaldırdı, cəld şəkildə xaç çevirdi və daş kimi qayadan yerə yıxıldı...

Bir an hər kəs donmuş vəziyyətdə qaldı, sonra isə zaldan mərminin ölümcül partlayışı kimi qəhqəhə qalxdı. Milis işçisi Katyanın gülməkdən gözləri yaşarmışdı. Qətlə yetirilmiş şir üzünü pəncələrinin içərisində gizlədərək ağlayırdı.

1935

Rus dilindən tərcümə edən:
Xatirə Nurgül

Xəyalə ZƏRRABQIZI
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

HİKMƏT HACIYEV: “FULYA ÖZTÜRK AZƏRBAYCAN XALQININ HAQQ SƏSİNİ DÜNYAYA ÇATDIRDI...”

Mustafa Kamal Atatürkün gözəl bir sözü var: “Azərbaycanın sevinci sevincimiz, kədəri kədərimizdir...”

Vətən savaşı ərəfəsində qardaş Türkiyənin mediası bizim media nümayəndələrimizlə çiyin-çiyinə çalışaraq Atatürkün bu sözlərini əməliylə təsdiqləmiş oldu. Bu mənada, qardaş ölkənin media mənsuclarına dərin təşəkkürümüzü bildiririk.

Fulya Öztürkün göstərdiyi fədakarlıqlar isə sözün əsl mənasında, alqışa və təqdirə layıqdır. Fulya cəsarəti ilə böyük bir qəhrəmanlıq nümunəsi sərgiləmiş oldu. Onun çəkdiklərinə baxanda adamın gözləri yaşarır. Əsgərlərimiz ön cəbhədə, Fulya isə informasiya cəbhəsində döyüşdü. Azərbaycan xalqının haqq səsinə dünyaya çatdırdı. Bir bacımız kimi, ablamız kimi Fulya bu gün Azərbaycan xalqının ən doğmasına çevrilib.

Bir də bu məqamda Rza qardaşımızın əməyini xüsusi vurğulamaq istəyirəm. Dəyərli Rza qardaşımız – Rza Diqqəti təkcə bu gün yox, hələ 90-cı illərin ən çətin sınaqlarında yanımızda olub, bizimlə olub, Azərbaycanın haqq səsinə çevrilib. Bu gün Rza Diqqətinin də gördüyü işlər bizim üçün olduqca əvəzsizdir” – deməklə **Prezident Administrasiyasının Xarici siyasət məsələləri şöbəsinin müdiri Hikmət Hacıyev** milli düşüncəli ziyalı kimi Vətən savaşında ürəyi bizimlə döyünən media mənsuclarının fədakar əməyini yüksək dəyərləndirir.

Millət vəkili Elşən Musayev isə Fulya Öztürkü türk dünyasının ən ləyaqətli jurnalisti kimi qi-

mətləndirir: “Fulya Öztürkə göstərilən diqqət və qayğı ona anasının südü qədər halaldır. Fulya Öztürk bu saygını təpədən-dırnağa qədər haqq edir. Ən lazımlı anda Fulya xanım Azərbaycan həqiqətlərini dünyaya çatdırıb, Bərdə terrorunu, Gəncə terrorunu dünyaya göstərməklə erməninin iç üzünü ifşa edib. Fulya çox gənc yaşında həyatını riskə ataraq minalanmış yerlərdə başından mərmilər yağa-yağa, güllələrin qarşısından keçərək bizimlə olub. Bir azərbaycanlı qədər azərbaycanlı olub, qarabağlı olub. Ona can sağlığı, yorulmaz fəaliyyətinə uğurlar arzulayırıq!

Bitməyən savaşın əbədi əsgəri...

Ölkəsində savaş gedən, hər gün cəbhədən şəhid xəbərləri gəldiyi bir dövəmdə yaşından asılı olmayaraq heç bir ananın gecəsi-gündüzü olmur... Körpələri uyutduqdan sonra barmaqlarımın ucunda otağı tərkdir və televiziya son xəbərləri izləmək istəyirəm... Və elə ilk dəqiqələrdən eşitdiyim xəbərin, aldığım travmanın ağırlığı ilə ekran qarşısında diz çökürəm... Həmişə rəngini mavi görməyə alışdığımız ekran bomboz dumana bürünür... İnsanlar həyəcan və təşviş içindədir... Ağlım baş verənləri kəsdirə bilmir... Bura Xocalıdırımı?! Beynimdə hadisələr və səslər bir-birinə qarışır...

Gənc bir türk qızı göz yaşları içində fəryad qoparır... Bir millətin faciəsinə səssiz qalan dünyaya üsyan edir, meydan oxuyur sanki...

“Gəncədəyik... Savaş bölgəsindən kilometr-lərcə uzaqlarda sivil insanların yaşadığı ərazilər

gecə yarısı ballistik raketlərdən atəşə tutulub, çoxlu sayda sivil insan həyatını itirib. Elə bu dəqiqələrdə körpə bir uşağı dağıntılar altından çıxartdılar. Körpə həyatını kayb etmişdi... Küçücükdü... Buz kimi soyuq cansız bədəninə toxundum... Əli əlimə deydi... Çox acı duyğudu... Əl boyda günahsız yavru-
ların öldürüldüyü bir dünyada mən nə anlata bilərəm ki?!” deyir və hönkürür...

Sözün bitdiyi yerdə... Bir savaş müxbiri gördüyü dəhşətlərin içində deməyə söz tapa bilmir... Göz yaşları bütün ürəyindən keçənləri, ru-
hundakı təlatümləri anladır onun yerinə...

Nədənsə savaş deyiləndə mən ilk olaraq həmin gecəni və o qızın göz yaşlarına qarq olan nurlu çöhrəsini xatırlayıram...

O, təkə medianın yetirdiyi vicdanlı bir müxbir deyil, o həm də bütün yönləriylə İnsanlığın ən mü-
kəmməl örnəyidir...

O, Azərbaycanın haqq səsinə çevrilən həqiqət və cəsarət simvoludur...

O, illərdir, Qərbin qulağını tıxayıb eşitmək istə-
mədiyi acı gerçəkləri bütün dünyaya hayqıran qızıdır...

O, müqəddəs savaşımızın yorulmaz mücahid-
lərindəndir...

O, sadəcə hərə meydanında əsgəri mücahiləni işıqlandıran bir savaş müxbiri deyil, ideoloji cəb-
hədə bizimlə çiyin-çiyinə dayanan, sağlam və milli məfkurəli gənc bir türk aydınıdır...

Qaranlıq bir gecəyari doğmuş aydınlıq günəşi kimi, bu məmləkətə zəfəri müjdələyən Qələbənin özü kimi gözəl bir qızıdır...

Zəfər yürüşündə iftixarla addımlayan Azər-
baycan əsgərinin, Qarabağı azad edən, Qarabağı Azərbaycan edən müzəffər ordunun qarşısında sayğıyla diz çökən, təzim edən ləyaqətli bir türk övlədir...

“Bir cihana dəyişməm... bu öksüz türklüyü-
mü!” deyərək təkə qoluna deyil, ürəyinə, ruhuna həkk etdiyi türk ay-uldusu, türklüyü – milli kimli-
yi ilə qürur duyan Azadlıq qədər uca bir qızıdır!..

O, Azərbaycanı ana-atası təkə doğma bilən, içindəki savaş ruhu, məğrur duruşu ilə heç kimə bənzəməyən onurlu türk qızıdır...

Bütün dünya susanda “Qarabağ Azərbaycan-
candır!” – deyərək hayqıran, başından mərmə yağa-

yağa “Azərbaycan Ordusu öz tarixi torpaqlarına sahib çıxmaq üçün adil bir savaş verir və biz də son nəfəsimizə qədər bu savaşda Azərbaycanın yanında-yız!” – deyən və ən təhlükəli məqamlarda bir addım belə yolundan dönməyən cəsur ürəkli bir qızıdır...

O, Qarabağ böyüklükdə sevincimizin adı, sevginin, alqışın, rəğbətün ünvanı, könüllərimizdə taxt quran qəhrəman bir qızıdır...

İnsanlığı, mərdliyi, savadı, nəcibliyi, insansevərliyi, fədakarlığı və içindəki ədalət duyğusu ilə seçilən əfsanə kimi qızıdır...

O, Arslan misalı türk xatunudur!

Savaş bitsə belə, hələ də ideoloji savaşda bizimlə olan, milli düşüncəli aydınlarımızla çiyin-çiyinə şərə qarşı vuruşan, mücadilə edən... Bitməyən savaşımızın əbədi əsgəridir...

O, Tanrının uca türk millətinə ərməğanıdır...

Cəsur ürəkli, böyük amallı, fədakar ruhlu, azadlıq sevdalı türkdür...

O, Fulya Öztürkdür!!!

Onu tanıdığım, ürəyinə, insanlığına, peşə vicdanına, ləyaqətinə, içindəki ədalət duyğusuna heyran olduğum gecədən təxminən 8 ay qədər bir zaman ötüb...

Gözəl bir bahar səhəridir... Varlığı ilə qürur duyduğum, nur üzlü, içindəki uşaq ruhu heç böyüməyən saf ruhlu, çocuq təbəssümlü əziz Fulyanın görüşünə tələsirəm... Bu 8 aylıq zaman kəsiyində çox şey dəyişib... Təqvimimiz Zəfər gününün, ruhumuz azadlıq günəşinin al şəfəqlərinə, qırmızı rənginə boyanıb...

Onu tanıdığım gün bir yaşını tamamlayan qızım isə artıq yeriməyə, yüyürməyə, yavaş-yavaş danışmağa başlayıb... Körpəni köksümə sıxıb məğrur-məğrur dalğalanan qoşa bayraqlarımıza baxa-baxa həyatımızdakı dəyişən şeyləri düşünürəm yol boyu... Dəyişməyən birçə şey var: Fulyanın bizə, Vətənimizə, insanlarımıza olan nəhayətsiz sevgisi...

Onu görəndə balaca Nərgizim özü kimi balaca addımları ilə Fulyanın qucağına qaçır, bapbalaca əlləri, qolları ilə ona sarılıb, “İyi ki, doğdun, abla!” deyir...

Kövrəlirik... Fulya Öztürkün Azərbaycan üçün etdiyi fədakarlıqlar bir film mövzusu, bir qəzet

yazısı, bir televiziya verilişi olsa belə, yenə də azdır...

Yenicə dil açan körpənin “iyi ki doğdun, abla!” deməsi, məsum baxışları ilə ona duyduğu heyranlıq, təmənnəsiz sevgi, bəlkə də, Fulyanın ən böyük mükafatıdır...

Bəlkə, o sevgi dolu baxışları ilə Nərgiz Gəncədəki, Bərdədəki qətlə yetirilən həmyaşıdları üçün susmadığına görə Fulyaya təşəkkür edirdi, anlamadıqları dünyada onları qoruyan, uşaqlar üçün titrəyən altun qəlbli bir mələyin varlığına sevinirdi... Kim bilir?!

Qucağımdaymış ölüm

(hekayət)

Qovrula-qovrula oyandı yuxudan. İçini ovan bir sızılı vardı canında. Dan yerinin ağarması ilə bu sızılı bir az çəkilsə də, yeri hələ göynəyirdi. Yuxunun içində canını məngənəyə salıb sıxan o hissi anlamağa çalışırdı. Nə görmüşdü yuxuda, anşıra bilmirdi. Eləcə bir burulğanın içində sürüklənir, canı sıxılıb-açılır, nəfəsi boğazına tıxanır, az qalırdı boğulsun. Ağlı silkələyən bu sarsıntının içində elə bil ürəyinin bir küncündə biri ona təskinlik verirdi ki, qorxma, sənə heç nə olmayacaq. Ancaq varlığını saran bu qorxu onun can ağrısından daha ötə bir hiss idi. Öz canı ağrısa, özünə bir şey olsa, bəlkə, heç bu qədər yandırmazdı onu. Amma bilirdi, hiss edirdi ki, bu ağrı onun özündən gəlir, ən əziz, ən doğma, canının hansısa bir parçasından gəlirdi.

Gəlib uşaqlarına baxdı, hələ oyanmamışdılar. Başlarının üstündə durub bu yuxunun bunlardan hansı ilə əlaqəli olduğunu anlamağa çalışdı, ancaq heç birinə qondurammadı bunu, yox, Allah uzaq eləsin, yuxudur da, Allah xeyrə calasın, deyib çıxdı. Ağlından yuxunu suya danışarlar, deyə keçirdi. Gedib axar suya danışdı, ancaq yüngülləşmədi. Öz-özünə yuxunu yozum aparar, hara yozarsan, elə də olar, dedi, mən də yaxşı tərəfə yozum, yaxşı olsun, niyə qara-qara düşünərək pis yozuram ki, dedi. Mən yozsam da, yozmasam da, olan olacaq, mənim fikrim, düşüncəm nəyi dəyişər axı?..

Səhər yeməyi hazırladı, uşaqları oyadıb hazırlaşdırdı, məktəbə yola salacaqdı. Ancaq heç cür aralana bilmirdi, elə bilirdi ki, onlardan aralansa, o yuxu çökəcək üzərlərinə, birinə bir şey olacaq. O buna dözə bilməzdi. İkisini də yan-yanə çəkib əllərinin hərəsini onların bir çiyninə qoyaraq uzun-uzun baxdı üzərlərinə, sonra yuxarıdan aşağıya, aşağıdan yuxarıya təkrar-təkrar süzdü, anlamağa çalışırdı, hansınınsa üzündə bir əlamət olmalı idi, mütləq olmalı idi. Bir xətt, bir cizgi, bir ifadə ona işarə verməli idi. Hansı, axı hansıdır bu yuxunun hədəfi? Heç nə başa düşmək olmurdu. Üzləri, üzlərinin ifadələri, hərəkətləri, danışmaları hamısı eyni idi, əvvəlki kimi idi, heç nə dəyişməmişdi. Qollarından tutub ciddi-ciddi tapşırırdı:

Ayişə NƏBİ

– Bax, ehtiyatlı olun, maşın olar, adam olar, özünüzü qoruyun, dərslərinizə fikir verin, – deyə hərgünkü tapşırıqlarını da verdi. Dallarınca baxdı, yox, elə yuxudur da, niyə özümü qara fikirlərin cənginə salıram. Sabah yuxusu yalan olar, deyiblər, mən də bu yuxunu sabaha qarşı görmüşdüm, heç nə olmaz, bu da keçər.

Gündəlik işlərlə başını qatdı. Hər gün elədiyi işləri artıq heç düşünmədən əzbər görürdü, nədən sonra nəyi edəcək, nəyi hara qoyacaq, kimin paltarı hara yığılmalı, kimin kitabları necə qoyulmalı, hamısı əzbər idi. Bunları edə-edə dilində bir mahnının ritmi ilə qalmışdı. Bunu ürəyində təkrarlaya-təkrarlaya dururdu. Bu ritm təkrarlandıqca elə bil sakitləşir, fikri bu ritmə qoşulub başqa tərəflərə gedir, yuxudan yayınırdı.

Yuxudan yayınır, dedimsə, üzə unudur, amma yaddaşının bir küncündə irinli yara kimi hərdən sızıldayır, həmən də unudum deyə, özünü ovudurdu.

Beləcə gün axşam oldu, hər günkü kimi, bu gün də ev əhalisi evə yığıldı, hamı sağ-salamat idi. Bu gün heç bir olağan üstü iş olmamışdı, hamı gününü hər zamankı axarı ilə bitirmişdi.

Ana narahatlığa səbəb yox, deyə düşündü, elə vayqayğı olmuşam, hər şeydən qorxuya düşürəm, bir yuxunu böyüdüb bütün gün onun təsiri altında olmuşam. İradə deyirlər, bu, iradə işi deyil, mən iradəmi toplayıb özümü güclü göstərirəm, içimdə bunun üçün o qədər enerji xərcləyirəm ki. Allaha təvəkkül, deyirlər, mənim təvəkkülüm tamdır, yəni “aman, niyə belə oldu”, “görən, necə olacaq” deyə, qorxu keçirsəm də, hər şeyin xeyirlisi deyib, “neylərsə, gözəl eylər” deyə, ümidləyirəm.

Ana günün bitməsiylə ümidlənen kimi oldu, amma içindəki içindəydi, içindəki yara qövr etməkdəydi. Adamın ətinə bəzən tikan batır, çıxarmaq istəyirsən, çıxmır, iynə ilə qurdalayırısan, barmağını eşirsən, tikanı iynənin ucuna taxdım, indicə

çıxaracam, deyirsən, amma çıxmır, hər dəfə bir az daha dərinə gedir, bir az daha ağrıdır. Baxırsan, üzdə heç nə görünmür, tikan dərinə işləyib, üstü örtülüb, amma içəridə öz işini görür, ovur ətini, elə bir haldaydı ana.

Qaranlıq çöküb axşamın işıqları yığışdı, hamı yatmağa hazırlaşdı. Artıq günün qadası sovuşdu deyə, bir az rahatlamış kimi idi. Ancaq kül altındaki köz öz işindəydi.

Ana hamını rahatlayıb özü də kiçik oğlunun yanında yatağa girdi. Bu uşaq ondan əl çəkmirdi, hər gecə anası ilə yatırdı. Ana da onun xətrinə dəymirdi.

Bu gün də nəvazişlə başını oxşayıb qucağına alıb yatdı. Ana uşağı qucağına alarkən onu hər şeydən qoruduğunu zənn edərək arxayınlaşırdı. Bu, ananın ən böyük silahı, daha doğrusu, qalxanı idi, uşaqları qayğı ilə çevrələyir və onları qoruduğunu sanırdı. Yorganı üstünə çəkib gözünü yumdu, uşaq çənəsinin altından anasının üzünə baxır, nəsə demək istəyir, amma susurdu. Ana təbii bir maraqla nə istəyirsən deyə soruşdu, uşaq bir şey istəmirdi, ancaq gözləri sözlü idi. Sözlü idi, amma heç nə demirdi, demək istəmirdi, sadəcə, uşaq özü də bilmirdi nə istədiyini, nə deməli olduğunu. Ananın narahatlığı uşağa da keçmişdi elə bil, ancaq fərq edə bilmirdi içindəkinin nə olduğunu. Yuxulu olduğuna baxmayaraq, gözləri iri açılmış və sanki dolu idi.

Anaya sığınıb yatdı. Ana bir müddət uşağın üzünə dəyən nəfəsinə fikir verib yenə anlaşılmazlıq içində “Allah kərimdir” deyib yatmağa çalışdı. Ancaq yuxu perik düşmüşdü gözlərindən. Səksəkə içində idi. Hər an uşağın nəfəsinin kəsilməyindən qorxurdu. Az qala nəfəsini sayacaq olurdu. Mən bir nəfəs aldım, o da bir nəfəs almalıdır. Mən bir nəfəs aldım, o, ikisini aldı. Aman, bu nədir, yoxsa uşaq tənqənəfəs olub? Bir az da diqqət elədi, yox, qaydasındadır, mən çox dərin nəfəs alıram, həmdə o axı körpədir, bəlkə də, ona görə tez-tez nəfəs alır. Özünü inandırır. Yox, bu nəfəs sayma mənim başıma hava gətirəcək. Hamı eyni nəfəs almalı deyil ki. Durub uşağın nəfəsini sayıram. Belə də şey olar, lap ağılımı itirmişəm. Bu, mistika-filan deyil, bu artıq ağılsızlıqdır, bir yuxudan ötrü bu cür həyatımı zəhərə çevirirəm. Bir yuxu nədir ki. Amma axı mənim yuxularım çox zaman düz çıxır. Axı məni uzun illərdir yuxularım idarə edir? Mən bəzən gördüyüm yuxunun təsirindən o qədər taqətsiz oluram ki, bütün gün heç bir iş görə bilmirəm. Yuxu sadəcə, bir illüziyadır mı? İnanmıram. Yuxu çox zaman bir xəbərçidir, bir idarəçidir, amma biz fikir

vermirik, anlamırıq, məna verə bilmirik. Məna verib yozanda adam eee haralara gedib çıxar.

Ana uşağın nəfəsinin ahənginə düşüb az qala gözləri yumulub yatacaqdı. Amma yatmırdı, yatmağa qorxurdu. Gözləri ağırlaşmış yumulmaq istəyəndə tez özünü toplayır, yuxunu qovurdu.

Həyatda ən şirin şey yuxudur. Uşaq vaxtı bir-birimizdən soruşurduq, həyatda ən şirin şey nədir, hərə bir şey deyirdi. Anadır, vətəndir, baldır, baladır, nə bilim, hərəyə görə bir şeydir. Kimsə yuxudu, dedi, ən şirin şey, güldük. Amma sonra düşününəndə gördüm, insan yuxusuz yaşaya bilmir, hər şeyi itirmək olar, amma yuxu itərsə, həyat davam edə bilməz. Yuxu adamı tutanda heç nəyə fikir verməsən, elə oturduğun yerdə mürgüləyir, gözünün acısını alırsan, əksi mümkün deyil. Demək, ən şirin şey elə yuxudur.

Ana da bu şirinlikdən qaça bilmədi. Bir tərəfdən də uşağın mışıl-mışıl yatışı, nəfəsinin narın ahənginə yenildi. Ananın gözləri yumuldu...

Gecədən nə qədər keçmişdi, bilmədi, bir vaxt ayıldı ki, yenə dəhşətli bir yuxu görüb. Yuxuda onu sanki nəhəng bir əl iki ovcunun içinə alıb yellədə-yellədə gah sıxır, gah açır. Hər sıxılında nəfəsi tutulur, ağı başından çıxır, canını tapşırır kimi olur, həməndə anda o əl ovcunu açır, ananın nəfəsi genişlənir, özünə gəlir. Bu bir neçə dəfə təkrarlandı. Sonra o nəhəng ovucun içində ovuc boyda qara tor vardı, əl açıq ikən o tora salınır, torda sıxılır, sıxılır, sıxıldıqca balacalıb top boyda olanda tor yığılıb onun qucağındakı uşağın yerinə uşaq kimi qucağına girir, bu dəfə də qucağında ikən onu ağrıdırdı. Harasının ağrıdığını fərq etmirdi, ancaq ağrının şiddətindən beyni donur, nə olduğunu unudur, özünün öldüyünü zənn edir, sonra ölmədiyini hiss edirdi. Özünün ölmədiyini hiss etmək onu hardasa bir az dincəldirdisə də, eyni anda bəs kim öləcək fikri eyni, hətta daha da bərk bir ağrı yaşadırdı.

Bu, açıq-aşkar bir ölüm ağrısı idi, həm də özünün deyil, yaxın bir insanın ölüm əzabının ağrısı idi. Ölümü yaşayan kimdirsə, bu an can çəkişir və can çəkişmənin əzabı onun canına hopur. Bu hissi çox keçirmişdi, artıq bu ona tanışdır. O bu tanış hissin qarşısını heç cürə ala bilmirdi, nə qədər iradəsini səfərbər etsə də, yayına bilmirdi. Harda bir adam ölsə, o ağrıyırdı. Bəlkə, uzaq, bəlkə, heç tanımadığı bir adamdı, ancaq sabah onun ölüm xəbərini eşidəcəkdi, ona heç dəxli olmayan adamların belə ölüm ağrısını o çəkirdi. Can üstündəki adam öldükdən sonra o rahatlanır, çəkdiyi əzab bir anda yox

olur, bir ilğim kimi çəkilib gedirdi. Ondan sonra o, ləzzətlə yuxuya dalır, bu əzab yorğunluğundan sonra yüngülləşirdi. Bilirdi ki, ölüm mələyi hardasa yaxınlarda gərdiş edir, yaxınlarda bir insanın əlini, ayağını yığır, canını başına dolayıb bu dünyadan çəkir, nəfəsini ovcuna yığıb daha bəsdir, artıq zamanı gəldi yığış gedək deyir, adam isə inadına ölmək istəmir, bu zaman ölüm əzabı daha dəhşətli olur, bu onu daha da çox ağrıdırdı.

Bəs indi bu saat ölən, ölüm ayağında olan kimdi, kimin əlini ayağını yığır ölüm mələyi, kimin nəfəsinin sayı tamamlandı. Bunu düşünərək ən yaxınlarını bir-bir düşündü, ölümü bir-bir hamısının üstünə qoydu, ölüm heç birini tutmadı, heç biri ölmə yapışmadı. Ölüm soyunulmuş paltar kimi töküldü hər birinin üstündən.

Gecənin qaralığına göz gəzdərək bu, dünyadan ölüb gedən əzizlərini düşündü, bəlkə, onlar məndən narazıdırlar, bəlkə, onları xatırlamıram, onlar məndən bunu – xatırlanmağı istəyirlər, ona görə də məni incidirlər.

Yox, bunlarla özümü aldatmayım, bu mənim başımda çatlayacaq, sabah ola, xeyirlərə açıla, görək nə olacaq. Sabah olan kimi gərək gözdə-qulaqda olam, yenə qohum-əqrəbadan biri getdi, görün kim getdi. Durub bu saatda da kimdənsə soruşmaq olmaz ki, adama dəli deyirlər, kimə deyəcəksən ki, bəs mən ölən adamı hiss eləyirəm, elə o saat dəli damğasını vururlar adama. Birtəhər dözüb sabahı gözləməkdən başqa çarə yoxdur. İstədi qolunu uşağın başının altından çəkib çıxarsın, axşamdan bu vəziyyətdə yatmışdı deyə, qolu qurumuşdu, uşaq da sanki ağırlaşıb, maşallah, böyüyür daha, qoluma ağırlıq edir, yoxsa mənmə yaşlanıram, uşaq qolumu heç yormazdı, bu gün sanki bir başqa cür ağırdı, yəqin, yatıb, ona görə belə ağırlaşıb, yoxsa qov kimi şeydi, nə canı-cələfi var ki. Qolunu çıxarmadı uşağın başının altından, alnına tökülən saçları barmaqları ilə yığdı, yana daraqladı, cıqqılı saçını hansı tərəfə darayırdı, hər dəfə yadımdan çıxır, hər dəfə onun saçını darayanda qız tərəfə ayırma, mən qızammı deyə, xətrinə dəyirdi. Amma mənim hər dəfə yadımdan çıxırdı ki, saçın qız tərəfi hansıdır.

Əlini üzünə vurdu, buza dönüb ki, xəstələ-nəcək, ev də soyuqdur, deyib yorğanı uşağın üstünə bir az da çəkdi.

Bir az daha keçdi. İçindəki narahatlıq azalmırdı. Durmaq istədi, əvvəlcə bayaqdan başladığı duaları içində oxuyub qurtardı, qoruyucu ayələri, bildiyi bütün duaların hamısını oxumuşdu, axırıncı-

sını oxuyub durum dedi. Yavaşca qolunu uşağın başının altından çəkdi, qolu quruyub taxtaya dönmüşdü, soyuqdu, fərqliydi. Anası qolunu çıxaranda uşaq həmişə çevrilib o biri yanı üstə dönər, oyanar, təzədən yatardı. Bu dəfə o oyanmadı, çevrilmədi, heç nəfəsini də dərmədi. Anaya bir şübhə gəldi, əlini alnına qoydu, bu nə yaman üşüyüb, yorğanın altında qucağımda bu niyə belə buza dönüb deyə, özü özündən soruşdu. Ürək eləmədi nəfəsini dinşəsin, qıymadı, heç ağlına da gətirmirdi ki,...

Sinəsi qalxıb-enmirdi. İlk gözünə dəyən bu oldu, yenə özünü qınadı, yorğan elə qalındı ki, uşaq neyləsin...

Əlinə, qoluna baxdı. Soyuqdu. Sinəsinə əlini qoydu. Soyuqdu. Boynuna, boğazına toxundu. Soyuqdu.

Ayağına baxdı. Soyuqdu. Dizlərinə qoydu əlini. Soyuqdu.

Soyuqdu. Həm də adamın əlini üşüdən, üşür-gələdən bir soyuq. Quru və soyuq. Dəhşətə gəldi. Bəlkə, xəstələnilib. Uşağa səsləndi, çağırırdı, oğlum, dur. Oyanmadı. Oğlum, bir gözünü aç.

Cavab gəlmədi. Bu niyə dinmir?

Dinmir. Dinmir.

Səsi yoxdur...

Nəfəsi yoxdur...

Oğlu yoxdur ...artıq.

Ana başına od yağdı, alov ələndi.

Demək, bütün bu qara gecə mənim qoynuma ölüm dolub, mən ölümlə qucaq-qucağa yatmışam, amma özümü aldadıb hardasa başqa yerdə, başqalarının canında aramışam ölümü.

Ey fələk, sənə gərdişin tərs getməzmi heç, mən aranı-turanı araşdırıb, görün kim ölüb deyə, adam axtarmışam, ölüm kimi caynaqlayıb, deyə, fələklərdə gedib gəlmişəm, amma öz qoynumda öz körpəmi ölüm mələyinin caynağından ala bilməmişəm, nə böyük bir qəflət yuxusuna dalmışam, bu nə yuxuydu, məni aldatdı, mənim özüm... öz əllərimlə balamı... ölüm mələyinə verdim, təkcə nəfəsi qaldı, hopdu mənim canıma.

Əlini sinəsinə çəkdi, dağlanmış sinəsinə. Balamın son nəfəsi sinəmə hopub, balam son nəfəsini mənə verib, mənə bunu anlamamışam, nəfəsimə qatıb ciyərimə çəkmişəm, amma fərqi olmamışam.

Ölüm, sənə onun canı canımı olacaqdı?! Mən ağılıma gəlməyən uzaqlarda axtarıram səni, ölüm, sən isə mənim qucağımdaymışsan... Ölümü qucaqlamışam....

ZƏNG

Kulək əsir... yağış yağır... otaq buz..
Hava elə darıxmalı havadır.
Zəng olunur telefona aramsız,
Mürgü döyən qaranlığı oyadır...

Deyinirəm öz-özümə arabir,
Telefonu qaldırıram tələsik.
Aman Allah, bu ki onun səsidir?!
Yanağımnda hiss edirəm nəfəsin.

Bir səs gəlir o üzündən dəstəyin...
Bir doğma səs qulağımı isidir.
Mən susduqca düşünürəm, elə bil
Hər naləmi daha aydın eşidir.

Mən susuram, pöhrələnir suallar,
Kədər yağır ürəyimə, sazaqlı.
Gözlərimdə avar çəkir xəyallar,
Aramızda neçə şəhər uzaqlıq.

Yarpaq kimi titrəyirik sən və mən.
Telefona qısılmış bu gecə.
Hüznü bir kədər yağır üzümdən,
Ümidlərdən asılmış bu gecə.

Söz tapmıram, nə danışım sənənlə?!
Nə danışım ölüm yağan üzümdən?!
Necə qovum bu sükutu dilimdən?!
Necə qovum xəyalını gözümdən?!

Necə deyim sol yanımda qəm-kədər,
Bənizimdə kök salıbdır qırıqlar.
Pəncərəmdə uğuldayır küləklər,
Evim soyuq, dayanmayıb yağışlar.

Beynim içrə neçə fikir hərlənir,
Sözlər yanır bu gecənin boyunca.
Öz-özümə deyinirəm ümidlə:
Yenə zəng et, yenə susaq doyunca.

Şəhriyar İBRAHİMOV
(Fransa, Lannion şəhəri)

ƏLVIDASIZ GEDİŞLƏR

Ayaq izin yetim qoyub bu mürgülü yolları,
Gözlərimin giləsində neçə payız yağışı...
Səmalara yetişmədi duamızın qolları,
Heç unuda bilmədim ki
Sevgi qoxan o sehrli, o şeirli baxışı...

İsidərmə gün işığı dağ-dağ olan ürəyi?!
Bir ömürlük ağır yükü həsrətinin azı da...
Xatirəmdə ləpələnir gözlərini süzməyin,
Vüsal yoxdu, bəlkə, elə
Eşqimizin qismətinə düşən bu kor yazıda...

Çiskin-çiskin gözdən axır könüllərin leysanı,
Bircə qutu ümid yox ki, alışdırım təzədən.
Gəl sevindir gözü yola səpələnən insanı.
döy qarımı, de ki, de ki,
Davam edək bu sevgiyə qaldığımız yerindən...

Bəs hardasan, üzümdəki intizarın memarı?
Hələ, vallah, gözümdədir süzə-süzə yerişin...
Bax! Səninçün hər gün evə gətirirəm yolları,
Axı olur, eşitmişəm –
Mütləq olur qayıdışı, əlvidasız gedişin...

ÖMRÜN QARA QUTUSU

Ayın yorğun baxışları cırmaqlayar səhəri,
Neçə doğma ayaq izi küçələrdə əriyər.
Gecələri yola verər tütünlərin zəhəri,
Göz yaşları yanaqlardan tuta-tuta yeriyyət...

Solaxaydan bir ağrı da sızıldayar beləcə,
Sonra-sonra buza dönüb sazaqlara qarışar...
Pəncərələr kölgəsində pərdələndir gedişlər,
Bir siqaret tüstüsütək uzaqlara qarışar...

Salam verməz sabahlara ötənlərin naləsi,
Hələ miskin şeirlər də bir az içki qoxuyar.
Qalmaz daha dodaqlarda təbəssümün ləkəsi,
Fələk sevgi ilməsindən bir “əlvida” toxuyar...

Bəlkə, qoymur ayrılıqlar sevgiləri ölməyə?!
Hər sevginin pıçıltısı bir təkliyə yoluxmaq...
Bir cüt zərif əl də olmaz gözlərini silməyə,
Ömrün “qara qutu”sunda susar neçə darıxmaq...

Susar, susar... bir nəfəslik ölüm dollar içinə,
Əcəl cansız bədəninə baxıb-baxıb utanar.
Qaranlıqlar yarıuçuq bədənsiz də keçinər,
Və beləcə təkadamlıq quru ömür uzanar...

ÜRƏK RƏSMİ...

Bu soyuq yoxuşun vüsali yoxmuş,
Sənə gələnlər yollar gözümdən keçir.
Ta ömrüm ötürüb payız təqvimin,
Ta sənə gəlmirəm özümdən keçib...

Yandırdım bu boyat möhnəti, yükü
Eh...bundan o yana yox olmaq olmaz,
Ovcumda bir qırıq son ümid büküb,
Həsrətin qoynuna yığılmaq olmaz...

Daha dodağımda can verir adın,
Bu bədən eşqimin yorğun cismidir.
Sənəmdə döyünən ət deyil, qadın,
Daş üstə çəkilməmiş ürək rəsmidir...

GET...

Gəl qucaqla payız vuran sevgini,
Yarım qalan arzuları bitir, get!
Xəyalımdan gülüşünün rəngini,
Bir də qara gözlərini götür, get!

Get deyirəm... taleyimə hönkürüb,
Ağ günümü apar qara saçında.
Saçlarının qoxusunu mən büküb
Həbs edərəm barmağımın ucunda.

Get... qəlbinin alışdığı ocağa!
Səndən heç nə istəmirəm... sağlığın...
Divarları qəm qoxuyan otağa
Bundan sonra nə qalacaq... yoxluğun...

Get... Sənsiz də dəf edərəm payızı...
Bir az qəlbi döyəcləyər həsrətin...
Şeirlərim topa tutar kağızı,
Qələm qusar sətir-sətir nifrətin...

Yavaş yavaş unudaram, bəlkə də...
Yavaş-yavaş alışaram təkliyə.
Təsəllini axtararam içkidə,
Yavaş-yavaş az baxaram şəklinə.

Üfürərəm sənsizliyin həsrətin,
Səfil-səfil dolanaram gecələr.
Qaçıraram yuxusunu zülmətin,
Yorğun düşər ayağımnda küçələr.

Eh... inanma... sənsizliyə dözüüm yox,
Sən də getsən, quruyarmı göz yaşım?...
Bilirəm ki, unutmağa gücüm yox,
Gözlərinə əsir düşüb yaddaşım.

Kim dağıdar gözümdəki buludu?
Kimdi mənim gülməyimə xiridar?
Dil tökərəm... qürurumu unudub,
Bilsəm əgər qalmaqına ümid var.

Yaşar SÜLEYMANLI

REİNKARNASIYA

*Müharibə qadınlara və kişilərə
eyni dərəcədə təsir göstərir. Lakin
bəzilərinin qanını, bəzilərinin isə göz
yaşlarını alır.*

Uilyam Tekerrey

Dünyanın bir çox ölkələrində olmuşam, onlarla şəhər gəzmişəm, amma hər dəfə ən böyük həyəcanı Vətənə dönüşümdə yaşamışam. Uzun ayrılıqdan sonra sevgilisi ilə görüşə tələsən bir aşiq kimi ürəyim çırpınıb.

Vətənə hər gələndə onun havası, suyu, mən-zərələri, insanları bir başqa cür gözəl, bir başqa cür doğma gəlir adama.

Təyyarədən enərkən pillələrdə dayanıb, dərin-dən nəfəs alıb bir müddət nəfəsimi saxladım. İlahi, elə bil Vətəndən ayrı qaldığım bütün bu illər ərzində ciyərlərim oksigenə həsrət qalıbmış.

Gənlik illərində, bir növ, qaçmağa çalışırdım Vətəndən, indisə əksinə, hər an geri dönmək üçün can atıram. Necə deyərlər, yaşlandıqca torpaq adamı özünə çəkir. Necə də yerində deyilib bu məsəl.

Hava limanı, zəruri prosedurlar, müştəri haraylayan sürücülər, taksi və üzü Bakıya şütümək...

...Bu da şəhər, onun doğma, əziz siması...

Ünvana çatmağa bir-iki kilometr qalmış taksi sürücüsündən maşımı saxlamasını xahiş etdim. Bu hüsnü üçün darıxdığım küçələri bir az piyada gəzib-dolaşmaq istədim.

Maşın dayandı. Kiçik əl çantamı götürüb taksidən endim. Bir anlıq ətrafa göz gəzdirdim. Hər yan necə də dəyişib. Baş göyləri dələn, göz oxşayan binalar, cənnət kimi güllü-çiçəkli park, yarımdan ötən qayğılı-qayğısız insanlar...

İlk dəfə gördüyüm bu həmyerlilərim mənə necə doğma gəldilərsə, az qaldım ən yaxınım kimi qucaqlayıb bir-bir hamısını bağrıma basım.

Saata baxdım, 12:30-u göstərirdi.

Dostum Rövsənlə görüşmək üçün əvvəlcədən ünvan seçmişdik, ünvana yetişdim. Budur, o da gülməyərək mənə sarı gəldi.

Rövsənlə dostluğumuzun çox qədim tarixi var, o qədər qədim ki, sanki başqa-başqa analardan əkiz doğulmuşuq, özümüzü dərk edəndən bir-birimizə bağlanmışıq.

Rövsən çox qərribə biridir, qərribə olduğu səbəbindəndir ki, qeyri-adi şeylər axtarışındadır hər zaman. Bəlkə də, onun bu qərribəliyidir özünü mənə dost kimi sevdirə bilməsi.

Qucaqlayıb görüşdük. İlahi, necə də yaşlaşıb dostum görmədiyim bu müddətdə. Başında bir dənə də olsa qara tük qalmayıb, saç-saqqal bəyazlara bürünüb. İstər-istəməz gözlərim doldu, onu sağ-salamat qarşımda görməyimə o qədər sevindim ki, söz ilə izah etmək mümkün deyil bu sevinci.

Aylar əvvəl o cəbhəyə yollananda 44 günün hər birində Allaha “dostumu qoru” deyə qürbətə dualar etmişdim, Allah da dualarımı eşitdi və budur, dostum sağ-salamat qarşımdadır...

Hal-əhvaldan sonra Rövsən Vətənə dönüşümü qeyd etməyi təklif elədi və tez də əlavə etdi: “Səni çox qərribə və çox ləzzətli yeməkləri olan bir

kafeyə aparacam”. Çox ac idim, tərəddüd etmədən razılaşdım, amma tək şərtim bu oldu ki, hesabı özüm ödəyim. Bic-bic gülümsəyərək “olsun” dedi. Düzü, bu “olsun”a bir az şaşırdım, mən tanıdığım Rövsən, ən azından “Elə şey olmaz, sən qonaqsan” deyərdi...

Bu, bundan sonrakı qeyri-adi hadisələrə bir giriş imiş, sən demə.

Bir taksiyə əyləşib yola düzəldik.

Əvvəllər əsgərlik sərgüzəştlərindən dayanmadan, həvəslə danışan dostum nədənsə bu dəfə müharibədə iştirakından heç danışmırdı, yol boyu fərqli mövzulara toxunsa da, əsas mövzu haqda bir kəlmə belə demirdi.

Sual etdim, “Nə əcəb müharibədən danışmırsan?” Dedi, İnan, 44 gün cəhənnəmdə keçib, o günləri unutmağa çalışıram, hələ də gecələr yuxumdan o dəhşətli səhnələr çıxır. Qollarımda can verən gənc oğullar, əli, qolu, ayağı qopmuşların fəryadı, başımıza yağış kimi yağan mərmilər, tükürpədən ah-nalə səsləri, yarım qalmış ömürlər, gündə neçə dəfə gördüyüm ölümlər... Dəhşət bir şeydir müharibə, inan, heç xatırlamaq istəmirəm o anları, bununla belə, hər saniyə gözümün önündə bir film səhnəsi kimi canlanırlar.

Sonra əlavə elədi:

– Mən bu haqda danışmasam da, getdiyimiz kafedə bir çox sualına cavab tapacaqsan.

Kafedə müharibə ilə bağlı suallara cavab tapacağı mənə o qədər qeyri-adi, əslində, ağılaşılmaz göründü ki, dostumdan aydınlıq gətirməsini təvəqqe eləmək istədim, amma elə həmin anda bir az xırıltıqarışmış səsiylə “Gəlib çatdıq” dedi.

Qarşısında dayandığımız kafenin adı “Ağdam” idi. Hərflərə vurulan rənglərdən sanki qan damcılayırdı. İzah edə bilməyəcəyim hissələr keçirdim bu mənzərəylə üzləşərkən.

İçəri daxil olduq.

İçərinin dizaynı da çox qəribə idi. Bir divarında Ağdamın 1993-cü il işğalına qədər çəkilmiş göz oxşayan şəkilləri, məscidləri, mədəniyyət sarayı, abidələri, o məşhur Çay evi, bir-birindən yaraşlıq binaları, bir divarında isə işğaldan sonra eyni binaların, eyni yerlərin dağıdılıb xarabalığa çevrilmiş şəkilləri... Qırılıb dağıdılmış məzar daşları, yerlə yeksan olmuş məzarlıqlar...

Kafenin sol divarı göz oxşadığı qədər sağ divar da ürək parçalayırdı. Bu şəkillərdəki xaraba-

lığın miqyası 1941-45-ci illərdə İkinci Dünya müharibəsi zamanı faşistlərin Avropa və SSRİ-nin şəhərlərinin yerində qoyduqları xarabalıqdan belə betər görsənirdi. Sanki Amerika atom bombasını Xirosimaya deyil, Ağdama atmışdı.

Kafenin baş divarında Ağdam şəhərinin şəhidlərinin şəkilləri vurulmuşdu. Altından isə qan damcılarını xatırladan rənglə rənglənmiş hərflərlə “Birinci Qarabağ müharibəsində 6 min şəhid, ikinci Qarabağ müharibəsində isə 47 şəhid verib Ağdam şəhəri” yazılmışdı. Şəkillərin tən ortasında Milli Qəhrəman Allahverdi Bağırovun böyük portreti vardı. Birinci Qarabağ müharibəsi şəhidi olan Allahverdi Bağırov Xocalı şəhəri erməni cəlladları tərəfindən işğal olunan zaman 1003 nəfəri düşmən əsarətindən xilas etmişdi. Onların da böyük əksəriyyəti qadınlar, qocalar və uşaqlar idilər. Buna görə də tək ağdamlıların deyil, bütün Azərbaycanın fəxri sayılırdı Allahverdi Bağırov.

Şəkillərə ürək ağrısıyla baxırdım, 1993-cü ilə qədər olan Ağdama və sonradan xarabalığa dönmüş bu gözəl şəhərin fotosalməsinə göz yetirdikcə, ələlxüsus sənə baxan yarıda kəsilmiş ömürləri əbədi olaraq fotoya dönmüş 6047 şəhidə diqqət etdikcə “insan burda necə yemək yeyə bilər” düşüncəsinin fikrimə hakim olması, əlbəttə ki, yersiz deyildi. Ürəyimdə bir xeyli Rövsəni qınayırdım da məni bura yemək yeməyə gətirdiyi üçün.

Keçib küncdə, bir masanın arxasında əyləşdik.

Tibb bacısı geyimində olan ofisiyent qız stola yaxınlaşıb menyunu təqdim etdi. Ofisiyentin ağ xələri sanki qana bulaşmış kimi bir neçə yerindən rənglənmişdi. Ölüm-itim, qan-qada izləri buranın əsas atributu imiş. Yaxşı ki, ofisiyent qız aralandı. Yoxsa ona sual edəcəkdik ki, bu zərif vücudunla bu boyda dərd məkanında necə duruş gətirirsən?

Menyunu götürüb nəzərdən keçirdim, Ağdamın tarixi, müharibədən əvvəlki və sonrakı halı haqqında geniş məlumat yer almışdı, sonda isə ingilis, rus və Azərbaycan dilində bir qeyd aparılmışdı. “Bütün bu məlumatların düzgünlüyünü internetdə axtarış verib yoxlaya bilərsiniz” – deyə.

Axır ki, düşüncələrimi gizləyə bilməyib “Ay Rövsən, burada insanın necə nəfəsi çəkib nə isə yeyə bilər?” – deyə sual etdim, o isə heç halını da pozmadan menyuya baxaraq “Buranın çox ləziz yeməkləri var, mən tez-tez gəlirəm, sən də dadına

baxandan sonra çox bəyənəcəksən” söylədi. Ürəyimdə müharibəyə və buna səbəb olanlara lənət oxuya-oxuya təşvişlə düşündüm ki, yazıq dostum müharibədə kontuziya-filan alıb, bəlkə? Bəlkə, ağ-lını itirib? Normal bir adam burada necə işləməli və nə isə yeyə bilər axı?

Bu fikirdən ürəyim də sıxıldı, dostuma hayıfım gəldi, ona nə cürsə kömək etmək yollarını aramağa başladım. Ürəyini sındırmamaq üçün sənə quruca “Nə istəyirsən, sifariş elə, mənim üçün bir fərqi yoxdur” dedim.

Əli ilə işarə edib ofisiyantı çağırdı:

– Bizə üç şiş quzu kababı, üç şiş döymə (Ağdamda lüləkababın bir növüdür – red.), lobyalı plov, çolpa çıxartması, alçalı qovurma, balba, qəlyə, göy kətəsi və iki şüşə Ağdam çaxırını gətirin.

– Ay Rövşən, bir belə yeməyi kim yeyəcək axı? – Təəccüblə soruşdum.

Gözünü menyudan çəkmədən “Quzu kababları bir başqa dadlıdır bunların, inan, bütün yeməklər çox xoşuna gələcək. Hələ üstəlik, evə də sifariş edəcəksən” deyib xəfifcə gülümsədi.

Tam təəccüblüydüm, nə baş verdiyini anlaya bilmirdim.

Az sonra ofisiyant iki ağzı bağlı qabı və iki stəkan da suyu qarşımıza qoyub əsgər salamı verərək gedəndə lap çaşmış qaldım.

Nə baş verirdi?

– Götür, soyutma, – deyərək dostum qaba işarə elədi. Könülsüz qabın qapağını qaldırdım, bir ədəd soyutma kartof və bir dilim də qara ilə boz rəngin qarışığı olan çörək var idi qabın içində.

Rövşən də qarşısındakı qabın qapağını açdı, eyni şeylər onun da qabına qoyulmuşdu.

Kartofu duzlayıb kiçik bir dişləm aldı və çörəkdən də kiçik bir qırıntı qoparıb ağzına qoydu, “Belə yeyəndə daha ləzzətli olur” deyərək əlavə etdi.

Gözümü döyərək ona baxırdım, “ye” deyərək işarə etdi.

Eynən onun kimi, kartofdan kiçik bir dişləm alıb, kiçik bir qırıntı da çörəkdən ağzına qoydum. Çox ac olduğumdan, ya nədənsə çox ləzzətli gəlirdi bunlar mənə.

“Arpa unundandır, 1992-93-cü illərdə bir çox qaçqını acından ölməkdən xilas edib bu çörək” deyərək dostum çörəkdən daha bir qırıntı da qoparıb ağzına qoydu.

Yeyib qurtarandan sonra onun ofisiyantı səsli-yib hesabı istəməsi özünü çox gözletmədi. Nə gizlədim, mən yemək prosesinin hələ davam edəcəyini düşünürdüm. Deyirdim, yəqin, bunlar sifətidir, gerisi də gələcək.

Ofisiyant içində hesab yazılmış vərəq olan qabı qarşımıza qoydu.

Açıb hesaba baxdım. Az əvvəl Rövşən sifariş etdiyi bütün yeməklərin adı hesabda qeyd olunmuşdu. Altda yazılmış məbləğ “84 manat” idi. Gözümü döyərək Rövşənə tərəf boylandım. “Hesabı ödə, sonra izah edəcəm” deyib qəmlicə gülümsədi.

Pulu çıxarıb hesabı ödədim.

“Arif burdadırmı?” deyərək Rövşən ofisiyant qızından soruşdu, “Bəli”, – xanım dilləndi. – “Xahiş edirəm, çağır, de ki, təzə müştəri gəlib, izah istəyir” deyərək mənə baxış atdı.

Düzü, hələ də heç nə başa düşə bilmirdim. “Bu Rövşən nə vaxt qəribəliklərindən əl çəkəcək?” deyərək ürəyimdə öz-özümə sual etdim.

(Daha onun qurduğu bu səhnəni bayaqki kimi ağılımı itirməsinə yozmurdu).

Az sonra 40-45 yaşlı bir kişi bizə yaxınlaşdı. Rövşənlə səmimi görüşəndən sonra mənə də əl uzadıb – “Adım Arifdir, bu kafenin sahibiyəm” dedi.

Çuxura düşmüş gözlərindən, üzündəki və alnındakı dərin qırıqlardan sanki kədər yağırı Arifin.

Üzünə baxanda içindəki kədəri görmək olurdu.

“Buyur, otur” deyərək Rövşən yanındakı stulda ona yer göstərdi. O da yüngülcə gülümsəyib əyləşdi.

– Hə, Arif qardaş, nə məsələdir bu kartof, bu arpa çörəyi, bu 84 manatlıq hesab? – deyərək sual etdim.

Tükləri seyrəlmiş başını qaşıyaraq Arif gözlərini şəhidlərin şəkli vurulmuş divara dikdi.

“Atam da onların arasındadır” deyərək barmağını şəkillərin bir səmtinə tuşladı. Həmin səmtə diqqət etdim. Elə Arif yaşlarında, ona bənzəyən biri boylandı şəkildən.

Kədərini səsinin qəhərində bürüzə verərək Arif nəql etməyə başladı:

– Rəhmətlik atamın Ağdam şəhərində “Ağdam” adlı kiçik bir kafesi vardı. Kiçik olsa da,

müştəriləri bol olardı. Hər zaman təzə məhsullardan hazırladardı yeməkləri rəhmətlik. Bu menyuda gördüyün bütün yeməkləri o kafedə də verərdilər. İndi bir çox ləziz xörəklərimizin adı da unudulub. Hər həftənin beşinci günü axşamı atam məni, anamı və kiçik qardaşımı o kafeyə aparar, bizim üçün xüsusi hazırlanmış köşədə əyləşdirər, sonra menyunu qarşımıza qoyaraq “istədiyinizi seçin” deyərdi. Bu, mənim və qardaşımın ən həzzverici məqamı olardı həmişə. İtəşə-boğuşa, deyə-gülə yeməkləri seçər və şəstlə ofisiyantı səsləyərdik. İndi düşünürəm ki, həqiqətən də, o günlər həyatımın ən xoşbəxt günləri olub. O zaman mənim 12, qardaşımın isə 10 yaşı olardı.

Beləcə, hər həftə atamın həyət qapısından içəri keçib “Hazırlaşın, kafeyə gedirik” deməsini səbirsizliklə gözləyərdik.

İçərinin havası, doğrudan da, ağır idi, ona sığışan hadisənin faciəsi tam hopmuşdu bura.

–...Gün gəldi, bizim də qapımızı kədər döydü. Qanlı müharibə artıq bir addımlığımızda davam edirdi. Evimizin divarları güllələrdən deşik-deşik olmuşdu. Evdə belə əyilərək hərəkət edirdik. Atam artıq kafeni bağlamışdı, amma kafedən gətirdiyi menyuları yenə hər beşinci gün önümüzə qoyar, “istədiyinizi sifariş edin” deyərdi. Biz isə, anamızın əvvəlcədən bizə tapşırdığı kimi, evdə anam hazırlayan yeməklərin adını çəkərək sifariş edərdik. Bir gün səhər tezdən atam durub hazırlaşdı, “kafedən bəzi şeylər götürüb gələcəm”, deyərək qardaşımı və məni bağrına basaraq hər iki yanağımızdan öpdü və getdi. Heç bir saat keçməmiş elə bir gurultu, elə bir nəriltili qopdu ki, deyərdin, yerlə göy birləşdi, dünya dağılıb viranə oldu. Qardaşım və mən çıxıraraq anamıza sarıldırıq, “Ay ana, bu nədir belə, bu nə gurultu idi?” soruşaraq hər ikimiz qorxudan ağlaşdıq. “Allah ermənilərə lənət eləsin, Allah onların bəlasını versin, raket atdılar şəhərə” deyərək anam da bizə qoşularaq ağlamağa başladı.

Arif azacıq susduqdan sonra qəhərli səsini arıtlayıb davam etdi:

– Az sonra qara xəbər qapımızı döydü. Atılan raketlərdən biri atamın kafesinin üzərinə düşmüşdü. Yazıq atamın hər tikəsini bir tərəfdən topalayıb dəfn etdilər.

Növbəti gün də bombardman səngimədi. Artıq şəhər, demək olar ki, tam işğal olunmaq üzrə

idi. Şəhəri tərk etməkdən başqa yol qalmamışdı. 15-20 dəqiqə toplanmaq üçün vaxtımız var idi. Yazıq anam, demək olar ki, evimizdən heç nə götürə bilmədi. Elə əl altda olan bir-iki bağlamamı götürüb, bizi də qoltuğuna vurub yük maşınına güclə yetirdi. İllərlə atamın və anamın içini yığıb doldurduğu ev artıq düşməyə qalacaqdı. Anam əvvəlcə evi yandırmaq istəsə də, sonra fikrindən daşınmışdı, insan illərlə öz əlləriylə qurduğu xanmanını necə yandıra bilər axı? Gedərkən evimizin qapısından asdığı qıfıllı anam öpdü, əlini atıb həyətdən bir ovuc torpaq götürdü, şalının ucuna töküüb düyünlədi. Hələ anamı bu qədər sınımış, bu qədər yerlə yeksan olmuş görməmişdim.

Qəhər nitqini titrətdi. Hiss olunurdu ki, Arif çətinliklə danışır.

–...Bir neçə saatlıq əzablı yoldan sonra gəlib Ağcabədi şəhərində yerləşən Türk Qızıl Ayı çadır şəhərciyinə çatdıq. Həmin günü ömrü boyu unuda bilməyəcəyim bir mənzərə ilə qarşılaşdım burada. Hər yandan ah-nalə səsləri göyə ucalırdı. Çadır şəhərciyi, demək olar ki, qadın, uşaq və qocalardan ibarət idi. Bir də şəhərcikdə qaçqınlara yardım üçün gəlmiş tək-tək türklər gözə dəyirdi.

Cəhənnəm istisi adamı yandırır qovururdu. Düzün ortasında qurulmuş bu şəhərcik, əslində, elə cəhənnəmin özü idi. Hər tərəfdən yurdu işğal olunmuş, evi yağmalanmış insanların lənət dolu fəryadları göyə yüksəlirdi. Qardaşım anama qısılib ağlamağa başladı. Anam da artıq özünü saxlaya bilməyib hönkürdü. Mən də onlara qoşulub ağlamaq istəyəndə atamın sözləri qulaqlarımda cingildədi: “Bax, Arif, mən olmayanda bu evin kişisi sənənsən, ananla qardaşını qorumaq sənənin boynuna düşür” demişdi rəhmətlik ölümə gedən gün. Anam və qardaşıma təskinlik vermək istədim, amma necə, nə deyim, təskinlik necə verirlər axı!?! Həmin gün acizliyin nə demək olduğunu anladım.

Arif azacıq susub yenidən nitqinə davam etdi:

–...İllər, aylar keçmişdi. Yerləşdiyimiz çadırdə artıq neçə yay yanıb, neçə qış donmuşduq. Hər günümüz əzabla başlayıb, hər günümüz əzabla bitərdi bu çadırdə. Anam ixtisasca tibb bacısı olduğu üçün bizim kimi qaçqın düşmüş çadır qonşularımızdan xəstələnən olanda iynəsini vurur, dava-dərmanını məsləhət görərdi. (Xəstələnən olanda deyəndə ki, heç bu şəhərcikdə sağlam canı olan bir nəfər də ol-

sa var idimi?! Biz buraya ilk gələndən üzü bəri tanıdığım neçələri bu çadır cəhənnəmində dünyasını dəyişmişdi. Yeni bir qəbiristan salınmışdı burada ölənlərin məzarları ilə). Qonum-qonşudan anam heç vaxt pul almazdı gördüyü işin qarşılığında. Onsuz da kimsənin pulu da yox idi. Amma anam razı olmasa da, kartofdan, arpa unundan az-az hədiyyə edərdilər bizə. Kartof və arpa unu şəhərcikdə ən bol olan məhsul idi o zamanlar. Başqa da bir şey tapılmazdı yeməyə.

Ofisiant qızın bayaq gətirib qabağımıza qoyduğu kartofla arpa ununun duruşu qayıdıb gözlərim önündə dayandı, o duruşun nisgilini yalnız indi duyduam. Arıfə danışmağındaydı:

—...Anam hər beşinci gün axşamı özü ilə gətirdiyi menyuları qardaşım ilə mənə qarşıma qoyar, “Atanız kafe üçün bazarlığa gedib, siz yeməklərinizi seçib sifariş edin, atanız gəlib gətirəcək sifarişlərinizi” deyərdi. Niyə bunu edirdi, anlamırdım. Hər dəfəsində də gözlərindəki yaş görməyə dəyər, özünü çadırdan bayıra atardı. Qardaşım ilə mən ağzımızın suyu axa-axa bir zamanlar iştaha ilə yediyimiz təamların adını oxuyaraq udqunardıq. Az sonra anam tibb bacısı geyimində çadıra daxil olar, “Hə, kim nə sifariş edəcək, deyin görək” söyləyərək zorla gülümsəyərdi. Mən quzu kababı, döymə, lobyalı plov, qardaşım isə basdırma, göy qutabı və şirniyyat sifariş edərdi. Anam, guya sifarişləri qəbul edirmiş kimi, əlindəki kağıza qeydlər edər və yenə də yalandan gülümsəyərək gedərdi. Az sonra əlində məcməyi ilə geri döner, hərəməzin qarşısına bir ağzı bağlı qab və bir stəkan su qoyar, “Buyurun, bu da sizin sifarişiniz” deyərdi. Qabın qapağını açanda hər dəfəsində eyni şey olardı içində, bir ədəd soyutma kartof, bir dilim də qara arpa çörəyi. Amma hər dəfəsində biz elə iştaha ilə yeyərdik ki, sanki dünyanın ən ləziz təamıdır yediyimiz. Sonralar qardaşım çox kiçik hissələrlə yeməyi təklif etdi. Belə axı daha uzun çəkirdi bizim qonaqlığımız...

Gözlərim yaşardı. Özümü zorla toxtatmağa çalışırdım. Əhvalat isə hələ bitməmişdi.

—...İllər ötdü, nəhayət, hər çətin gün sona çatdığı kimi, bizim də həsrətimiz, nisgilimiz sona çatdı. İkinci Qarabağ savaşı başladı. Mən də, qardaşım da dərhal könüllü olaraq cəbhəyə yollanmaq üçün adlarımızı Hərbi Komissarlıqda yazdır-

dıq. Səd heyif ki, bizə çağırış gəlmədi. 44 günlük vuruşlardan sonra Ağdam azad olundu. Bu xəbərə anamla qardaşım sevincdən hönkür-hönkür ağlayırdılar. Həmin günü atama verdim və ilk dəfə əməl etmədim. Bu illər ərzində bu qədər əzab-əziyyət çəkib bir dəfə də olsa ağlamayan mən anamla qardaşıma qoşulub doyunca ağladım. Bu, illərdən bəri içimə axıtdığım göz yaşlarım idi, indi sevincə dönüb içimdəki illərin həsrətini, nisgilini, qəm-kədərini yuyub bayıra atırdı. İki ay sonra hərbi dostlarıma köməyi ilə Ağdama getdim. Gedərkən anam qapıya vurduğu qıfılın açarını da mənə verib, “Bala, qıfılı qapıdan açarsan, düşmənlər yurdumuzdan qovulub daha, evimiz azaddır” dedi. İlahi, bu nə dəhşətdir, bu necə insanlıqdır, bu nə barbarlıqdır! Ağdamı görəndə gözlərimə inana bilmədim, bütün sevincim yerə çırpılıb çilikləndi. Uşaq yad-daşım qalan o cənnət məkan indi əsl viranəyə çevrilmişdi. Bir dənə də olsa dağılmamış bina qalmamışdı. Atamın məzarını ziyarət etmək istədim. Hərbi dostlarıma “Bu mənfurlar bütün məzarlıqları minalayıblar, çox təhlükəlidir” dedi. İsrar etdim. Bir “sapyor”u da özümü qoşub məzarlığa yollandıq. Məzarlığa çatanda dəhşətim birə min oldu. Bütün qəbirlər dağıdılmış, yerlə yeksan olunmuşdu. Sümük sümüyə qarışmışdı. Aydın görünürdü ki, bu alçaqlar məzarlığı traktorlarla şumlamışdılar. Nəinki burda bütöv məzar tapmaq, heç sınımamış bir sümük tapmaq belə mümkün deyildi. Göz yaşlarımı saxlaya bilmirdim. Tikəsi ələ gəlməyən atamın sümükləri də yüz yerə bölünmüşdü.

Məzarlıqdan ayrılıb evimiz olan məhəlləyə tərəf yön aldıq. Bax bu divardakı şəkillərin çoxunu o zaman özüm çəkmişəm. Bütün bu xarabalıqları bir-bir, ürək ağrısı ilə çəkmişəm.

Arif divardakı fotolara işarə elədi, üzr istəyərək durub piştaxtaya yaxınlaşdı, qrafından su töküüb içdi, yanımıza qayıdıb nitqini tamamladı:

—...Xarabalıqlar içində bir müddət dolaşandan sonra evimizi tapa bildim. Ev deyəndə ki, üç tərəfi dağılmış, demək olar, bir tək qıfıllı qapısı sağlam qalmış bir xarabalıq idi. Qapıya yaxınlaşıb eynən anam kimi qıfılı öpdüm. Bütün bu illər ərzində düşmənlər üzünə bağlı qalan, açılmayan qapımızı dəfələrlə öpdüm. Amma pas tutmuş qıfılı açmaq üçün uzun müddət tər tökməli oldum. Qıfılı açıb qapını birtəhər araladım və kandan içəri girib

“Gözəl evimiz, ata yurdum, yenidən xoş gördük, sən daha azadsan” deyərək sevincimdən dəli kimi bağırdım. İnanın ki, o xaraba qalmış evdən ayrılıb geri dönmək istəmədim heç cür. Hərbçi dostlarım məni zorla maşına əyləşdirib toxtaqlıq verdilər, “Darıxma, dövlətimiz Ağdamı elə bərpa edəcək ki, əvvəlkindən daha gözəl olacaq” deyərək dilə tutdular. Mənsə “Ağdam elə hala qoyulub ki, buranı yenidən abad etməyə ən azı milyardlar və çox-çox illər lazımdır” deyərək inamsızca dilləndim. Geri dönəndə bütün gördüklərimi anama və qardaşıma danışdım. “Ay ana, mən heç inanmıram ki, o xarabalıq yenidən abad olsun, biz də öz yurduмуza dönə bilək” söylədim. Mənim mərd və qürurlu anam nikbin danışdı, dedi, ay oğul, biz elə bir millətlik ki,

öz külündən yenidən doğula bilirik, çətin anda dövlət və millət olaraq bir yumruq kimi birləşib bir vücut ola bilirik. Dedi, görmədinmi, 44 günlük savaşa necə birləşib düşməni it kimi qovduq yurduмуzdan, indi də millət olaraq dövlətimizin yanında olub əlimizdən gələni etməliyik ki, yurduмуz tez zamanda abad olsun. Anam təklif də verdi, dedi: “Mən şəxsən bu gündən təqaüd pulumu dövlətin işğaldan azad olunmuş ərazilərinin bərpası üçün yaradılmış fonduna bağışlayacam”. “Bəs biz necə dəstək olaq, ay ana?” deyərək sual etdim. Anam bir az düşünüb “Mənim çox gözəl fikrim var” dedi və bu kafenin işləmə mexanizmini anlatdı. Bütün iç və çöl dizaynını da anam, qardaşım və mən birlikdə düşünüb hazırlamışıq. Həm Ağdam şəhəri haqqında məlumatlar, həm işğalı əks etdirən fotolar bilməyənlərə də bunu anlatmış olur. Kafenin aylıq gəlirindən məsrəfləri çıxıb qalan bütün pulu dövlətin bərpa fonduna keçiririk.

Nəhayət, sözünü bitirib bir müddət susdu Arif. Gözlərinə baxdım. İki damla yaş gilələnmişdi gözlərində.

Yanağımdan üzəşağı yaş süzülüyünün indi fərqi vardı. Eşitdiklərimdən içim paramparça olmuşdu. Nə deyəcəyimi bilmirdim.

Handan-hana özümə gəlib “Sizdə evə sifariş varmı, Arif qardaş?” deyərək soruşdum. “Əlbəttə, var” dedi. Əlimlə işarə edib ofisiyant qızı çağırdım. Qız yaxınlaşıb əsgər salamı verərək “buyurun” dedi. Söylədim, “Menyunuzdakı bütün yeməkləri sifariş edirəm, həqiqətən də, çox ləziz yeməkləriniz var” – deyib gülümsədim.

Arifin də üzündə xoş bir təbəssüm yaranmışdı.

Rövşənə baxdım, özündən razı baxışları ilə elə bil mənə deyirdi, dedim axı çox ləziz yeməkləri var “Ağdam”ın, mütləq xoşuna gələcək...

84 manat. 840 manat. 8400 manat. 84000 manat. 840000 manat.

Rəqəmlər gözümdə dolaşırdı. Birləşirdi, üst-üstə qalanırdı, təpə, dağ olurdu. Dağıntıların içindən abad bir şəhər çıxırdı...

Aygün YAŞAR

SEV

Lap ağrıyan dişini də,
Alınmayan işini də,
Kəc baxışlı qonşunu da
SEV...

Yarın zəhər dilini də,
Səni yoran dəlini də,
Mərddisə, düşməninini də
SEV...

Kədəri də, ələmi də,
Şair kimi zülümü də,
Hər nəfəsdə ÖLÜMÜ də
SEV...

İSTƏSƏM...

İstəsəm, mən səni
dəlicə sevərəm,
istəsəm, ağıllıca...
İstəsəm, Şirin kimi –
təmkinlə, səbir ilə,
ağıllandırıb sevərəm.
İstəsəm, səni də
dəli edib sevərəm.
İstəsəm, yanında qallam,
istəsəm, yadında.
İstəsəm, səndən gedib sevərəm.
Sənsizliyi qəlbimin dərin quyularına ağlayaram,
dilimi lal edib bağlayaram:
kəpənəklərə, balıqlara, ulduzlara deyərəm...
İstəsəm, səni mənsizliyə,
özümü sənsizliyə gömərəm.
İstəsəm, dünyaya car çəkərəm
səni sevdiyimi.
Səni sevdiyimi
təkcə sənə demərəm,
Təkcə sənə...

SUS

Bəs özün necəsən?
Özündən danış...
– Özüm ...
özümə yad,
hamıya tanış.

– Elə gözəlsən ki...
– Necə?
– Sadə su tək...
Adın son pıçıltım olsun,
ölüm qu tək.

– Sus!
Susqunluğun qədər
heç bir söz sehləmədi məni...
– Səssizliyi sevməzdim
sənə qədər.
Susdurdun,
saldın səssizliyin
sehrinə məni...
– Susss...

Aybəniz MƏMMƏDƏLİYEVƏ

ŞİRMAYI DİLLƏRİN NƏĞMƏSİ

Barmaqlar şirmayı dillərin üzərində gəzir... Döyüş yoldaşları pianonun ətrafına toplaşib dinməz-söyləməz əsgərin ifasını dinləyirlər. Dəhşətli atışma səslərindən sonra qulaqlar “Sarı gəlin”in həzin sədaları altda dincəlir sanki... – “Səni daha bizdən ala bilməzlər, əziz Şuşa!” – Bu anda 29 il əvvəl sahibinin azərbaycanlı olduğu bu evdə indi hər biri yumruğunu düyünləyib ürəyində belə söyləyir! Əsgərsə bir az əvvəl silah tutan barmaqlarının indi pianonun dilləri üzərində gəzdiyinə inana bilmir. Pəncərədən içəri dolan payız havası ruhunu təzələyir, çaldıqca çalmaq istəyir...

Döyüşçü dostlarından biri kənarda durub sakitcə bu təkrarolunmaz anları telefonun yaddaşına köçürür. Çox keçməyəcək, bu görüntülər ildırım sürəti ilə sosial şəbəkələrdə yayılacaq, televiziyalarda göstəriləcək...

* * *

Bu gün də axtardığını tapa bilməmişdi... Şəhərin ən böyük musiqi alətləri mağazasına baş vursa da, dost-taşıların verdiyi ünvanları bir-bir gəzsə də, o rəngdə, o səsdə piano çıxmamışdı rastına... Siyahısındakı son ünvan da baş çəkib korpeşman geri qayıdır Hicran xanım...

Yol boyu gözlərinin önündə doğma Şuşanın əsrarəngiz mənzərələri canlanır: Dalanlardan keçib, məhəllənin yuxarı başındakı evlərinə çatır, sevimli pianosunun qapağını qaldırır, həzin bir musiqi ifa edir, sonra... Sonra isə bütün bunların xəyal olduğunu duyub yanağından süzülən göz yaşlarını payız havasının soyutduğu əlləri ilə silir.

* * *

28 ildir, payızı bu yataqxanada qarşılayır. 28 ildir ki, həsrət dolu baxışları yataqxana pəncərəsindən uzaqlara zillənir. Orada uşaqlığı qalıb, artıq çoxunun dünyasını dəyişdiyi doğmalarının nəfəsi, səsi qalıb, bir də canı qədər sevdiyi, kədərini, sevincini bölüşdüyü, atasının hədiyyə etdiyi pianosu qalıb...

Sanki uzaqlardan səslər gəlir qulağına.

– Afərin, qızım! Birinci sinfi əla qiymətlərlə bitirmisən. Yaxşı oxuduğun üçün sənə bir sürprizim olacaq.

– Sürpriz? Nədir sürprizin, atacan?

– Deyə bilmərəm, əgər desəm, o, sürpriz olmaz ki! Özün görəcəksən...

Bir neçə gün keçdi. Fəhlələlər ağır bir qutunu evin ikinci mərtəbəsinə qaldırdılar. Qoruyucu taxta parçalarını söküb aləti qonaq otağının yuxarı başına yerləşdirdilər. Hicrana əsl sürpriz olsun deyə, nənəsinin öz əlləri ilə toxuduğu örtüyü pianonun üzərinə saldılar.

...Əlində dağın döşündən yığıdığı bir dəstə lələ ilə içəri daxil olub örtüyü qaldıran Hicran pianonu görəndə sevindiyyindən yerində donub qaldı. Axı neçə vaxt idi, musiqi məktəbinə getmək, piano çal-

mağı öyrənmək istəsə də, bunu atasına söyləməyə çəkinmişdi. Hərdən gedib qonşuları Gülnarın pianosunu “dınqıldadır”, sevdiyi nəğmələri bir gün öz alətində ifa edəcəyini düşünürdü.

Yeni dərs ilində imtahan verib musiqi məktəbinə daxil oldu. Müəllimi razı idi Hicrandan... “Yaxşı musiqi duyumu var... Dediklərimi tez qavrayır” – söyləmişdi atasına...

Həyat öz axarı ilə davam edirdi. Hər şey gözəl idi... Amma o ilin baharı Şuşaya qara gəldi. Şuşanın lalələri vaxtsız soldu, xarıbülbülün bağı qana döndü. Hicran sonuncu dəfə pianosunun qapağını qaldırıb hönkürə-hönkürə əllərini şirməyi dillərin üzərində gəzdirdi.

– Ay qız, tez ol, düşmən gülləsinə tuşmu gəlmək istəyirsən?

– Ana, ana, mən pianomsuz necə yaşayaram?

– Qızım, biz geri qayıdacağıq, mütləq qayıdacağıq. Gəl, tez ol.

– Qoy heç olmasa not dəftərlərimi götürüm...

...Sonralar Hicran müəllimə məskunlaşdığı şəhərdə təhsil alıb musiqi məktəbində dərs dedi. Amma öz pianosunu unutmadı, heç unutmadı...

* * *

Hicran müəllimə xəyalından ayrılıb televizorun səsinə qaldırdı.

Bu dəfə əsgər möhtəşəm himnimizi ifa edir pianoda. Şuşa işğaldan azad olunduqdan sonra onsuz da sevincdən uçmağa qanadı olmayan Hicran müəllimə gözlərini ekrandan ayırmır. Bu səs, bu avaz ona çox doğmadır, çox tanışdır. Bir qədər də yaxınlaşır ekrana...

– Odur, dəqiq odur!.. Mənim pianomdur... Barmaqlarına qurban olum, ay oğul! Kaş yanında olaydım... Kaş mən də toxunaydım o dillərə... Vəndallar hər tərəfi tar-mar ediblər. Yaxşı ki, vəhşilər heç olmasa pianoma dəyməyiblər.

Bu bahar bir başqa bahar oldu... Şuşanın lalələri bu il daha parlaq açdı... Xarıbülbül dağlardan əsən mehdən asta-asta titrədi, sevincini hər kəsə bəyan etdi. Hicran müəllimənin öz doğma pianosunda ifa etdiyi qələbə nəğmələri bu ayrılığın sona çatdığını, bir daha bitməyəcəyini aləmə car çəkdi... Şirməyi dillərdən süzülən zəfər nəğmələri innən belə heç vaxt susmayacaq...

NAXIŞ

Elşad hay-küylə dərsdən çıxan uşaqlardan ayrılıb məktəbdən bir qədər yuxarıdakı parka sarı götürüldü. Nə parkdakı gömgöy otların üstündə uzanıb göyə baxmağa, nə də parkda yenicə quraşdırılmış yelləncəklərdə yellənməyə həvəsi vardı. Birinci mümkün olsa da, ikinci onun üçün bir qədər həlli qəliz məsələ idi. Pulu nə gəzirdi yelləncəyə verməyə? Atası Baxış kişi ailəni güclə saxlayırdı. Bazarda süpürgəçilik eləməklə gəl beş uşağı dolandır görüm, necə dolandırırısan? Tifillər bir qarnı ac, bir qarnı tox günlərini keçirirdilər. Üstəgəl, onların əyin-başı, kitab-dəftəri. Biçarə Baxış... Çatdır bunlara pulu görüm, necə çatdırırısan?! Bayramlar yaxınlaşanda lap diltorçuluq basırdı Baxış kişini. Bayraq pulu, şar pulu, nə bilim, nə pulu?! Baxış kişi özünə çox yük olmasın deyə, bayramqabağı arabir hər uşağa 5-10 qəpik pul verib bərk-bərk tapşırırdı ki, bu pulu parad üçün saxlasınlar. “Pervı may”da hamı rayon mərkəzinə çıxanda xərcəlməyə qəpik-quruşları olsun ki, başqa uşaqların yanında sıxılmasınlar.

Elşad da bu qəpikləri yığıb, yığıb bir manat eləmişdi. 1 manata da 3 ədəd 30 qəpiklik lotereya bileti alıb gizlətməmişdi həndəsə kitabının arasında. Girəvə düşən kimi vərəqləri aralayıb baxırdı, görsün, biletlər yerindədir, ya yox?! Elşadın orğun-orğun çantasına baxmağından şübhələnən kiçik qardaşı “çüvəllağı Bəkir” kitabın arasında qız şəkli görmək ümidiylə hamı yatandan sonra gizlicə səhifələri açıb orada başqa mənzərə görəndə xəbəri canına yel dəyməmiş atasına çatdırmışdı. “Əşi, hardaydı bizdə o bəxt, ay oğul?” – deyə Elşadı möhkəmcə məzəmmət eləmişdi Baxış kişi, “1 manata 3 çörək alıb bir öynəni yola verərdik. Yoxsa manatı aparıb tullamısan küçəyə” – demişdi.

Çox keçmədən gündəlik qayğıları ailəyə lotereya söhbətini unutturmuşdusa da, Elşadın fikri-zikri biletlərin yanında idi. Gah biletlə udduğu fotoaparata şəkil çəkir, gah da evlərində yuxarı başda qoyduqları televizorda “Nu, poqodi”yə baxırdı.

Beləcə, xəyalında cürbəcür mənzərələr yara-daraq günləri sayırdı.

Eşitdiyinə görə, Bakıda artıq tiraj oynanılmışdı. Amma ucqarda yaşadıkları üçün tiraj dərc olunan qəzet hələ rayonlarına gəlib çatmamışdı. Ona görə də Elşad hər gün dərsdən çıxanda parkın qarşısındakı köşkə baş vurur, qəzetsatan Vəli dayıdan tiraj çıxan qəzetin gəlib-gəlmədiyini soruşurdu. Bu çəlimsiz oğlanı Vəli dayı artıq tanıyırdı. Köşkə gələcəyi vaxtı da bilirdi. Onu görə kimi barmaqlarının ucuna qalxıb nəsə soruşmasına heç imkan vermədən “hələ gəlməyib” – deyə başını bulayırdı. Bu dəfə tirajı görəndə bir qəzet ayırıb Elşad üçün saxlamışdı. Bilirdi ki, uşaq dərsdən çıxan kimi təntiyə-təntiyə özünü köşkə yetirəcək.

– Vəli dayı, tiraj çıxıb? – deyə Elşad köşkün balaca pəncərəsindən boylanıb qəzetsatana səsləndi. Vəli dayı satılmayan qəzətlərin arasında gizlətdiyi “Kommunist”i götürüb Elşada uzatdı. “Hə, ay bala, çıxıb. Al, bu da sənin qəzetin...” Elşad xeyli vaxtdı şalvarının cibində gəzdirdiyi 5 qəpiyi Vəli dayıya uzadıb, “Zdaçı lazım deyil” - deyərək qəzeti əlinə alıb tələsik parkın içərisinə doğru qaçdı.

Çinarın kölgəsindəki skamyada yerini rahatlayıb çantasından həndəsə kitabını çıxardı. Vərəqlərin arasından gündə yüz yol gözücü baxdığı lotereya biletlərini çıxardı. Əslində, biletlərin seriyalarını da, nömrələrini də əzbərdən bilirdi. Amma yenə də hər ehtimala qarşı biletləri əlində tutub, “Kommunist”in tiraj olan səhifəsini açıb skamyanın üstünə sərdi. Həyəcandan əlləri titrəyə-titrəyə bir-bir biletləri yoxlamağa başladı. “Seriya, nömrə, bu heç... Seriya, nömrə... bu da heç. Pah atonnan, az qala udmuşdum. Atalar üçdən deyib”. Yenidən gözlərini uzun-uzadı gah biletə, gah da qəzetə zillədi. “Ola bilməz, ola bilməz. Qoy bir də baxım. Yox, yox, səhv etmirəm. Gözlərimi yaxşı-yaxşı silim. Olduğu kimidir. Hə... Hə... Udmuşam! Udmuşam!”

Qara şriftlə yığılıb başqa uduşlardan fərqləndirilən seriya, nömrə – “Vaz-211”. Bir qəzetə, bir də biletə baxdı Elşad. Səhv eləməmişdi. Avtomobil udmuşdu. “Ürəyimə dammışdı ki, udacam, mütləq udacam”. Əvvəl özlüyündə, sonra bərkədən bu sözləri söyləyən Elşad nə edəcəyini bilmədi. Nəhayət, özünü toparlayıb cəld hərəkətlə biletləri yerinə qoydu, qəzeti dörd qatlayıb məktəb çantasına dürtdü və evə sarı götürüldü.

Ərinin bazardan gətirdiyi yarıçürük kartofun, azca cücərən soğanın yaxşılarını seçən Nüşabə oğlunu uzaqdan görmüşdü. Qaç-qaç gəlməyindən

xoflanmış, içəri girər-girməz “Udmuşam, ana, udmuşam!” – deyə qışqırmağından bir az da həyəcanlanmışdı. “A bala, bağrın yarıldı ki, sakitləşsənə... Bir anlat görüm, nə udmusan?!” “Maşın, maşın udmuşam!” “Ogünkü lotereya biletləri vardı ha... Bax o biletlərlə udmuşam...”

Çox keçmədi, haray-həşirə toplaşan qonşular Nüşabəyə gözyadınlığı verib dağılışdılar. Baxış kişinin oğlunun lotereya bileti ilə maşın udması xəbəri ildırım sürəti ilə rayona yayılmışdı. Baxış kişi xəbəri alar-almaz muştuluq istəyənlərdən güclə canını qurtarıb süpürgəsini hara gəldi ataraq özünü evə çatdırmışdı. Bazar başına toplaşan cayıllar artıq şəbədə də qoşmuşdular. Çırtma vurub bir ağızdan oxuyurdular:

“Baxış, Baxış,
Tutdu Naxış...”

Nolasıdı? Rayonun pullu kişiləri məsələdən aqah olmuşdular. Baxış kişi minnətçi döndərmişdilər ki, 2 min manat artığına bileti satsın onlara. Lap 3 min manat verənlər də vardı. Dedilər ki, kəsib adamsan. Maşını neyləyirsən?! Ver o pulu taxta-tuxtaya, evini düzəlt. Nə vaxtacan qarı-pəncərəsi qırıq evdə yaşayacaqsan? Baxış kişi isə hərdən arvad-uşağı qırmızı “Jiquli”yə doldurub rayonun küçələrində belədən-belə getməklə 1 manata maşın almağın kefini yaşayırdı.

Günlərin bir günü... Döngədən burulmaq istəyəndə birdən-birə qarşısına çıxan uşağı görmədi Baxış kişi... Necə ki, neçə vaxtı gözü ayağının altını görmürdü. Məhkəmə 5 il iş kəsdi Baxış kişi. Həyətin bir başında yetim qalan “Jiquli”yə o, türmədən gələndə kimi yiyə duran tapılmadı. Amma cüvəllağılar hərdən Elşadgilin evlərinin qabağından keçəndə “Yazıq Baxış, tutmadı Naxış” – deyib başlarını bulayırdılar. Baxış kişi türmədən gələndə bu mövzu artıq köhnəlib, unudulmuşdu. Məhbəs həyatının ağırlığından, 5 uşağın fikrindən qəddi əylən Baxış kişi “Jiquli”ni satdı. Əvvəl işlədiyi bazarın qarşısında stol qoyub xırda alver eləməyə başladı. Uşaqlar da artıq böyüyüb hərəsi bir işin qulpundan yapışmışdı. Elşadsa qonşulara qoşulub Rusiyaya pul qazanmağa getmişdi. Hərdən bir rayona gələndə 5-dən, 3-dən anasına göndərirdi. Amma daha heç vaxt “Bəlkə, naxışım tutar...” – deyib lotereya bileti almırdı.

MÜQƏDDƏS GÜN – 15 Sentyabr ZƏFƏRİ MÜHACİR QƏLƏMİNDƏ

Çar Rusiyası dövründə və sovet hakimiyyəti illərində ölkəmizin ictimai-siyasi, ədəbi-mədəni həyatında baş verən mühüm tarixi proseslərə daha çox silki, sinfi, qərəzli və saxta münasibət, onlara uyğun qurulan, həyata keçirilən formaca fərqli, məram və mahiyyətə eyni ideoloji baxışlar sistemi cəmiyyətdə ictimai rəyin düzgün və obyektiv formalaşmasına ciddi əngəl törətmiş, milli, mənəvi dəyərlərə ağır zərbə, acı yaralar vurmuşdur. Sahə mütəxəssislərinin üzərinə həmin ləkələri təmizləmək və tarixi müasir tələblər baxımından, doğru, düzgün yazmaq vəzifəsi düşür. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyev 2021-ci il avqustun 16-da birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Kəlbəcər və Laçın rayonlarına səfəri zamanı məhz bu aktual problemlə bağlı ciddi tapşırıqlar və tövsiyələr vermişdir. “İkinci Qarabağ müharibəsi, bir daha demək istəyirəm, tarixi Zəfərimizdir. Azərbaycanın çoxəsrlik tarixində buna bənzər qələbə olmamışdır. Müharibə ilə bağlı artıq kifayət qədər məlumatlar var və təkrar etmək istəmirəm. Müharibənin gedişatı hər kəsə məlumdur. Sadəcə olaraq, indi bizim dərslərimizdə, elmi əsərlərdə, məqalələrdə, kitablarda müharibə ilə bağlı və müharibədən əvvəlki dövrlə bağlı çox müfəssəl və geniş məlumat verilməlidir ki, biz bu tarixi olduğu kimi qeyd edək, bu tarixi olduğu kimi yazaq, gələcək nəsillər də daim bunu bilsinlər və unutmasınlar, o cümlədən erməni vəhşiliyini unutmasınlar”. Təəssüf ki, tariximiz nəinki uzun illər boyu olduğu kimi yazılmamış, əksinə onun yaddaşlardan silinməsi üçün bütün ideoloji, siyasi üsullardan, hər cür cəza vasitələrindən- həbs, sürgün, edam, böhtan, işgəncə, təqib, təhdid və terordən istifadə edilmişdir. Ermənilər bütün bu pro-

seslərin həyata keçirilməsində buyruq qulu, vasitəçi, girəvəkeş olmuşdur...

15 sentyabr 1918-ci ildə Bakı Qafqaz İslam Ordusu tərəfindən bolşevik-daşnak, daha dəqiq ifadə etsək, rus, erməni və yerli xəyanətkar, satqın qüvvələrin hökmranlığından azad edildi, xalqımızın cismən qırılmasının, onun əsrlərlə yaratdığı maddi –mənəvi sərvətin, milli, dini dəyərlərin məhv edilməsinin qarşısı alındı. 28 Aprel 1920-ci ildən sonra Azərbaycanda bərqərar olan sovet rejimi və kommunist ideologiyasının antimilliy siyasəti ilə bu əlamətdar tarixi hadisənin 15 Sentyabrın əsl mahiyyəti təhrif edildi, ona saxta don geyindirildi, yaddaşlardan silinməsi üçün mənbələr məhv edildi, şahidlər sıradan çıxarıldı. Bununla yanaşı, 15 Sentyabrın tarixi əhəmiyyətini, xalqımızın həyatında onun rolunu və yerini doğru dəyərləndirməyi bolşevik təqibindən xilas olmaq üçün xaricə üz tutan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurucuları özlərinin başlıca və müqəddəs vəzifələrindən hesab etdilər. Bu baxımdan müha-

cirət mətbuatının flaqmanı, xaricdə Azərbaycan istiqlalı ideyasını yaşadan və yayan, bolşevik rejiminə və kommunist ideologiyasına qarşı ölüm-dirim mücadiləsi aparan “Yeni Qafqasya” dərgisi (1923-cü il sentyabrın 26-da M.Ə.Rəsulzadənin rəhbərliyi ilə İstanbulda “Ədəbi, ictimai, siyasi məcmuə” kimi on beş gündə bir dəfə ərəb əlifbası ilə nəşrə başlamış, 5 il sonra -1927-ci il oktyabrın 15-də sonuncu - 95-ci nömrəsi buraxılmışdır), həmçinin onun proqram və məramını eyni əzm və cəsarətlə davam etdirən “Odlu yurd”, “Azəri türk”, “Bildiriş”, “İstiqlal”, “Qurtuluş” (Berlin), “Azərbaycan” (Ankara) və s. kimi dərgi və qəzetlər 15 Sentyabrın milli, mənəvi, tarixi, hərbi, siyasi və ideoloji əhəmiyyətini geniş təhlil etmiş, əsaslandırılmış və dolğun işıqlandırmışlar. “Yeni Qafqasya”da 15 Sentyabrdan bəhs edən matreiallara kifayət qədər geniş yer verilmişdir və məqsədinə, məzmununa, formasına görə onları dörd qismə bölmək olar:

– Bütünlüklə 15 Sentyabra həsr olunan məqalələr;

– Ayır-ayrı əlamətdar və tarixi hadisələrə, xüsusilə 28 May İstiqlal gününə, Bakının azad olunmasında iştirak edən qəhrəmanların həyat və fəaliyyətinə, həmçinin tariximizin qara səhifələrinə – 27 Aprel işğal Gününə və 31 Mart Azərbaycanlıların Soyqırımını Gününə dair yazılar;

– 15 Sentyabrı və onun qəhrəmanlarını, şəhidləri vəsf edən şeirlər;

–15 Sentyabra aid fotosəkillər.

“Türklüyün böyük günlərindən” (№1, 1924), “Qalx” (№1, 1924), “31 Mart 1918” (№13, 1924), “Erməni məsələsi” (№16, 1924), “Naməlum əsgərin məzarı başında” (№23, 1924), ” “Yeni Qafqasya”ya təbrik məktubu” (№24, 1924), “15 Sentyabr” (№24, 1925), “Bismillah” (№24, 1925), “28 May nədir” (№14, 1925), “15 Sentyabr” (№21, 1926), “15 Sentyabr”, “Bakının qurtuluş müharibəsi”, “Bu gün haqqında Türkiyə mətbuatı”, “Agabəyimə” (№24, 1927) və s. kimi materiallar 15 Sentyabr haqqında, onun tariximizdəki və taleyimizdəki yeri, rolu barədə tam təsəvvür yaradır. “M.Qərib” imzası ilə (bu imzaya “Yeni Qafqasya”nın yalnız ilk nömrələrində dərc olunmuş 4 yazıda təsadüf edilir. Həmin yazılara məxsus dil, üslub, sənətkarlıq məsələləri, toxunulan problemlər, mövzular Məhəmməd Əmin Rəsulzadə yaradı-

cılığına xasdır və bütün bunlar “M.Qərib” imzasıyla dərc olunan yazıların Məhəmməd Əmin Rəsulzadəyə mənsub olduğunu söyləməyə tam əsas verir) verilmiş “Türklüyün böyük günlərindən” adlı məqalədə müəllif dövrün ictimai, hərbi-siyasi vəziyyətini dərindən, peşəkarlıqla təsvir və təhlil edir, 15 Sentyabradək və ondan sonra cərəyan edən hadisələri izləyir, maraqlı mülahizələr irəli sürür, qənaətlərini bölüşür. Məqalədə qeyd olunur ki, Bakıdakı qardaşlarının imdadına yetişməyi ən ciddi vəzifələrindən biri hesab edən Türkiyə rusların, ermənilərin ...öz müttəfiqi olan almanların müqavimət və manələrini dəf edərək sentyabrın 15-də Bakını işğaldan qurtardı. M.Ə.Rəsulzadə dilinə xas obrazlılıq və canlılıq yazını daha maraqlı və oxunaqlı edir: “Müsəlmanların qurbanı qəbul edilmiş, Bakının istihlası (qurtuluşu-T.A) Qurban bayramı gününə təsadüf etmişdir”.

Məqalə bütün digər müsbət məziyyətləri-ideyası, məzmunu, dili, üslubu ilə yanaşı, həm də son dərəcə aktuallığı və əhəmiyyəti ilə diqqəti çəkir. Az qala 100 il bundan əvvəl yazılmış məqalədən gətirdiyimiz sitatın şərhinə ehtiyac yoxdur. Azərbaycan Cümhuriyyətinin ilk heyəti vükəla rəisi bu münasibətlə söylədiyi nitqində “Biz dinən irqən bir idik, bu dəfə eyni məqsəd yolunda bərabərcə tökdüyümüz qanlarla qardaşlığımızı təsdiq etdik və qanlarımızı məqsəd üçün öldüyümüz meydanlarda qarışdırmaqla bu qardaşlığı qırılmaz bağlarla möhkəmləndirdik”-deyirdi.

M.Ə.Rəsulzadə “böyük şəhidlərin” xatirəsinin əbədləşdirilməsi məqsədi ilə Çəmbərəkənd məzarlığında ucaldılacaq türbənin taleyinə də toxunur və təəssüflə qeyd edir ki, bolşevik işğalı bu niyyətin həyata keçirilməsinə mane oldu. İşğalın ilk günündən yazılarında bu rejimin çökəcəyini qətiyyətlə, inamla bəyan edən M.Ə.Rəsulzadə məqaləsini nikbin notlarla bitirir: “ Salam sizə, ey böyük şəhidlər! Siz vəzifənizi gördünüz. Qardaş imdadına fədakarlıqla yetişdiniz. Siz rahat ola bilərsiniz, xilas etdiyiniz qardaşlarınızın bugünkü nikbətləri (fəlakətləri T.A.) müvəqqətdir, düçar olduqları süni idarənin iflası ilə təkrar məqsədlərinə qovuşacaqlar və məzarınız üzərinə gələrək: “Yaşasın millət!” – deyə bağıracaqlar.

Dərginin həmin nömrəsində istiqlal şairi Əhməd Cavadın

“Qalx, qalx sarmaşıqlı məzar altından,
Gəlmiş ziyarətə qızlar, gəlinlər.
Ey karvan keçidi, yollar üstündə
Hər gələn yolçuya yol soran əsgər” –

misraları ilə başlayan Azərbaycandakı Osmanlı şəhidlərinə xitabən yazdığı məşhur şeiri də dərc olunmuşdur.

M.Ə. Rəsulzadənin “A.Qərib” imzası ilə “31 Mart 1918”, “Azəri” imzası ilə “Erməni məsələsi”, “M.Ə” imzası ilə “Naməlum əsgərin məzarı başında” adlı məqalələrində də Bakının qurtuluşunun böyük ictimai, siyasi və tarixi əhəmiyyətindən, şəhidlərin xatirəsinin əbədiləşdirilməsinin vacibliyindən, xalqımızın istiqlalına, istiqbalına düşmən kəsilən ermənilərin törətdiyi cinayətlərdən ətraflı söhbət açılır. “Canımı qurban verməklə Vətəni müdafiə edənlərin xatirəsini əbədiləşdirmək üçün Birinci Dünya Müharibəsindən sonra yeni bir abidə üsulu ixtira olundu: Naməlum əsgər” – cümləsi ilə başlanan “Naməlum əsgərin məzarı başında” məqaləsində müəllif Vətən yolunda həlak olanların xatirəsinin əbədiləşdirilməsinin Avropa ölkələrində geniş yayıldığını qeyd edir və yazır ki, vəzifəmiz məchul əsgərin böyük məfkurə uğrunda özünü fəda etdiyini unutmamaqdır: “Bəli, böyük məfkurəni unutmamaq və onun üçün hər zaman naməlum bir əsgər olmağa hazır olmaqdır. O məfkurə nədir?.. – Milli hakimiyyət və istiqlal!”

M.Ə.Rəsulzadənin “Yeni Qafqasya”da və sonrakı mühacirət mətbuatında 15 Sentyabr la bağlı qələmə aldığı məqalələr Azərbaycan tarixinin ən şanlı səhifələrindən birinin – Bakının azad olunması və onun əhəmiyyətinin tədqiqi və təbliği üçün etibarlı mənbələrdir.

Dərginin 1925-ci il tarixli 24-cü nömrəsində dərc olunmuş “15 Sentyabr” sərlövhəli məqalənin elə ilk cümləsində bu Zəfərin tarixi əhəmiyyəti yüksək dəyərləndirilir: “Yalnız Azərbaycan tarixinin deyil, yeni türk tarixinin ən mübəccəl (əziz-T.A.) günlərindən biri də 15 Sentyabrdır”. Müəllif yazır ki, türk ordusunun yardımı ilə Azərbaycan milliyyətərpərvərləri əvvəlcə bolşevik-daşnaksütun, sonra da rus, erməni, ingilis əsarətində olan Bakını xilas etmiş və islam tarixində ilk dəfə yaranan cümhuriyyəti de-fakto təsis etmişdir. Məqalədə

şəhidlərin qanının yerdə qalmayacağı böyük ümid və inamla bəyan edilir. Dərginin həmin nömrəsində Əhməd Cavadın Qurtuluş qəhrəmanlarına həsr etdiyi və türk əsgərinə sevgi, düşməne nifrətlə dolu “Bismillah” şeiri dərc olunmuşdur:

Atıldı dağlardan zəfər topları,
Yürüdü iləri əsgər, bismillah!
O xan sarayında çiçəkli bir qız
Bəklıyor bizləri zəfər, bismillah!

Ey döyünən ürək, dumanlı şəhər,
Bilirmisən bu zır gurultu nədir?
Aç sisli qoynunu, ordumuz gəlir,
Nişanlın qoynuna girər, bismillah!

Ey hərbin taleyi, bizə yol ver, yol!
Sən ey gözəl dəniz, gəl türkə ram ol!
Sən ey sağa, sola qılıc vuran qol,
Qollarına qüvvət gələr, bismillah!

Ey Bakı, sən qorxma, gəldik, gələli
Sənin üçün biz atıldığımız iləri,
Sağ olan annələrə olur təsəlli,
Şəhidlərin ruhu gülər, bismillah!

Ey düşmən, alnının yazısı qara,
Öldürməz bizlərə vurduğun yara,
Yolladığımız qurşun ərmağan sənə,
O kirli alnını öpər, bismillah!

Sən mərd olub dursan qarşımda əgər,
Qudurğan saçmalı növbətin keçər.
Sağlandığım torpaq qanımı içər,
Yurdum olmaz sənə sipər, bismillah!

Yurdumuzda bizə meydan oxuyan,
Murdar cəmdəkləri murdar qoxuyan,
Təkbir səslərini uzaqdan duyan
Düşmanımız aman istər, bismillah!

“Yeni Qafqasya”nın 1926-cı il tarixli 21-ci nömrəsində dərc olunmuş “15 Sentyabr” sərlövhəli məqalədə müəllif bu şanlı və şərəfli döyüşü Azərbaycan türk gəncliyinin daim həyəcanla xatırlayacağı müqəddəs bir gün kimi dəyərləndirir, onu Çanaqqala, Sakarya, Dumlupınar savaşı ilə müqayisə edir və yazır ki, Xızır peyğəmbər kimi

qardaşının imdadına yetişən məhmətciyin burada qazandığı böyük zəfər- Bakının qurtuluşu oyanan türklərin tarixində türk ellərini birləşdirməyə doğru atılan ən ülvi bir addımdır. Dərginin 1927-ci il tarixli 24-cü nömrəsindəki bir neçə xəbər istisna olmaqla, bütün məqalələr 15 Sentyabr qurtuluşunun ildönümünə həsr olunmuşdur. “15 Sentyabr” adlı məqalədə maraqlı və uğurlu müqayisə diqqəti çəkir: “9 Sentyabr Böyük Türkiyə üçün nə isə, 15 Sentyabr da kiçik Türkiyə üçün odur”. Rus-erməni, ingilis əsarətində olan Bakının 15 sentyabr 1918-ci ildə, yunan işğalı altında olan İzmirin 9 sentyabr 1922-ci ildə qurtuluşunun simvolik bir gözəlliyi də var: Hər iki şəhərə ilk girən Mürsəl Paşanın qəhrəman kitaatı (əsgəri birliyi-T.A.) olmuşdur. Müəllif yazır ki, 9 Sentyabr xatirəsi bizə dünyalar dolusu sevinc və nəşə verdiyi halda, 15 Sentyabr həm nəşə, həm də hüzn verir. Nəşələnirik, çünki böyük qayə uğrunda müstərək düşməyə qarşı çiyin-çiyinə vuruşla, axıdılan qanlarla irqi və tarixi birlik təkrar yoğruldu. Hüznələnirik, çünki qardaşlıq, türklük və Azərbaycan istiqlalı yolunda canlarını fəda edən böyük şəhidlərin əldə etdikləri əsər təkrar təhlükəyə uğramış, Bakı yenidən işğal olunmuşdur.

Məqalədə daha çox nəzəri cəlb edən məqamlardan biri də gələcəyə – 15 Sentyabrın təkrarlanaacağına sonsuz, sarsılmaz ümid və inamdır: “Daha sarıh (açıq-T.A.) söyləyək, mübariz Azərbaycan gəncliyi Azərbaycanı istila edən yabançı işğal ordusunu məmləkətdən qovmaq üçün var gücü və əzmi ilə hazırlaşır”. Dərginin həmin nömrəsində mühacirət poeziyasının tanınmış simalarından Məhəmməd Sadiq Aranın (Sənan) “Faruq Nafiz Bəyə ithaf” rubrikası ilə “Ağabəyimə” adlı şeiri dərc edilmişdir. Şeirdə xilaskar türk əsgərinin məharəti tərənnüm edilir.

Azərbaycanın istiqlalı uğrunda fasiləsiz və fədakarlıqla ideoloji mücadilə aparmış istedadlı yazıçı, naşir, redaktor Mirzə Bala Məhəmmədzadənin “Bakının qurtuluş müharibəsi” adlı irihəcmli məqaləsi mücahid publisistin yaradıcılığında ən sanballı, aktuallığını heç vaxt itirməyəcək nümunələrdən biridir. M.B.Məhəmmədzadə 15 Sentyabrı “qurtuluş müharibəsi”, “böyük və parlaq zəfər”, “ruh və ilham mənbəyi” adlandırır, istiqlal və istiqbal tariximizdəki misilsiz rolunu belə dəyərləndirir: “İndiki Azərbaycan hürriyyət və istiqlal

mücadiləsinin qayə və hədəfini mutəvi və mübariz Azəri gəncliyi üçün bir qurtuluş məşəli olan “Azərbaycan Misaqi-Millisi” İstiqlal bəyənnaməsinin elan edildiyi 28 May 1918-ci il tarixini nə qədər yüksəltmiş isə, 15 Sentyabr 1918-ci il də o qədər böyük və tarixi əhəmiyyəti haiz (olan-T.A) müqəddəs bir gün olmuşdur. Zira 28 Mayda elan edilən Azərbaycan istiqlalı felən 15 Sentyabrdan etibarən təəssüs etmiş, milli məfkurənin həyata tətbiqi üçün müsaid bir sahə bu gündən etibarən meydana gəlmişdir”. M.Ə.Rəsulzadənin məşhur “Bakısız Azərbaycan başsız bir bədəndir” – kəlamına nəzəri çəkən M.B.Məhəmmədzadə yazır ki, bu şəhər Azərbaycanın milli, mədəni, siyasi, ictimai, iqtisadi, sənaye qəlbidir və ölkənin hərtərəfli inkişafı üçün mühüm mərkəzdir.

M.B.Məhəmmədzadə 15 Sentyabra qədər regiondakı ictimai-siyasi prosesləri dəyərləndirir, 31 Mart soyqırımını, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi cinayətlər, Rusiyanın müstəmləkəçilik siyasəti haqqında geniş bəhs edir və problemlə, Bakının qurtuluşunun həyatı əhəmiyyət kəsb etməsi ilə bağlı mülahizələrini əsaslandırır. “Mücadilə milli mahiyyətdə olduğu üçün İstiqlal hərbi hərəkatı da milli xalq hərəkatı şəklini almışdı” yazan müəllif Bakının qurtuluşu münasibəti ilə yaranan yazılı və şifahi ədəbi nümunələr barədə də söz açır və qeyd edir ki, Bakı uğrunda mücadilənin mücahidləri olan xalqın yaratdığı əsərlər, yazdığı türkülər, qoşduğu havalar ən səmimi əsərlərdir. Bu məqalənin dəyərini qat-qat artıran həm də müəllifin illər sonra baş verəcək hadisələr haqqında hey-rətəməz qənaətləridir: O, əminliklə bildirir ki, 15 Sentyabr daim xatırlanacaq və bir daha təkrar üçün təsirli amil rolunu oynayacaqdır. 103 il sonra sentyabrın 27-də başlanan Vətən müharibəsinin ümum-xalq xarakteri, milli mahiyyəti, tarixi əhəmiyyəti 15 Sentyabrı, onun qazi və şəhidlərini yada salır.

**01.08.2021-01.09.2021.
Bakı-Qəbələ.**

Türkan TURAN

DƏLİLİK STRATEGİYASI

Yazmaqda olduğum romanla bağlı müsahibə verərəkən “içərisində eşq və siyasətin də olduğu yeni kitab gəlir” cümləsi jurnalistin diqqətini çəkdi. Dərin fikrə getməsi nəzərimdən qaçmadı, mövzuya aid nəsə soruşar deyə, düşündüm, amma o, fərqli suallara keçdi. Söhbətin sonuna yaxınlaşanda yenidən əvvələ-eşq və siyasətə qayıtdı. Təəccüblə bir-birinə aidiyyəti olmayan bu iki məfhumun necə bir arada ola biləcəyini soruşdu. Bir az da mümkünsüzlüyündən bəhs etdi. Əslində, eşq və siyasət heç də bir-birindən uzaq, bir-birinə yad deyil. Hətta fərqli rəngə, bənzər tərkibə malikdirlər. Strategiya eynidir: dolaşq, əndrəbadi, ziddiyyətli, cazibəli. Sadəcə, tətbiq fərqli yönəldədir. Biri çoxluğa, biri təkliyə hesablanıb. Məsələn, ikisi də saf niyyətlə, böyük gözləntilərlə başlanan, oyun və hiylə ilə bitən bir proses olduğu üçün ikisini rahatlıqla yan-yanaya gətirmək olar. Siyasətdə olduğu kimi, sevgidə də riyakarlıq var. Xəyanət ikisinə də məxsusdur. İkisinin də meydanına təmiz girə bilərsən, amma o meydandan heç vaxt girdiyin kimi çıxmırsan. Ya çox kirlənirsən, ya daha çox kirlənirsən. İkisində də məğlub olursan: ya qarşındakına, ya hisslərinə, ya da zamana...

Siyasət oyundur, sevgi isə həm oyun, həm də dəlillikdir. Siyasət mənəm-mənəmlilikdir, tamahkarlıqdır, nə qədər “xalq, millət” desən də, yenə də özünü, öz mənfəətini, çıxarlarını daha çox düşünürsən. Sevgidə isə kimliyini unudursan. Öncəliyin qarşısındakı olur. Qürur arxa plana keçir. Məntiq yox olur, səni hisslər, duyğular idarə edir. Siyasətdə isə

məntiq və mənlilik baş rolda oynayır. Siyasətdə olduğu kimi, eşqdə də vaxt məhdudiyyəti var; çox-çox sonraları tərəddüdlə hesablayırsan, çünki hər an nəsə olacağı ehtimalını gözardı etmirsən. Siyasətçini devirmək üçün xalqın, sevgilini devirmək üçün bir adamın tək kəlməsi yetir. Siyasət eşqdən daha ehtiraslıdır. Bəzən bu tutqu ömür boyu davam edir, qəfil gələn bir ölümle kresloda sonlanır. Çox nadir hallarda kreslonu itələyib, “artıq davam etmirəm” deyirsən, amma sevgilini hər an “istəmirəm” deyib, yolu nə qədər yarılamağından asılı olmayaraq, atıb gedə bilirsən. İkisinin də intiriqası

böyükdür, ikisində də əqrəb kini var, pusqu qurub yaxaladığın ilk andaca sancırsan. İkisində də boğulduğunu hiss etdiyin anda öz canını qurtarmaq üçün qurbanlar verirsen. İkisində də intiqam hissi həmişə sağ əlinin altında hazır vəziyyətdə dayanır. Siyasətdə güc nümayiş etdirməsən, uduzursan. Sevgidə isə “siyasət meydanında deyiləm ki, güc nümayiş etdirim” deyib daha yumşaq, tolerant davranmağa çalışır, bütün hallarda yenə uduzursan. Siyasətdə olduğu kimi, sevgilinin də içindən hər an bir diktator çıxıb qanı su yerinə axıda bilər. Oduqca həlim xarakterli şəxslər olur, böyük vədlərlə iqtidara gəlirlər. Təzə-təzə dünyanın ən demokrat lideri kimi davranır, ürəkləri fəth edirlər. Üstündən bir müddət keçir, baxırsan ki, içlərindən qana susamış canavar fısqırıb çıxır. Sevgidə də belədir, tanışlığın ilk aylarında bir sandıq dolusu qızıl tapdığını zənn edirsən, sevincdən qanadlanır, zənginliyin dadını çıxarırsan, bir gün əlini sandığa atanda zəhərli ilan qoluna dolaşdığını görüb dəhşətə gəliyorsən. Adətən, qan udduran siyasətçinin keçmişini yaralı olur, Stalin kimi. Duyğu işgəncəsinə məruz qalan sevgili də yaralı və potensial təhlükə sayılır... Yarasını sağaldıb, özgüvənini bərpa edib gücləndirən kimi əlinə keçən ilk fürsətdə qarşısındakılara dünyanı cəhənnəm edir. Fərqi yoxdur, günahkardır və ya deyil, içlərindəki xilt vücudları fiziki doyuma çatan kimi yön dəyişdirir. Amma bir gerçək var, ikisinin də sonu hüsrarla bitir. Siyasətə bulaşmış ruhdan rifaha, sevgiyə qarışmış beyindən hüzura keçmək Allaha qalmış məsələdir. İşdir, bədən özünü bir tərəfə çıxartsa da, ruh ömürlük axsaq qalır!

ÖLÜMÜN BEŞ ADDIMLIĞI...

Səksən yaşlı bibim öləndə başsağlığına gələnələr “yaşadığını yaşadı, gördüyünü gördü” dedilər. Atam “bacım həyatında bircə dəfə də olsun dəniz görməmişdi” deyib ağlamağa başladı. Dünyanın ən təsirli qısa hekayəsi də demək olar bu iki cümləlik dialoqa. Ölüm qaçılmaz sonudur. Təəssüf ki, çox vaxt bu sonun fərqi varmır. Qapımızı döyməyə qədər onu altşıurumuza yaxın buraxmırıq. Bir az da buna görə onu kimlərə rahatlıqla arzulaya bilirik. Ölüm hər yaşda gözlənilməzdir. Məsələn, bir uşağın ölümü nə qədər erkən sayılırsa,

80-90, hətta 100 yaşlı insanınkı da o qədər tezdir. Uzun illər yaşadığı yerdən bir addım kənara çıxmayanlar, dünyanın digər ucunun kəndin girişində sonlandığını sananlar var. Eynilə dənizi görməyən səksən yaşlı həmin qadın kimi. Xüsusən bizim kimi cəmiyyətlərdə hesab edilir ki, insan ömrünü yarıladsa, vaxtdır, artıq ölə bilər. Bəlli bir yaşı keçdikdən sonra özünü qocalığa təslim etməyin, məsələn, əlli yaşdan sonra bir insana əldən ayaqdan düşmüş kimi yanaşmağın kökündə də bu səbəb yatır. Uşaqlığımızın, gəncliyimizin harda başlayıb, harda bitdiyinə biz qərar vermədiyimiz kimi, qocalığımızı da ətrafdakılar müəyyən edir. Əslində, bu düşüncə empatiya əskikliyindən, eqoizm bolluğundan qaynaqlanan yanaşmadır. Yaşımız az olanda ən dəyərsiz əşya ömrümüz olur. Amma vaxt ötdükcə hiss edirik ki, uzun, çox uzun yaşamaq istəyirik. Zaman keçdikcə bu istək daha da şiddətlənir. Çünki insan yaşlandıqca uşaqlaşır, həyatın yaxasından ikiəlli yapışır, hər an kiçik bir küləyin onu çox uzaqlara aparacağından qorxur. Guya hansımız belə deyilik ki? Verdiyimiz analizlərin nəticəsi çıxana, xəstəliyimizin səbəbi bəlli olana qədər, çevrəmizdəki insanları, doğmalarımızı, yaxınlarımızı itirdiyimiz zaman ölümün vahiməsi sarmaşığı kimi bədənimizə az dolanıb? Əslində, bizim kültürümüzdə ölüm qorxusu çox güclüdür. Halbuki, dünyada ölümə sakit yanaşan mədəniyyətlər var. Onlar hüsur, sükut, güvən dünyasına keçidi qavrayıblar. Ona görə də ölümdən bizim qədər qorxmurlar. Hesab edirlər ki, ölüm düşünülmə qədər dəhşətli bir hadisə deyil. Amma nəticədə ölüm ölümdür, bir daha görə bilməmək, toxuna bilməməkdir. Bu isə bir insanın yaşaya biləcəyi ən dəhşətli hissidir; bir daha görə bilməmək, toxunmamaq. Yazarkən belə insanın barmaqları titrəyir. Amma hər şeyə alışıldığı kimi, insan buna da alışır. Alışmaq üçün isə beş mərhələdən keçir; inkar, hirs, depressiya, bazarlıq, barışmaq.

İnkar mərhələsində “Yox, mən ölə bilmərəm, mümkün deyil” deyir. Bu ilk və şok halında verilən reaksiyadır. Bu mərhələ insanı yalqızlaşdırır, surətli şəkildə onu yaşayan ölüyə çevirir. Hirs mərhələsində “Axı niyə mən? Həyat nə üçün belə ədalətsizdir?” deyir. İşə yaramadığını görə insanın hirsli günləri başlayır. Əsəbləri tarıma çəkilir. Hiddəti hər gün bir az da alovlanır. Bazarlıq mərhələsində isə kainata, Tanrıya mesajlar verir, dua-

lar edir, möhlət istəyir. Əslində, öz aləmində ölümü ertələməyə çalışır. Depressiya mərhələsi isə bütün cəhdlərin fiaskoya uğraması ilə başlayır. Şəxs özünü yasına hazırlayır. Olan-qalan bütün güvəni məhv olur. Ondan sonra nələrin olacağını düşünür, yarımçıq qalan planlarını fikirləşir. Artıq ömrünün sonu olduğuna inanır. Bu, elə mərhələdir ki, hətta verilən bütün təsəllilər qulağına çatmadan buxarlanıb gedir və səssizliyin hökmranlığı başlayır. Bəzən sonuncu mərhələyə keçmədən insan dərddən, qəmdən elə bu bənddəcə canını tapşırır. Sonuncu mərhələ isə barışmaqdır, “Pis-yaxşı bir həyat yaşadım. Artıq getməyə hazırım” deyir. Bu mərhələdə insan nə hirslidir, nə də depressiyadadır, nə xoşbəxt, nə də bədbəxt. O, artıq hissizdir. Çünki ölüm adlı həqiqətlə barışmaqla içindəki bütün hissələrin intiharı baş verir. Həyatda maraqlı duyduğu hər şeyin əhatəsi kiçilir. İnsanlardan və onu məşğul edən hər şeydən qaçaraq içinə qapanır. Bunları yazmaq və oxumaq asandır, amma ölümə sakit yanaşmaq, onu adi hal kimi qarşılamaq çətin məsələdir. Ölümün qoxusunu hiss edəndə insan az qalır dünyadan qaçıb çıxsın. Bu bəndləri yazarkən qorxulu başqa bir nüansın da fərqi vardı. İnsan ayrılanda da eyni mərhələlərdən keçir. Bir anlıq dayanın və keçmiş yada salın. Sevgilimiz bizi tərkdən edəndə öncə inanmır, qəbul etmirik. Hətta bunun mümkünsüz olduğunu düşünürük. Bir müddət keçir, hirsdən, əsəbdən zəncir çeynəyirik. Sonra yəni-dən münasibətlərin bərpasına cəhd etməyə başlayırıq. “Qayıt, hər şey sən istədiyini kimi olacaq” kimi bazarlığa giririk. Bu, işə yaramırsa, dərin depressiyaya düşürük. Ən axırda ayrılığı qəbul edirik. Ölmürük, amma duyğuların və hissələrin məhv olması ilə birlikdə qaxac kimi hissiz, qupquru, eybəcər həyat yaşamağa başlayırıq. Yox, əlbəttə, ayrılıq ölüm deyil, sadəcə, insan beyni bu prosesə ölüm kimi yanaşır. Düşünürəm ki, ölüm hər şeyin sonudur, yaşamaq isə fürsətlərlə doludur. Bacardığımız qədər bu fürsətləri dəyərləndirək.

QARABASMA

Mətbəxtlə uşağın beşiyi arasında keçirdiyi ömür üç ili haqlamışdı. Öz xoşu ilə seçdiyi bu həyatdan artıq məmnun deyildi. Üstünə hopan soğan qoxusu, körpəsinin çiyindən axan qusmağı, tərə-

vəz soyub doğramaqdan qaralan barmaq ucları, can sıxıntısından mütəmadi boyayaraq yandırdığı saçları, üstəlik, hamiləlikdən gözdağı kimi qalan yağları onu öz gözündən salmışdı. Qaynar, rəngli uşaqlıq və gənclik yaşamışdı.

İndi də gənc idi, amma hər dəfə aynaya baxanda özünü üç yüz il dünyanı qucaqlamış qarğa kimi yaşlı və tükənmiş hiss edirdi. Hərdən keçmiş ağına gələndə bütün yaşadıkları gözünə nöqtə qədər uzaq görünürdü. Hissləri korşalmışdı, əvvəlki kimi qəhqəhə çəkə bilmirdi, sevgi desən, o çoxdan aradan çıxmışdı. Tək sevinci uşağı idi. Amma dəhşətli bezginlik gələndə gözü heç onu da görmürdü. Bir vaxtlar çox sevdiyi əri artıq masanın ətrafındakı stullardan biri, divanın üstündəki yastıqca kimi evin əşyasına çevrilmişdi gözündə. Necə ki, bunlardan biri əskik olanda nəzərə çarpmır, hər tərəf təlaşla axtarılır, eləcə də ərinin evdə olub-olmadığı onu narahat etmirdi. Bir gün yaşadığı daş kimi hissiz və soyuq həyatı təsadüfi gələn bir adamla dəyişdi. Getdikcə münasibətləri daha da isindi.

Qadın üç illik qabığı qıraraq əvvəlki kimi mağazalarda, gözəllik mərkəzlərində vaxt keçirməyə başladı. Uşaqla hərəkət etməyin çətin olduğunu gördü və tezliklə bir dayə tutmaq üçün hərəkətə keçdi. Əri artıq çəkisindən qurtulan, gün keçdikcə əvvəlki gözəlliyinə qayıdan, yenə şən qəhqəhələrlə gülən həyat yoldaşının bir sözünü iki etmir, istəklərini yerinə yetirmək üçün əlindən gələni edirdi. Bir müddət beləcə keçib getdi. Kişi hiss etdi ki, qadın gözəlləşdikcə onların münasibəti eybəcərləşir, qadının qəhqəhələri yüksəldikcə aralarındakı hüzn dərinləşir, qadının bədəni incəldikcə öz bədəni yalnızlaşır. Bəzi günlər “işim var” adı ilə saatlarla yoxa çıxmaqları kişini içindən yeyirdi.

Çox vaxt ərinin onu müşahidə etdiyinin fərqi qəndə olmurdu, bəzən həddən artıq xoşbəxt, bəzən isə dərin fikrə qarq olurdu. Bir cüt gözün üstünə zilləndiyini hiss edən kimi diksinərək özünə gəlir, suçüstü yaxalanmış kimi gah kəkələyərək, gah dili dolaşaraq danışmağa başlayırdı. Əri ilə maraqlanmış kimi ona işi ilə bağlı suallar verirdi. Halbuki, tanış olduqlarından bəri bircə dəfə də olsun onun nə etdiyi ilə maraqlanmamışdı. Təbii ki, onun bu halları az danışan, olduqca təmkinli və sakit görünən kişini dərin şübhəyə salırdı. Çünki qadın nə qədər çalışsa da, soyuqqanlı olmağı bacarmır, özünü ələ verirdi. Amma çox keçmədi, o dəhşətli

gün gəlib çatdı. Ortağından itdiyi günlərin birində duşda olan sevgilisinin qapısı döyüldü. Qadın yarıçılpaq vəziyyətdə, barmaqlarının ucunda qapı dəliyinə yaxınlaşmağı ilə dizlərindəki taqəti kəsilərək yerə çökməyi bir oldu.

Bədəninə titrəmə bürüdü, gah qaynar, gah buz kimi tər dərisinin üstündən süzülməyə başladı. Qulağına gələn uğultular bir-birinə qarışdı. Qapının hər taqqıltısı beyin qıvrımlarının üstünə şiddətlə çırpılaraq əzik-əzik edən çəkiç kimi vururdu. Dili sanki ağzında iflic olmuşdu, söz tutmurdu. Bir neçə dəqiqədən sonra taqqıltı kəsildi, qapının arxasındakı addımların uzaqlaşdığını eşitdi. Vücudunu ət topası kimi atdığı döşəmənin üstündən qaldıra bilmədi. Yaşadığı qorxu sanki sümüklərini çəkib əzələlərinin içindən çıxartmışdı. Sürünərək qonaq otağına keçdi. Şərabın yanındakı qabdan bütün buzları suyun içinə boşaldaraq başına çəkdi. Titrəməsi dayanmırdı, dişləri bir-birinə dəyirdi. Sakitləşmək üçün dizlərini qarnına çəkərək özünü var gücü ilə qucaqladı. Bədəninin hərəkəti durmadan oynayırdı, isti soyuğa qarışmışdı. Birdən gözü hərəsi bir yerə atılmış paltarlarına sataşdı. Dəqiqələrdir süründüyünü unudaraq qəflətən ilan kimi bir göz qırpmında yerindən sıçradı. Tez geyinməyə başladı.

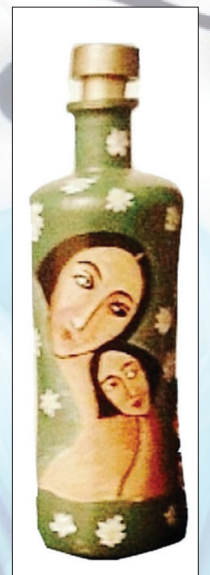
Birdən ağılına səssiz rejimə keçirdiyi telefonu gəldi. Özünü çantasının üstünə ataraq içərisini qarışdırdı. Telefonu tapıb gözünü ekrana zillədi. Şokda idi. Nə ard-arda sıralanmış mesajlar, nə də zənglər vardı. Bəs ərinin burada, sevgilisinin qapısında nə işi vardı deyə, fikirləşməyə başladı. Əvvəlcə onu təqib etdiyini düşündü. Amma sonra bura qədər gəlib geri qayıtmağına bir məna verə bilmədi. Həm də mümkün deyildi. O, qapını qırmaq naminə də olsa, içəri girərdi. Bəs nə üçün belə səssiz çıxıb getdi? Birdən pəncərəyə tərəf götürüldü. Pərdəni azacıq aralayaraq gözləri hədə-qəsindən çıxacaq kimi ətrafa göz gəzdirdi. Nə əri vardı, nə də ona aid bir iz. Bir az fikirləşdi, bu dəfə dəli kimi qaçıb qapı gözlüyündən baxdı. Yox, bomboş idi. Birdən özü özündən şübhəyə düşdü. Görəsən, gördükləri həqiqət idi? Bəlkə, heç o, əri deyildi, bəlkə, başqası idi, sadəcə, qorxudan gözüne elə görünmüşdü? Yox, dedi, bu, mümkün deyil. Ərini başqası ilə necə səhv sala bilərdi axı?! Yenidən telefonu əlinə aldı. O olsa, zəng edərdi. Özü zəng etmək istədi. Amma cəsarəti çatmadı.

Telefonu çantasına atıb, duşdan yeni çıxan sevgilisinə “hər şey bitdi” deyərək qapını örtüb çıxdı. Heç imkan vermədi ağzını açsın. Sağa-sola göz gəzdirdi, təhlükə sezmədiyini görüb özünü küçəyə atdı. İndi əri hardansa çıxacaq qorxusu ilə adamların içinə qarışıb getdi. Onu buna nəyin vədar etdiyini, həyatındakı hansı əskikliyin başqa qollara atdığını fikirləşdi. Ərinin soyuqluğu? Özünün adı günlər yaşamağı? Uşağın qayğıları? Axı uşaqdan da xəbəri yox idi. Onu tamamilə köməkçinin öhdəliyinə vermişdi. Bəs nə idi, nə? Özünə haqq qazandırmaq üçün ən xırda səbəb axtarırdı. Amma tapa bilmirdi. Bəlkə, səbəb çox idi, bəlkə də, heç yox idi. Birdən qapı arxasında alnı gərginlikdən tərləyən ərini gözünün qabağına gətirdi. Bəlkə də, son dəqiqələrini yaşadığını, evinin ona tabut olacağını düşündü və yenidən bədəni titrəməyə başladı. Bu vaxt yüksələn siqnal səsi ona küçədə olduğunu xatırlatdı və özünü ələ aldı. Amma ərini, uşağını itirdiyini dərinədən hiss etməsi onu daha da məhv edirdi. “Deməli, itirdikdən sonra dəyərin bilinməsi həqiqət imiş” dedi boş küçələrə pıçıltı ilə... Qarma-qarışıq fikirlərlə hava qaralana qədər ruhu bədəninə tərk etmiş cəsəd kimi yeridi. Getdikcə soyuyan hava bədəninə keyidirdi. Qorxu içində ilan kimi qıvrılırdı. Onu evdə nələrin gözlədiyini düşündükcə dəhşətə gəlirdi. Bir də onda ayıldı ki, barmağı qapının zəngi üstündədir. Qapını üzünə köməkçi açdı. Qonaq otağına girəndə əri iki yaşlı oğlu ilə oynayırdı. Qadını görəndə ayağa qalxdı. Ərinin ona yaxınlaşdığını görəndə boğulduğunu hiss elədi, əlini boğazına qaldırdı, bu vaxt dizləri yenidən boşaldı və dəhşətli titrəmə ilə döşəmənin üstünə yığılaraq çabalamağa başladı. Getdikcə ətrafdakı səslər uzaqlaşdı və hər yer qaranlığa qərq oldu.

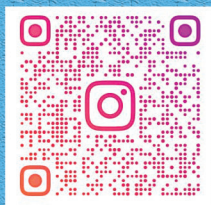
Bir müddət sonra depressiya, hallüsinasiya və paranoya diaqnozu ilə özünə gəldi. Amma heç vaxt öyrənə bilmədi qapıda gördüyü adamın əri və ya qarabasma olduğunu...

Gülbas Ağayaz

ISSN 0134-522
İNDEKS AZ 1000 2 AZN

[ulduz_ayliq_edebiyat_derqisi](#)